



**УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ**



Марија (Александар) Ђорђевић

**КОМПЕТЕНЦИЈЕ АДОЛЕСЦЕНАТА
СКЛОНИХ ЗЛОУПОТРЕБИ АЛКОХОЛА
У КОНТЕКСТУ РЕБТ ТЕОРИЈЕ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ниш, 2017.



**UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF PHILOSOPHY**



Marija (Aleksandar) Đorđević

**THE COMPETENCE OF ADOLESCENTS
TO ALCOHOL ABUSE IN THE
CONTEXT REBT THEORY**

DOCTORAL DISSERTATION

Niš, 2017.

Захвалност

Захваљујем ментору др Бојани Димитријевић на конструктивним предлозима и континуираној подршци и саветима приликом израде докторске дисертације. Захвалност дугујем председнику и члановима комисије др Весни Анђелковић, др Тијани Мировић и др Гордани Мандић-Гајић који су прихватањем учешћа у одбрани и стручним саветима при тумачењу резултата омогућили да овим научним радом достигнем планирани циљ, односно завршетак докторских студија на Филозофском факултету у Нишу. Захваљујем др Владимиру Хедриху и др Јасмини Недељковић на пружању помоћи у делу који се односи на статистичку обраду информација.

Захваљујем својој породици која ми је омогућила студирање и својим разумевањем и подршком помогла да истрајем у својој намери.

Сасвим посебну врсту захвалности дугујем свом сину Стефану који је имао разумевања за мој рад.

Ментор: Проф.др.Бојана Димитријевић
Универзитет у Нишу, Филозофски факултет у Нишу

Наслов: Компетенције адолесцената склоних ка злоупотреби алкохола у контексту РЕБТ теорије

Резиме: Злоупотреба алкохола адолесцената, као облик дисфункционалног понашања, тема је проучавања многих научних дисциплина а повезана је са низом психосоцијалних проблема који могу изазвати негативне последице у развоју. У већини европских земаља, па тако и у Србији, млади људи, биолошки и психолошки вулнерабилни, одрастајући у окружењу у коме се конзумација алкохола традиционално перципира као уобичајен образац понашања, под утицајем сложене комбинације економских, социјалних, културних и образовних процеса, користећи ирационалне обрасце мишљења, лако развијају сет ризичних облика понашања нарушавајући тако квалитет живота.

Утврђивање постојања релације између ирационалних уверења, димензија личности, склоности ка злоупотреби алкохола и компетенција адолесцената, односно утврђивање фактора који су повезани са појавом злоупотребе алкохола и одражавају се на Психологија

Научна област: Психологија адолесцената представљало је основни циљ овог истраживања. Оквир истраживања садржан је у теоријским Клиничка психологија Развојна психологија

Научна дисциплина: претпоставкама РЕБТ теорије која заступа схватање о сложености и променљивости људског бића, о интеракционом односу мишљења, Димензија је личности адолесцената с биоморфна суверена, злоупотреба е

Кључна реч: ирационалне компетенције адолесцената уверења, затим димензије модела личности “Великих пет”, компетенције адолесцената, квалитет односа родитеља и деце у контексту релације са злоупотребом алкохола у адолесцентном узрасту.

УДК: 631.81:053.6.159.9.019.4

Истраживање је спроведено на узорку од 570 адолесцената који припадају неклиничкој популацији. Злоупотребљени су инструменти: упитник за прикупљање општих података, инструмент за самопроцену димензија личности адолесцената „Big Five“, скала општих ставова и уверења–GABS 55, упитник за процену компетенција ученика-БЕЛ-ИНДЕКС, скала за утврђивање злоупотребе супстанци – АУДИТ , и скала за утврђивање квалитета односа родитеља и адолесцената КОБИ.

Резултати истраживања чинилаца који доприносе злоупотреби алкохола и манифестацији компетенција адолесцената су показали у великој мери постојање заједничке етиолошке основе, која се огледа у комплексном садејству већег броја унутрашњих фактора: димензија личности и уверења адолесцената, као и квалитета породичних интеракција, при чему су се димензија личности отвореност, рационално уверење, прихватање од стране мајке и радно акционе компетенције издвојили као најзначајни фактори који доприносе развоју компетенција. Најзначајнији фактори повезани са злоупотребом алкохола адолесцената су: димензије личности отвореност, сарадљивост, самообезвређивање, прихватање од стране мајке, мушки пол и школски успех.

Класификација:

Тип
лиценце
Креативне
заједнице:

(CC BY-NC-ND)

**Data on
Doctoral
Dissertation**

Doctoral
Supervisor:

Title:

Abstract:

Scientific
Field::

Abuse of alcohol among adolescents, as a form of dysfunctional behavior, is the topic of many scientific disciplines while connected to many psychosocial problems which may cause negative consequences in development. In most European countries as well as in Serbia, young people, biologically and psychologically vulnerable, growing up in a surrounding in which consummation of alcohol is traditionally accepted as a normal pattern of behavior, and under the complex combination of economic, social, cultural and educational processes, using irrational patterns of thinking, easily develop a set of risky patterns of behavior thus violating the quality of their lives.

Establishing the existence of relation among irrational beliefs, dimensions of personality, inclination towards the abuse of alcohol and competence of adolescents, that is, establishing of factors which are connected to the appearance of alcohol abuse thus reflecting onto the competence of adolescents represents the main goal of this research.

Research framework is contained in theoretical assumptions which represent the competence of adolescents to alcohol abuse in the context of

Interactive attitude of opinions, emotions and behaviours with special emphasis on differentiating of irrational from rational beliefs; also, dimensions of personality model 'Great Five', competences of adolescents, the quality of relation between parents and children within the context of relation to alcohol abuse in adolescent age.

The research has been conducted on a sample of 570 adolescents who belong to non-clinical population. The following instruments have been used: questionnaire for gathering of general data, instrument for self-evaluation of adolescent personality dimensions 'Big Five', scale of general attitudes and beliefs - GABS 55, questionnaire for competence assessment of adolescents - BEL INDEKS, scale for determining of abuse of substances - AUDIT and scale for determining of quality of relation between parents and adolescents - KOBİ.

Factors research results which contribute to the abuse of alcohol and to manifestation of adolescents competences, to a large degree have shown the existence of common etiological base which is reflected in a complex joint action of many inner factors such as: personality dimensions and adolescents beliefs as well as quality of family interaction, where personality dimensions like openness, rational beliefs, acceptance by a mother and work wise - action competences singled out as the most significant factors which contribute to the development of competences. The most important factors connected to the alcohol abuse among adolescents are: personality dimensions such as: openness, being cooperative, self-devaluation, mother's acceptance, male sex and school success.

Psychology

Clinical Psychology, Developmental Psychology

Scientific Discipline:

Key Words:

dimensions of the adolescents, irrational beliefs, alcohol abuse, competence adolescents

UDC:

631.81 – 053.6 159.9.019.4

CERIF:

S 260

Classification

Creative
Commons
License
Type:

CC BY - NC

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
1. ТЕОРИЈСКИ ДЕО.....	3
1.1. ОСОБИНЕ ЛИЧНОСТИ АДОЛЕСЦЕНАТА У КОНТЕКСТУ РЕБТ ТЕОРИЈЕ.....	4
1.1.1. Димензије модела „Big Five“.....	5
1.1.2. Концепт уверења у РЕБТ теорији.....	9
1.2. КВАЛИТЕТ ПОРОДИЧНИХ ИНТЕРАКЦИЈА.....	13
1.2.1. Родитељско понашање у контексту ПАРТ теорије.....	15
1.3. ЗЛОУПОТРЕБА АЛКОХОЛА У АДОЛЕСЦЕНЦИЈИ.....	18
1.3.1. Појмовно одређење злоупотребе алкохола.....	18
1.3.2. Учесталост конзумације алкохола у адолесцентном периоду.....	19
1.3.3. Фактори злоупотребе алкохола у адолесцентном периоду.....	21

1.3.4.	Последице злоупотребе алкохола у адолесцентном периоду.....	21
1.4.	КОМПЕТЕНЦИЈЕ АДОЛЕСЦЕНАТА.....	23
1.4.1.	Појмовно одређење компетенција.....	23
1.4.2.	Теоријско разматрање приступа и дефиниција компетенција.....	25
1.4.3.	Савремено схватање компетенција, Европски оквир.....	30
1.4.4.	Модел „Компетенције за 21 век“	32
2.	МЕТОДОЛОШКИ ДЕО	36
2.1.	ПРЕДМЕТ И ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА.....	38
2.2.	ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА.....	39
2.3.	ИСТРАЖИВАЧКЕ ХИПОТЕЗЕ.....	40
2.4.	ВАРИЈАБЛЕ.....	42
2.5.	ИНСТРУМЕНТИ ИСТРАЖИВАЊА.....	49
2.6.	ПРОЦЕДУРА ИСТРАЖИВАЊА И КАРАКТЕРИСТИКЕ УЗОРКА.....	52
2.7.	МЕТОД ОБРАДЕ И АНАЛИЗА ПОДАТАКА.....	56
3.	РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	57
4.	ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА	94
4.2.	<i>Анализа резултата корелационе анализе варијабле: Компетенције адолесцената.....</i>	94
4.3.	<i>Анализа резултата корелационе анализе варијабле: Злоупотреба алкохола адолесцената</i>	100
4.7.	<i>Доприноси, ограничења и препоруке за будућа истраживања.....</i>	114
	ЗАКЉУЧАК	117
	ЛИТЕРАТУРА	121
	ПРИЛОЗИ	129

УВОД

Адолесценција је комплексан развојни стадијум који садржи специфичне развојне задатке, промене на биолошком нивоу и значајне когнитивне, афективне и понашајне трансформације личности. Неуспех у разрешавању сложених задатака, сукоб зрелих и незрелих тенденција, проблеми унутар саме породице, представљају извор анксиозности и несигурности адолесцената и стварају погодне услове за маладаптивне облике понашања. У већини европских земаља, па тако и у Србији млади људи, биолошки и психолошки вулнерабилни, одрастајући у окружењу у коме се конзумација алкохола традиционално перципира као уобичајен образац понашања, под утицајем сложене комбинације економских, социјалних, културних и образовних процеса, користећи ирационалне обрасце мишљења, лако развијају сет ризичних облика понашања. Један од таквих облика понашања који млади веома често користе је злоупотреба алкохола.

Овај рад настоји да истакне озбиљност проблема и пружи информације о неким факторима ризика, који доприносе порасту злоупотребе алкохола у адолесцентном периоду. Један од круцијалних фактора злоупотребе алкохола одсликава се у наученом обрасцу размишљања. Прецизније, рад тежи да истакне допринос и важност ирационалног начина размишљања и димензија личности за злоупотребу алкохола и укаже на конкретне последице таквог понашања, сагледане кроз развијеност компетенција и постигнути школски успех. Разлика у степену изражености и повезаности испитиваних варијабли у подгрупи адолесцената конзумената и адолесцената неконзумената, приказаће јаснију слику о релевантним факторима ризика. Оквир истраживања садржан је у теоријским претпоставкама РЕБТ теорије која заступа схватање о сложености и променљивости људског бића, о интеракционом односу мишљења, емоција и понашања са посебним нагласком на разликовање ирационалних од рационалних уверења.

У теоријском делу рада ће бити представљене основне карактеристике компетенција адолесцената, а затим ће бити детаљно приказан феномен настанка злоупотребе алкохола у адолесцентном периоду. Потом ће бити представљене особине личности адолесцената са нагласком на теоријски модел РЕБТ који обједињује мишљење, емоције и понашање и региструје ирационална уверења која могу довести до ризичних понашања.

У емпиријском делу рада ће бити изложен исцрпан приказ спроведеног истраживања и чинилаца који су повезани са злоупотребом алкохола код неклиничке популације адолесцената и одражавају се на развијеност компетенција адолесцената, са акцентом на анализи добијених резултата у светлу одабране теоријске перспективе и посебно на могућим видовима њихове примене.

Студија ће проширити досадашња сазнања о природи тешкоћа са којим се суочавају адолесценти услед недоследности у вербалним и невербалним порукама својих родитеља и других значајних ауторитета а које се односе на промовисање штетног дејства алкохола уз истовремену конзумирају алцохола. Утврђивање повезаности ризичних фактора злоупотребе алкохола и развијености компетенција омогућиће и примену сазнања у планирању саветовања родитеља и наставника који као модели понашања адолесцената значајно утичу на формирање ставова, понашања и вештина, изграђивање компетенција неопходних за живот и проналажење здравих алтернативних начина постизања задовољства.

1.2.1. ТЕОРИЈСКИ ДЕО

1.1 ОСОБИНЕ ЛИЧНОСТИ АДОЛЕСЦЕНАТА У КОНТЕКСТУ РЕБТ ТЕОРИЈЕ

Значајни чиниоци који креирају индивидуалне разлике у злоупотреби алкохола међу адолесцентима су особине личности. Особине личности као интраперсоналне карактеристике, у литератури су најчешће третиране као диспозиционална својства, односно предиспонирајући фактори, који делују на вероватноћу јављања одређених облика ризичног понашања у адолесценцији. Адолесценција представља прелазно раздобље у животу, праћено бурним психофизичким променама. Карактеристично за адолесценцију јесте да се у овом периоду емоционалност и општа емоционална осетљивост повећавају и достижу свој врхунац. Hall је описао адолесценцију као период огромних могућности за раст и развој, али и период у коме се сукобљавају екстремни у расположењу, осећањима, енергији, идеологији, то је период пун конфликта и немира. Он укратко адолесценцију представља као раздобље олује и стреса (Wenar, 2003). Већина спроведених студија, потврђује да је појава негативних афективних одговора у адолесценцији условљена многобројним чиниоцима, који често делују истовремено, и објашњавају појаву маладаптивних облика функционисања у адолесценцији (Joiner & Schmidt, 1995; Sameroff, 2000).

Особина тражење сензација („sensation seeking“), која подразумева континуирану потребу за интензивнијом стимулацијом, новим и различитим искуствима, нарочито је често довођена у везу са склопом ризичних понашања, односно, употребом психоактивних супстанци. Испитивањима је потврђена снажна повезаност тражења сензација и употребе психоактивних супстанци у адолесценцији и раном одраслом добу (Arnett, 1992; Cloninger, Sigvardsson & Bohman, 1988; Cooper, Wood, Orcutt & Albino, 2003; Mitrović i sar., 2006). Уз употребу психоактивних средстава у адолесцентском раздобљу, често се везују и појачана импулсивност, агресивност и бунтовништво, односно, тзв. „тешки темперамент“ (Brook, J.S., Balka, E.B., Brook, D.W., Win, P.T., & Gursen, M.D. 1998). Наводи се да су особе посебно склоне употреби психоактивних супстанци у адолесценцији, личности слабе воље, емоционално нестабилне, несигурне, пасивно-зависне структуре, сугестибилне и недовољно способне да се одупру негативним утицајима из околине и без развијених радних навика (Савић, 1987).

а. Димензије модела „Big Five“

У основи Кателових инвентара личности, као и оних који се заснивају на „Big Five“ моделу је тзв. лексичка хипотеза. Ова хипотеза се базира на идеји да језик, као

акумулирани супстрат огромног и разноликог подручја људског искуства може да послужи у разумевању структуре и функционисања личности.

Основне димензије личности модела „Big Five“ често су коришћене за испитивање ризичних облика понашања у развојној фази адолесценције, посебно психоактивних супстанци, с обзиром на то да је ово један од водећих и најобухватнијих модела у проучавању личности данас. Велики број истраживања односа димензија модела личности „Big Five“ и различитих видова ризичних активности, пружио је снажну емпиријску потпору диспозиционалној утемељености ризичног понашања, а нарочито се то односи на злоупотребу алкохола у адолесценцији. „Big Five“ модел претпоставља постојање пет базичних димензија које леже у основи особина личности откривених како приликом анализе природних језика, тако и анализе психолошких мерних инструмената. Те димензије су: Неуротицизам, Екстраверзија, Отвореност, Сарадљивост и Савесност. Треба имати у виду да је овде реч о једној од могућих операционализација овог модела, оној коју су предложили Costa i McCrae (Costa, McCrae, 1992; 1995a; 1995b).

Неуротицизам

Овај домен личности разликује прилагођеност или емоционалну стабилност у односу на ниво неприлагођености и емоционалне нестабилности. Емоционална нестабилност подразумева тенденцију ка доживљавању негативних емоција као што су страх, туга, узнемиреност, гнев, кривица и други негативни афективни одговори стања (Кнежевић и сар., 2004; Смедеревац, 2000).

Особе које постижу високе скорове на скали Неуротицизам су склоне ирационалним идејама, слабије контролишу своје импулсе и имају слабије капацитете за превладавање стресних ситуација. Склоност доживљавања негативних афеката представља општу вулнерабилност и омета адаптацију, услед чега су особе које постижу високе скорове на овој димензији склоне развоју различитих менталних поремећаја. Особе су често анксиозне, забринуте, напете, лоше расположене, депресивне.

Особе које постижу ниске скорове на скали Неуротицизам су емоционално стабилне, сталожене, релаксирани, у стању су да се суоче са стресним ситуацијама без екстремне паничне узнемирености. Поседују адекватну контролу сопствене емоционалности, сталожене су и релаксирани, у могућности су да превладају стресне ситуације.

Екстраверзија

Димензија Екстраверзије показује ниво социјабилности, друштвености особе и одражава степен у социјалне инхибираности или неинхибираности. Екстраверти, односно индивидуе које постижу високе скорове на овој димензији, преферирају велике скупове људи и остварују много социјалних контаката. Причљиви су, асертивни, активни, воле узбуђења, веселе су природе, оптимистични и пуни енергије. Екстраверти су врло асертивни, често се бирају за вође, а склони су чак и непотребном експонирању. Овакве особе непрестано трагају за узбуђењима, теже сталним променама и оптимистично гледају на ствари. Такође, личности овог типа се најбоље осећају када су у покрету, и увек нешто раде. Оне делују на основу тренутних подстицаја и прилично су импулсивне нарави, па су тако подложне агресивним реакцијама и брзом губљењу стрпљења. Насупрот њима, интровертне особе, односно, оне које остварују ниске скорове на димензији Екстраверзије, пријатније се осећају када нису окружене људима. То су резервисане, затворене, независније и умереније личности (Кнежевић и сар., 2004; Смедеревац, 2000, 2002; Смедеревац и Митровић, 2006).

Отвореност

Димензија Отвореност описује склоност индивидуе ка прихватању нових идеја, и искустава, односно, осликава тенденцију особе ка маштовитости, креативности, оригиналности и осетљивости за лепоту и уметност. Отвореност ка искуству обухвата интелектуалну радозналост, интрацептивност, преференцију различитости и потребу за променом, независност мишљења, уметничку и естетску сензитивност, као и богату имагинацију. Подразумева активну имагинацију, естетску сензитивност, интрацептивност, преференцију различитости, интелектуалну радозналост и независност мишљења. Индивидуе отвореног духа су радознале како за збивања у унутрашњем свету тако и за збивања у спољашњем свету. Оне су склоне експериментисању, новим идејама и неконвенционалним вредностима.

Особе које постижу високе скорове на овој димензији велики су индивидуалисти и неконформисти по природи, имају широк спектар интересовања, склоне су експериментисању са различитим садржајима и у разним доменима. Отворене су ка прихватању нових идеја и приступа. Интензивније доживљавају и позитивне, али и негативне емоције. Либералних су схватања, спремне да ауторитете, уобичајене норме и догме доведу у питање, док су истовремено склоне прихватању неконвенционалних вредности. Много интензивније доживљавају како позитивне, тако и негативне емоције у односу на особе затвореног духа. Особе које остварују ниске скорове на димензији Отворености, одликују уска, уобичајена интересовања, док предност увек дају познатим стварима, у односу на нове. То су индивидуе конвенционалног изгледа и понашања,

склоне конзервативним ставовима, међутим, ова конзервативност не имплицира нужно и ауторитарност или нетолерантност. Емоционалне реакције код њих су слабијег интензитета (Кнежевић и сар., 2004; Смедеревац, 2000, 2002; Смедеревац и Митровић, 2006). Он преферирају познато у односу на ново, а емоционалне реакције су им понешто пригушене. Ови људи имају ужа и мање интензивна интересовања.

Сарадљивост

Сарадљивост је димензија интерперсоналних тенденција. Она обухвата особине као што су срдачност, љубазност, поверење, оданост, несебичност, великодушност, алтруизам, емпатију, потребу да се помогне другима, на супрот цинизму, себичности и антагонизму, сумњичавости у погледу намера других људи, егоцентричности и компетитивности. Пријатност описује социјализовани однос према људима- ова димензија мери индивидуалне разлике које људи манифестују у кооперативности и сарадљивости са другима, као и број извора из којих неко креира норме за властито исправно понашање. Висок скор на овој димензији постижу изузетно пажљиве, љубазне, саосећајне и великодушне особе, којима је веома стало до других људи из свог окружења. То су особе благе нарави и од поверења, у сваком тренутку спремне да пруже подршку. Овакве личности су склоне постизању компромисних решења, а у крајњој линији показују тенденцију ка томе да сопствене жеље, интересе и потребе у попуности подреде захтевима околине. С лакоћом прихватају групне норме, и много им је битније мишљење средине, од властитих ставова. Личности са ниским скоровима на Пријатности, усмерене су у највећој мери на властите циљеве, норме и потребе. Често су окупиране стицањем моћи, при чему следе искључиво сопствене тежње, а никако групне циљеве. То су најчешће скептичне, сумњичаве и неповерљиве особе, нељубазне и некооперативне, безосећајне и неретко непријатељски настројене према људима из окружења (Кнежевић и сар., 2004; Смедеревац, 2000, 2002; Смедеревац и Митровић, 2006). Особе које постижу ниске скорове на овој димензији показују склоност ка нарцистичким, антисоцијалним и параноидним поремећајима личности, док је код особа које постижу високе скорове на овој димензији присутни поремећаји зависности.

Савесност

Димензија Савесност мери способност контроле импулса. Разликује особе с обзиром на њихов степен оријентисаности на постигнуће и степен организације, процес планирања и извршавања задатака као аспеката самоконтроле. Димензија мери способност самоконтроле, у смислу дисциплиноване тежње ка циљевима и стриктног придржавања сопствених принципа, а манифестује се у процесима планирања и

организације, као и у ефикасности извршења дужности и обавеза. Димензија Савесност повезана је са мотивом за постигнућем, уредношћу, истрајношћу и издржљивошћу, скалама које мере снагу супер-ега, симптоме из категорије опсесивно компулсивног спектра, насупрот антисоцијалним и импулсивним тенденцијама (Кнежевић и сар., 2004; Смедеревац, 2000, 2002; Смедеревац и Митровић, 2006). и озбиљних потешкоћа са усмеравањем на одређену активност, пре свега, услед слабе контроле тренутних импулса и склоности ка одустајању. Особе које постижу високе скорове на димензији Савесност су снажне воље, истрајне, одговорне и тачне, усмерене су на неколико циљева истовремено, али показују изузетну самодисциплину повезану са њиховим остварењем. То су изузетно амбициозне и вредне особе, при чему показују велику ефикасност и компетентност, професионални и академски успех. Особе које постижу ниске скорове на димензији Савесност су претежно су хедонистичке оријентације. Прилично су неорганизоване, површне у реализацији послова. Сентименталније и импулсивније нарави, склоне брзом одустајању- мање траже, и од себе, и од других. Несавесне особе су генерално непоуздане и неодговорне, не показују довољно амбициозности. Ове особе нису обавезно аморалне, али су свакако морални принципи које су усвојили за њих мање обавезујући, баш као што су и далеко безбрижније када је у питању рад који води неком циљу.

Резултати показују значајан ниво повезаности свих пет великих димензија личности-Неуротицизма, Екстраверзије, Отворености, Пријатност и Савесности са појавом и учесталошћу употребе психоактивних средстава у развојном периоду адолесценције. Налази студија потпуно су сагласни у томе да постоји снажна позитивна повезаности змеђу димензије Неуротицизам, која означава појачану реактивност и емоционалну нестабилност, и употребе психоактивних супстанци у адолесцентном периоду (De Young, et al, 2008). И димензија Савесност, налази се, такође, у негативној вези са употребом штетних супстанци у адолесцентном раздобљу.

Особине личности су веома значајни чиниоци који одређују вероватноћу појаве злоупотребе алкохола у адолесцентном периоду. Ипак, појава оваквог понашања је у функцији многобројних фактора.

1.1.2. Концепт уверења у РЕБТ теорији

Злоупотреба алкохола је веома комплексан проблем који истражују многобројни приступи. У оквиру когнитивно бихејвиоралних теорија, једна од веома утицајних психотерапијских школа је Рационално емотивно бихејвиорална теорија РЕБТ (Ellis, 1994; Марић, 2000).

РЕБТ се темељи на низу претпоставки које истичу сложеност и променљивост људског бића. С обзиром на ове базичне поставке о људској природи, РЕБТ користи теоретске појмове: циљеви, намере и рационалност. Према теорији РЕБТ-а људска су бића најсрећнија када себи поставе важне циљеве и активно се труде да их постигну. С обзиром на то да су људи склони томе да буду усмерени према циљу, рационално у РЕБТ-у значи оно што помаже људима да постигну своје основне циљеве и остваре намере, док ирационално значи оно што их спречава да постигну те циљеве и остваре намере (Dryden, 1984e, стр. 238). Према томе, рационалност није дефинисана у било ком апсолутном смислу, већ је релативна по својој природи.

Теорија РЕБТ-а наглашава интерактивни поглед на људске психичке процесе. Сазнање, емоције и понашања не доживљавају се изоловано и често се, нарочито у подручју психичког поремећаја, преклапају у великој мери. РЕБТ такође наглашава инференцијалну природу (засновану на закључивању) активирајућих догађаја и показује како догађаји (или, тачније, како их ми опажамо и доживљавамо) поново узајамно делују на наше когнитивне процене, емоције и понашања (Ellis, 1994e, 1995a). Теоријске претпоставке на којима се заснива РЕБТ највише се односе на мишљење, емоције и понашање. Људи могу да мисле о свом мишљењу да препознају своје само-поражавајуће мисли и да их мењају. Основни принципи рационално емотивне теорије (Valen et al., 2011) су следећи:

1. Когниција је најважнија, иако не и једина детерминанта емоције.
2. Ирационално размишљање често производи дисфункционална емоционална стања.
3. Најефикаснији начин смањења емоционалне патње је промена начина размишљања.
4. Имамо природну тенденцију да размишљамо ирационално и узнемиравамо сами себе, што се поткрепљује окружењем.
5. Настављамо своју емоционалну нелагодност изнова индоктринирајући себе својим ирационалним уверењима.
6. Промена ирационалних уверења, према томе, неће неизоставно бити лак посао и вероватно ће захтевати истрајност и вежбу.

РЕБТ истиче да су неки мисаони процеси по својој природи закључивање, а други су у великој мери процене (Valen et al., 2011). Први процеси представљају наша опажања стварности и закључке које доносимо из тих опажања. Оно што РЕБТ сматра кључним за емоционалну узнемиреност су евалуативна уверења, позната као језгровна,

ирационална уверења: захтеви, ужасавање, ниска фрустрациона толеранција и глобалне евалуације људске вредности. Захтеви одражавају нереалистичка и апсолутистичка очекивања од догађаја или људи и препознају се по формулацијама: „мора“ „треба“. Ужасавање У РЕБТ-и представља преувеличавање негативних последица ситуације до екстремног степена. Ниска фрустрациона толеранција потиче од захтева за лакоћом и удобношћу и одражава нетолерисање нелагодности. Глобална евалуација људске вредности указује да се људи могу оценити као безвредни или мање вредни од других.

Један од јединствених доприноса РЕБТ-а подручју когнитивно-бихевиоралне терапије огледа се управо у разликовању рационалних од ирационалних уверења. Рационална уверења су процењивачке спознаје о сопственој вредности, преференцијална по природи. Људи доживљавају позитивна осећања радости и задовољства када добију оно што желе, а негативна осећања неугодности и незадовољства када не добију оно што желе. Та негативна осећања сматрају се здравим одговорима на негативне догађаје и не ометају значајније тежњу према већ успостављеним циљевима и намерама. Таква уверења су двоструко рационална: она су флексибилна и, она не спречавају постигнуће основних циљева и намера. За разликују од рационалних уверења, ирационална уверења су обично апсолутна (или догматска) и изражавају се у облику крутих „морати“, „требати“ итд. и, доводе до негативних осећања која могу да ометају тежњу према постизању циља (нпр. депресија, анксиозност, кривица, љутња).

Одређеније, ирационална уверења се дефинишу као концептуално-семантички сажети лингвистички и нелингвистички енкодираног ирационалног оцењивања вредности активирајућег догађаја (Ellis, 1994). Ирационална уверења садрже четири основна типа ирационалних евалуација: 1) мора 2) ужасно, неподношљиво неиздрживо 3) ја сам безвредан / покварен 4) ти си покварен/безвредан. Односе се на три типа догађаја: 1) сопствене особине и поступци (личне перформансе), 2) третман од стране других људи и 3) животни услови. За мерење уверења развијено је више инструмената (Belief Scales) различитих аутора, али је скала општих ставова и уверења (The General Attitude and Belief Scale) један од најразвијених инструмената за мерење ирационалних уверења и најчешће се користи у пракси (Bernard, 1998; DiGiuseppe, et al., 1988, према Marić, 2002).

РЕБТ заступа схватање да је ирационално и нефункционално мишљење у великој мери одређено биолошким факторима (увек у интеракцији с условима средине), заснива се на привидној лакоћи којом људи погрешно мисле и у раширености таквог мишљења чак и међу људима „рационално“ васпитаним (Ellis, 1976 а). Потврђено је да

су и друштвени услови значајни, као и чињеница да чак и да је свима омогућено најрационалније васпитање, у стварности би сви људи често ирационално мењали своје индивидуалне и друштвене склоности у апсолутне захтеве према: (а) себи, (б) другим људима и (в) свету око њих (Ellis, 1985a, 1988, 1994c).

Систем уверења (beliefs) је најзначајнији елемент Елисовог модела емоционалног понашања. Основне поставке теоријског модела, у литератури познатог као АБЦ модел емоција и понашања (Марић, 2000) представљене су на следећи начин: У тренутку активирајућег догађаја (А), особа доживљава емоције и понаша се на одређени начин (Ц), у зависности од свог система уверења (Б), а не као директну последицу активирајућег догађаја, како се уобичајено мисли. Елис је истакао још један елемент когнитивног модела емоција – циљеви и вредности особе (Г). Тако, када особа закључује да активирајући догађај (А) спречава или на неки начин онемогућава њене циљеве (Г), она има избор да на активирајући догађај реагује функционалним или дисфункционалним емоцијама и понашањем (Ц), у зависности од тога да ли се руководи рационалним или ирационалним евалуативним уверењима (Б).

Емоције, према РЕБТ теорији могу бити сврстане у четири основне групе, према два критеријума поделе: пријатност (пријатне/непријатне) и последице (функционалне/дисфункционалне) које имају по дугорочне циљеве особе (Ellis i DiGiuseppe, 1993, Dryden, 2002). Наиме, РЕБТ тврди да људи доживљавају функционалне непријатне емоције када њихове жеље и преференције нису задовољене. Те непријатне емоције су функционалне зато што мотивишу људе да промене оно што може бити промењено, као и да се конструктивно прилагоде ситуацијама када ове нису променљиве. Супротно томе, људи доживљавају дисфункционалне непријатне емоције онда када њихова ирационална уверења нису задовољена. Ове емоције су дисфункционалне, јер обесхрабрују људе да промене оно што могу и отежавају им да се прилагоде непроменљивим животним околностима (Dryden, 2002). Здрава уверења имају снажну тенденцију да појачавају функционална понашања, док нездрава уверења појачавају нефункционална понашања као што су повученост, одуговлачење, алкохолизам и злоупотреба дрога (Ellis, Knaus, 1977; Ellis, et all., 1988). Сви поменути елементи модела су у сталној међусобној интеракцији и утичу један на други. Овај феномен је у РЕБТ литератури познат и као принцип психолошког интеракционизма (Ellis, 1994).

Различите корелативне студије дале су релативно доследне резултате о повезаности између уверења и емоција. Особе које имају израженија ирационална уверења, имају више и снажније изражене негативне емоције, од оних који имају

слабије изражена (нпр, Ellis, 1994; Newmark et al., 1973; Muran et al., 1973; Muran et al., 1989). Такође, показана је и веза између ирационалних уверења и неких облика понашања (Bridges i Roig, 1997). Истраживање којим је испитивана повезаност механизма суочавања са стресом, неуротицизма и ирационалних уверења код адолесцената (Šafranј, 2010) установљено је да ирационална уверења стоје у високој позитивној корелацији са свим доменима неуротицизма и појединим механизмима суочавања са стресом. Резултати истраживања „Латентна структура скале социјалне анксиозности и релације између социјалне анксиозности и ирационалних уверења“ (Товиловић, 2004) потврђују тезу о постојању високе позитивне корелације између социјалне анксиозности као манифестације емоционалне нестабилности и ирационалних уверења, конструкта из теорије РЕБТ-а. McLennan (1987) спроводи истраживање којим се испитује повезаност ирационалних уверења, самопоуздања и депресивности. Ово истраживање је показало да су одређени облици ирационалних уверења манифестовани као превелика очекивања, потреба за доказивањем, претерана брига, неадекватно реаговање на фрустрацију и беспомоћност позитивно повезани са нижим самопоуздањем и депресивношћу. Himle et al (1982), испитујући повезаност између рационалних уверења и анксиозности, долазе до података који говоре да су ирационална уверења значајно повезана са нивоом анксиозности. Vandervoort et al (1999) су такође установили повезаност ирационалних уверења и анксиозности.

1.2. КВАЛИТЕТ ПОРОДИЧНИХ ИНТЕРАКЦИЈА

Породица је један од најзначајнијих фактора социјализације и њен утицај се огледа у бројним сферама живота младих (Душанић, 2007), развоју различитих аспеката личности и понашања (Лацковић–Гргин, 1994), укључујући и развој професионалних интересовања (Хедрих, 2006). У развојно-психолошкој литератури родитељство је концептуализовано на различите начине, што води и различитим начинима проучавања. Најбројнији су истраживачи фокусирани на стилове родитељства (на пример Baumгind, 1966; Johnson, & Snyder, 2005 према Gamble i sar., 2007) или на типове одгајања, који су базирани на различитим комбинацијама топло-респонсивног/грубо-нереспонсивног и захтевног/незахтевног понашања_родитеља. Други истраживачи су одредили родитељство у терминима когнитивних процеса, какви су ставови према

одгајању (Holden & Edwards, 1989, према Gamble i sar., 2007), уверења (Buelow, & Johnston, 2002).

Породица и подршка коју она пружа својим члановима је веома значајна за нормалан развој људског бића (Kowal et al., 2007), психичко, односно ментално здравље својих чланова (Кубурић, 1994; Askerman, 1966). Ментално здравље је у директној вези са родитељском (посебно мајчинском) негом и бригом, почевши од самог рођења детета, па до сазревања (Ненадовић, 2008). Породично окружење се сматра кључним фактором психолошког прилагођавања у адолесценцији (Lofgren & Lapsen., 1992), значајним и у формирању стабилне представе о себи (Тодоровић, 2004). Подршка унутар породице је важан извор осећања сигурности (Половина, 2006) Породица може да буде извор највеће добробити и подршке за појединца (Голднер–Вуков, 1988), највећи потенцијални извор снага, извор стреса (Mosley–Hänninen, 2009; Лазих, 2008), конфликта или проблема (Лацковић–Гргин, 1994), али и потенцијални медијатор или модератор утицаја најразличитијих извора стреса (Михић и сар. 2007). Милићева (2001, 1995) истиче да је породица условљена деловањем индивидуалног и групног понашања, организациони центар свакодневице, главни ресурс појединца у друштву које је у кризи и значајно прибежиште појединца. Функционисање породице зависи од социоекономског контекста (Гачић и Мајкић, 2000), структуре, интеракције и функционисања породичних подсистема, ванпородичних система и друштва у целини (Зуковић, 2008а, 2008б). У психотерапијској литератури породица се најчешће посматра кроз функционалност, односно дисфункционалност. Функционална породица је породица која ствара адекватне услове за развој својих чланова и функционише током животног циклуса у оквиру четири подручја, и то: у подручју личног, брачног, родитељског и социоекономског функционисања (Николић и сарадници, 2008).

Односи у породици су резултат читавог низа интеракција, које карактерише циркуларна узрочност међу члановима система и подсистема. Породица је подложна промени у функционисању, сталној адаптацији и новим видовима реорганизације у зависности од развојне фазе њеног животног циклуса. Породица са адолесцентом једна је од критичних фаза породичне функционалности због специфичних развојних карактеристика адолесцената (Зуковић, 2009), сматра се кризном на личном и породичном нивоу. Криза у периоду адолесценције се развија око два процеса: први се односи на то како адолесцент прихвата сопствене промене, а други процес, како родитељи доживљавају промене адолесцената и промене сопствене позиције и улоге у њиховим животима (Половина, 2000). Период адолесценције је нарочито погодан за развој симптома (Милојковић и сар. 1997), који могу да буду одговор на неадекватно

испуњавање развојних задатака карактеристичних за овај период, али исто тако могу да буду и наставак тешкоћа или неадекватних решења из претходних развојних периода, па и резултат других дисфункција у породици (Милојковић и сар. 1997). Као период који је изузетно провокативан за појаву проблема (Вуков, 1994), породица са адолесцентом је веома рањив систем и од породице захтева нови процес реорганизације (Милојковић и сар. 1997) и адаптације. Породица са адолесцентом мора да се реорганизује како би адекватно одговорила развојним потребама адолесцената и помогла им у испуњавању развојних задатака.

Belsky, (1984) је први истакао како је утицај родитељског понашања на развој детета резултат процеса у коме учествују вишеструке унутарпородичне и ванпородичне детерминанте. У досадашњим истраживањима потврђена је повезаност одређених димензија родитељског понашања с дечијим функционисањем. Аутор Pettit, (2001) и сарадници у лонгитудиналној студији проучавали су утицај бихевиоралне и психолошке контроле родитеља на појаву проблема у понашању. Установили су како психолошка контрола коју спроводи мајка која се огледа у строгом начину дисциплиновања детета утиче на развој екстернализованих проблема (делинквентног понашања) нарочито код девојчица у раној адолесценцији, као и на развој анксиозности, депресивности и делинквентног понашања у каснијој адолесценцији. Недостатак бихевиоралне контроле од стране родитеља повезан је с екстернализованим проблемима попут: импулзивности, агресивности, делинквенције и употребе опојних средстава. Patterson, (1992) и сарадници утврдили су да су неконзистентно дисциплиновање и неадекватна контрола и васпитање детета, најбољи предиктори делинквенције.

Поред директног односа између личности родитеља и развојних исхода код детета, личност родитеља може бити повезана са понашањем детета кроз утицај који има на родитељско понашање (Belsky,1997). Родитељско понашање које је повезано са позитивним развојем детета укључује родитељску топлину/респонсивност и бихевиоралну контролу (Baumrind,1966). Иако постоје концептуализације које проширују број димензија које оформљују стил родитељства (Steinberg, 2001), две димензије (Нега и Контрола) се и даље сматрају основним аспектима родитељског понашања (Oliver et all, 2009). У истраживањима која су испитивала однос родитељске топлине и развојних исхода код деце, емиријски докази говоре да, када родитељи имају топао, респонсиван однос са својим синовима и кћеркама, деца показују мање агресивности и делинквентног понашања, мање повлачења у социјалним контактима, мање дистреса, мање соматских симптома (Pettit, et all., 1997). У погледу родитељске контроле, практиковање чврсте контроле је повезано са нижим нивоима

екстернализованих проблема код адолесцената (тј. са мањим бројем/мање озбиљних проблема у понашању) (Galambos, et al., 2003) и нижим нивоима агресивног понашања (Mazefsky & Farrell, 2005).

1.2.2. Родитељско понашање у контексту ПАРТ теорије

Истраживачки програм који су покренули Рохнер и сарадници инициран је половином XX века као одговор на тврдње научника из западних друштава да је родитељска љубав кључна за здрав социјални и емоционални развој деце. Када ова потреба није задовољена, деца имају тенденцију да описују себе као агресивну и непријатељски настројену, зависну или одбрамбено самодовољну, са недостатком самопоштовања и личне адекватности, емоционално хладну или емоционално нестабилну, са негативним погледом на свет.

Једна од првих и данас најутицајнијих теорија која је настојала да објасни повезаност родитељског понашања и психосоцијалних поремећаја код адолесцената јесте Рохнерова теорија родитељског прихватања и одбацивања (Parental Acceptance and Rejection Theory - PART). Ова теорија покушава да предвиди и објасни узроке и последице родитељског понашања на димензији емоционалне тоpline, на чијем једном крају се налази прихватање а на другом одбацивање. Према овој теорији родитељско одбацивање има снажне негативне последице, нарочито када је од индивидуе опажено на понашање и личност деце, као и на функционисање личности одраслог који за себе каже да је био „одбачено“ дете.

Прихватање (љубав) и одбацивање (недостатак љубави) су главни предсказивачи психосоцијалног развоја деце. Теорија родитељског прихватања-одбацивања предвиђа да родитељско одбацивање има негативне утицаје на психолошку прилагођеност и бихевиорално функционисање (понашања деце). Према ПАРТ-у, родитељско прихватање/одбацивање чини биполарну димензију емоционалне тоpline родитељства, са родитељским прихватањем на позитивној страни континуума и родитељским одбацивањем на негативној страни. Једну страну континуума обележава родитељско прихватање, које се односи на топлину, приврженост, бригу, утеху, подршку, негу или љубав родитеља. Друга страна континуума обележена је родитељским одбацивањем, које представља изостајање наведених осећања и понашања и присуство широког дијапазона физички и психички штетних облика понашања и афеката. Родитељска приврженост може се испољавати физички (грљење, љубљење, миловање) и вербално (похвала, комплимент, говорење лепих ствари о детету. (шема 1). Ова понашања као и брига, подршка и нега дефинишу бихевиоралне изразе родитељског прихватања.

Родитељско одбацивање се манифестује на два начина: агресивним понашањем и занемаривањем. Агресивни родитељи своје непријатељство могу испољавати физички (ударање детета, гурање, штипање, бацање ствари) и вербално (сарказам, клетве, подсмевање, вика, упућивање понижавајућих и увредљивих речи детету). Индиферентни родитељи су физички и психички удаљени од деце. Склони су да буду неодговорни према дечијим физичким и емотивним потребама. Такви родитељи склони су да поклањају мало пажње деци и да проводе минимум времена са њима. Често заборављају обећања која су дали својој деци, и не примете друге потребе које су неопходне за развој њихове деце (Gamble., & Diaz A.(2007).

Истраживања у Америци потврђују да се одбацивање може уплести у читав низ психијатријских болести и поремећаја у понашању укључујући: неурозе, схизофренију, психосоматске болести, алергије, делинквенцију, проблеме са школом, муцање, поремећај слике о сопственом телу, итд. Обимно међукултуролошко истраживање током 45.година показује да се родитељско одбацивање може испољавати на четири начина и то: 1. емоционална хладноћа и равнодушност; 2. непријатељство и агресивност; 3. индиферентност и немарност; 4. недефинисано одбацивање (Rohner,1984). Појединци могу субјективно доживети родитељско одбацивање у виду недефинисаног одбацивања. Недефинисано одбацивање односи се на осећање да их родитељи не воле или не брину о њима, а да нужно нема објективних индикатора да су родитељи хладни и равнодушни, непријатни и агресивни или индиферентни.

Табела бр.1. Понашање родитеља према деци на димензији емоционалне тоpline (Rohner,1984)

Прихватање		Одбацивање		
љубав		агресивност	занемаривање	
физички	вербално	физички	вербално	нема контакта
пољубац	похвала	ударац	псовање	не обраћање пажње на дечје потребе
загрљај	комплимент	шамар	клетве	психичка и физичка одсутност
миловање додир	говорење лепих речидетет и о детету	штипање гребање шутирање	сарказам понижавање	индиферентност
играње са дететом	певање песмица	гурање	говорење бесмислених речи детету	игнорисање
гледање у очи детету	причање прича	чупање	исмевање	избегавање

Истраживања (Deković & Jeanssens, 1992) су показала да ограничавајуће родитељско понашање спречава развој независности детета, али и да недостатак контроле води ка нежељеним последицама: импулсивност, незрелост, агресивност детета. Успешни дисциплински поступци јесу доследни и јасни, другим речима, дете тачно треба да зна зашто је кажњено или награђено, а у односу на истоветно понашање детета – родитељи би требало увек да реагују на мање или више истоветан начин. Истраживања показују да недоследно кажњавање углавном не успева да смањи или елиминира понашање које је кажњено (Визек-Видовић и сар., 2003). Feshbach, (1970) сматра да су најагресивнија она деца чији родитељи понекад дозвољавају, а понекад кажњавају њихово агресивно понашање детета.—Дековић и Меус (Deković & Meeus, 1997) истичу да је родитељско прихватање и одбацивање повезано с проблемима у понашању детета, са стицањем слике о себи, са slabим достигнућима у школи, с анксиозношћу и несигурношћу. Резултати истраживања (Рохнер, 1984) показали су да су форме интеракције родитељ-дете као што су висока очекивања, грубост и занемаривање – у негативном смеру значајно повезане са задовољством детета школом. Родитељско одбацивање повезано је с агресивним понашањем детета са вршњацима, с непријатељским расположењем или зависношћу од вршњака, с негативном самоефикасношћу (Рохнер, 1984). Одбачена деца су оријентисана више ка вршњацима, више бораве ван куће, за разлику од прихваћене деце ((Deković & Meeus, 1997.,Рохнер, 1984). Она деца којој нису задовољене потребе за топлином и припадањем остају незадовољена, чиме се увећавају њихови напори да задовоље потребу за љубављу и пажњом, па тако и постају зависни од других. Генерализујући осећање незадовољства, непријатељства и несигурности – деца та иста осећања показују и у другим ситуацијама и окружењима. Негативна осећања онемогућавају детету да формира задовољавајући социјални однос с вршњацима. Даље, према теорији прихватања и одбацивања, та деца израстају у несигурна, незадовољна, зависна и непријатељски расположена бића у односу на свет око себе, а и сам свет доживљавају као непријатељски. У вези с особама супротног пола нису у стању да успоставе зрео емоционални однос као одрасли, а највероватније је да ће према сопственој деци користити исте онакве механизме одбијања какве су добијали од својих родитеља.

1.3. ЗЛОУПОТРЕБА АЛКОХОЛА У АДОЛЕСЦЕНЦИЈИ

1.3.1. Појмовно одређење злоупотребе алкохола

Злоупотреба алкохола се дефинише као социокултурно неприхваћено коришћење психоактивних супстанци, које може изазвати штетне или непредвидиве последице по појединца и друштво (Букелић, 2002).

У међународној класификацији болести МКВ-10 акутна интоксикација алкохолом F 10.0 описана је као пролазно стање настало уношењем психоактивне супстанце које се манифестује сметњама свести и поремећајима: опажања, когниције, осећања и понашања и негативном реакцијом или последицама у социјалној средини, која траје у зависности од фармакодинамских и фармакокинетичких особина супстанције. F10.1. штетна употреба алкохола је поремећај дефинисан као образац понашања који води ка оштећењу физичког или менталног здравља (Настасић, 2011). Овакав образац понашања најчешће је и социјално неприхватљив, те се његове последице јављају и на друштвеном плану (WHO, 1992). У Дијагностичком приручнику Асоцијације психијатара из Сједињених Америчких држава DSM IV, описана је злоупотреба супстанци као маладаптиван образац коришћења супстанце који изазива штетне последице по здравље појединца, његово професионално и социјално функционисање и интерперсоналне односе (неуспех у испуњавању обавеза на радном месту, школи или у кући са карактеристичним понављањем коришћења супстанци у ситуацијама у којима то може бити опасно по здравље и живот) (American Psychiatric Association. Diagnostic DSM-IV 1994).

Алкохолизам представља један од најозбиљних проблема јавног здравља, иако веома распрострањен, често остаје дуго неоткривен. Развој алкохолизма је спор и подмукао, у просеку је потребно 11-13 година да би се развила зависност од алкохола (Schuckit, 2000). Постоји неколико образаца пијења пре успостављања пуне дијагнозе синдрома зависности од алкохола (Станковић и сар. 2009):

- Умерено пијење (мушкарци - до 2 пића на дан/жене - до 1 пића на дан/старије особе оба пола - мање од 1 пића на дан);

- Ризично (прекомерно) пијење – носи ризик по здравље (мушкарци - више од 14 пића недељно или преко 4-5 пића током одређене ситуације/ жене - више од 7 пића недељно или три пића током одређене ситуације /учестале интоксикације - оба пола);

- Штетно пијење – конзумирање алкохола доводи до соматских или психолошких поремећаја, јасни докази о томе да је алкохол одговоран за такве поремећаје

(идентификована је природа штетног ефекта пијења; перзистира најмање месец дана или се понавља током протекле 1 године; нема зависности од алкохола);

- Злоупотреба алкохола - присуство једног или више са алкохолом удружених проблема током 1 године.(неспособност обављања посла и личних обавеза, понављана пијења у потенцијално опасним ситуацијама, проблеми са законом због алкохола, континуирана употреба упркос његовом штетном утицају на социјалне и персоналне односе).

1.3.2. Учесталост конзумације алкохола у адолесцентном периоду

Конзумирање алкохола сматра се карактеристичним обележјем социјалног понашања у периоду сазревања, као интегрални део процеса социјализације. Студија пресека на младима узраста 15–16 година из 30 европских земаља (ЕСПАД) показује да је апсолутна већина испитиваних конзумирала алкохол барем једном у животу, а две трећине бар једном у протеклих 30 дана 13. Највећи проценат ученика који су имали искуство пијанства на узрасту 13 година или још млађем, забележени су у: Данској 42%, Великој Британији 38%, Гренланду 35%, Финској и Русији по 33% 4 (Pedersen, 1998). Значајан узрок у морбидитету и морталитету у САД је употреба алкохола. Сматра се да 44% популације старије од 18 година пије. Око 8 милиона људи су зависници од етила, а око 5,6 милиона људи злоупотребљава алкохол. Више од 50% Американаца има или у личном искуству или у ужој породици проблеме због пијења. Око ¼ младих испод 18 година је одрасло у алкохоличарским породицама (Johnson et al., 2003).

Светска здравствена организација (СЗО) процењује да широм света око две милијарде људи конзумира алкохолна пића, а око 76,3 милиона има дијагностиковану злоупотребу или зависност од алкохола (WHO, 2004). Зависност од алкохола мали али значајан део одрасле популације (3-5% у развијеним земљама), док ризично и штетно пијење много већи проценат опште пунолетне популације (15-40%) (Бабор et al., 2001).

Истраживања код нас и у свету, у последњој деценији XX века, указују на све раније пијење, померање ка све млађим старосним категоријама. Према подацима студије о употреби алкохола и других дрога међу младима узраста 16 година у Србији током 2008.године (Институт за Јавно здравље „Др Милан Јовановић Батут“ (Институт за Јавно здравље „Др Милан Јовановић - Батут“, 2009). чак трећина ученика (32.0%) изјашњава се како је бар једном приликом у току последњих месец дана попила пет и више пића заредом (тзв. „Binge drinking“ или ексцесивно пијење). У истраживању спроведеном у Крагујевцу, у периоду од октобра 2007. до јануара 2008. године, којим је

обухваћено 1280 ученика првог и четвртог разреда медицинске, техничке и економске школе утврђено је да алкохол конзумира 45,5%, испитаника (Радовановић и сар. 2009).

Истраживање о стилевима живота становника Србије на националном нивоу, урађено 2014. године у сарадњи са Европским мониторинг центром за дроге и зависности од дрога, агенцијом ЕУ чији је задатак да обезбеди упоредиве и валидне податке о различитим аспектима у вези са злоупотребом дрога, показало је највећа просечна вредност количине конзумираног алкохола забележена у јужној Србији, а најнижа у Централној Србији (Килибарда, 2014). Према РАПС тесту, примењеном у овом истраживању 13,3% испитаника припада категорији високоризичних конзумента алкохола, што одговара укупном броју од 580 000 до 664 000 високоризичних конзумента алкохола међу одраслом популацијом у Србији, од којих су велика већина мушкарци (77%).

1.3.3. Фактори злоупотребе алкохола у адолесцентном периоду

Специфично стање у коме се налази млада недовољно изграђена личност може да доведе до учестале употребе и касније, злоупотребе (временом и зависности) од алкохола који даје брзи, лажни осећај сигурности, одлучности и самопоуздања. Истраживања последњих година у свету крећу се у правцу откривања фактора ризика за почетак и наставак конзумације алкохола. Ови ризични фактори деле се на друштвене, породичне и индивидуалне. Значајни друштвени фактори за злоупотребу алкохола су толеранција друштва према узимању алкохола, недоследност у поштовању и спровођењу норми и закона који се односе на продају алкохола, дезорганизација друштва, економска криза. Посебно су значајни ставови породице према злоупотреби алкохола, који су често пермисивни, чак подстичући уз постојање таквог модела понашања у самој породици, непостојање или недоследност породичних правила у вези са понашањем чланова, породични и брачни конфликти, слаба кохезија (Настасић, 1998).

Индивидуални фактори који могу да утичу на узимање алкохола су физиолошки (могућност постојања генетских и биохемијских маркера ризика за зависност), рано проблематично понашање (агресивност, хиперактивност у детињству, честа негативна расположења), позитивни ставови према ефектима конзумације алкохола, дружење са „пробаторима”, проблеми са школовањем.

1.3.4. Последице злоупотребе алкохола у адолесцентном периоду

Употреба алкохола и илегалних психоактивних супстанци има снажно дејство на интелектуалне функције, као што су пажња, способност концентрације и брзина расуђивања. Коришћењем ових средстава значајно се продужава реакционо време и оштећује моторичка координација (Шолаја, 2007; Вујовић, 1999; Wenar, 2003). Кад организам почне да елиминише алкохол из тела, ово пријатно осећање бива замењено седацијом, и особа постаје тиха и повлачи се. Да би избегли овај ефекат, већина адолесцената наставља да пије, да би одржавала првобитно стање задовољства (Kuhn, at al., 2003). Алкохол има инхибишући ефекат на ћелије, гасећи комуникацију међу њима. Алкохол изазива повећано лучење норепинефрина и допамина, као и повећано лучење у ГАБА системима, бета ендорфина у хипоталамусу (Chudler., 2009). Алкохол делује на ГАБА и Глутамат неуротрансмитере. Када се ГАБА излучи, ћелија чији су је рецептори примили, зауставља своју активност. Када се Глутамат излучи, ћелија постаје активнија. Алкохол повећава лучење ГАБА трансмитора, а смањује лучење Глутамата трансмитера и на тај начин деактивира ћелије у мозгу (Kuhn, at al., 2003).

Утицај на ГАБА неуротрансмитере даје општи седирајући ефекат, док је утицај на Глутамат нешто специфичнији и делује тако што омета настајање нове меморије (сећања) и размишљања на комплексан начин (Kuhn, at al 2003). Чак и при веома малим дозама алкохола, рецептор Глутамата– НМДА, који је одговоран за формирање нове меморије, постаје блокиран, што објашњава тешкоће у сећању које, посебно млади људи могу да искусе док пију.

Допамин је неуротрансмитер који је одговоран за наша осећања среће и задовољства (Kuhn, at al., 2003). Алкохол потпомаже лучење допамина и чини особу тренутно срећнијом, али само док концентрација алкохола у крви расте, тако да се осећање задовољства добија само у првим тренуцима након испијања пића. То може утицати на учесталу конзумацију алкохола, како би се поново искусило тих неколико тренутака повећаног задовољства.

Злоупотреба алкохола у периоду адолесценције значајно утиче на целокупан ток развоја и оставља велике последице на функционисање личности у каснијем животном периоду. Алкохолна пића унета у млади недовољно развијени организам мењају стање свести и перцепцију, начин размишљања, расположење и понашање адолесцената. Учестала конзумација доводи до озбиљних здравствених проблема. Све психоактивне супстанце могу значајно да угрозе психолошки, интелектуални, емоционални и

социјални развој младе особе, који је веома интензиван у фази адолесценције, што може битно утицати на формирање личности и комплетан даљи животни ток.

Краткорочни ефекти конзумирања алкохола повезани су са просуђивањем, реакцијама и постигнућем у одређеним ситуацијама. Истраживања показују да је 70% смртних случајева и трајне онеспособљености у раздобљу адолесценције повезано са ризичним понашањима везаним за алкохол који је и као главни узрочник убиствима, самоубиствима и несрећама са смртним исходом у адолесценцији. Утврђено је да више адолесцената живот изгуби услед последица алкохола, него од последица употребе свих осталих психоактивних средстава заједно (Рончевић и сар., 2001).

Као последица учестале употребе алкохола у адолесценцији јавља се отежано испуњавање свих развојних задатака који стоје пред младима у овој значајној фази одрастања. Често долази до потпуног прекида или отежаног и успореног процеса школовања и професионалног оспособљавања, смањена је могућност запослења, а јавља се и пад друштвеног статуса младе особе (Капор Стануловић, 1988).

Дугорочне последице злоупотребе алкохола у адолесценцији односе се на нижа образовна постигнућа и нижи ниво остварености у свим сферама живота. Употреба психоактивних средстава у адолесценцији значајно смањује способност учења и запамћивања, у краткорочном дугорочном смислу, а неретко доводи и до оштећења могућности сналажења усвакодневним активностима (Капор-Стануловић, 1988). Умерено конзумирање алкохола нарушава функцију памћења, способност учења и развој свих компетенција. Последице злоупотребе алкохола посебно се огледају у значајним променама у социо-емоционалној сфери живота њихових корисника.

Последице злоупотребе алкохола у адолесценцији су веома озбиљне, несагледиве, заустављају континуирани процес развоја и оштећују и психу и тело младе особе, одражавају се на даљи ток целокупног живота личности.

1.4. КОМПЕТЕНЦИЈЕ АДОЛЕСЦЕНАТА

1.4.1. Појмовно одређење компетенција

Компетенције представљају основну јединицу у развоју образовања и језик споразумевања у васпитно образовним установама у делу који се односи на учинак, ефикасност, ефективност. Дефинисање компетенција, њихова идентификација и развој, као и разумевање је фундаментални процес у развоју образовања.

Појам компетенције се први пут појавио у Платоновом делу (Lisid., 215A, 380г. пре н.е.). Корен речи икано изведен од икноумаи, што значи стићи. У старогрчком језику постојала је реч која је представљала еквивалент компетенцији, а то је *ikanótis* (ικανότης) чије значење подразумева поседовање способности или особине за постизање нечега или одговарајуће вештине. *Erangelmatikes ikanotita* односи се на професионалну/стручну способност или компетенцију.

„Компетенција” се појављује и у латинском језику као појам *competens* чије значење је проширено на способност у складу са законом (моћи, а истовремено бити у складу са законом), и као појам *competentia* који представља способност, могућност и дозволу. До XVI века овај појам је већ постојао у енглеском, француском и холандском језику. Употреба западноевропских речи *competence* и *competency* може се повезати са овим периодом.

Компетенција подразумева позитивну социјалну и личну афирмацију, оријентише се на зрење и побољшање сопствених перформанси како би појединац њиховим доказивањем на делу био прихваћен или афирмисан у друштву, како би био компетентан (Сузић, 2005). У односу на способност, компетенција је способност на делу или доказана способност. Подразумева диспозицију или потенцијал да се делује рационално, емоционално или физички; та диспозиција може али не мора бити остварена, док у случају компетенције мора. Способност се односи на капацитет или моћ да се делује физички или ментално, подразумева и таленат, дакле и потенцијал који се може развити. Свест о сопственим капацитетима, моћима и ограничењима личност најјасније формулише током адолесценције и постаје свесна својих индивидуалних обичаја (Erikson, 1964).

У педагошкој литератури појам компетенција дефинисан је као способност да се чини, изводи, управља или делује на нивоу одређеног знања, умећа и способности, што особа може доказати на формални и неформални начин (Мијатовић, 2000). У психолошком речнику, појам компетенције означава меродавност као унутрашњу особину у некој врсти делатности. Надлежност по спољном одређењу (праву које узима у обзир и унутрашња својства за извршење одређених радних операција (Крстић, 1996).

Компетенције, као појам који осим знања, вештина и ставова обухвата и способност њиховог активирања као и функционалног искориштавања у одређеној ситуацији, постају веома привлачне и едукаторима и заговорницима компетенција у образовању виде их као израз тежње за квалитетом образовања, раста количине информација, развоја информацијске технологије, раста интернационализације, међународне компарације, потребе за целоживотним учењем итд. (Kerka, 1998).

Критички став према савременим реформским захтевима за образовањем усмереним на развој компетенција и креирањем стандардизованог курикулума који се заснива на компетенцијама указује на преношење економских принципа на васпитање и образовање усмеравањем на учинак, крајњи производ, output, исходе образовања, стандарде и спољашњу евалуацију којом држава контролише ефекте образовања.

Poole, Nielsen, Horigan i Langan-Fox (1998), дефинишу компетенције као комбинацију знања, вештина, ставова, мотивације и личних карактеристика које појединцу омогућавају да активно и ефикасно делује у одређеној ситуацији. Weinertova (2001) дефиниција компетенције истиче да су компетенције когнитивне способности и вештине којима појединци располажу или их могу научити како би решили одређене проблеме, као и повезаност мотивационе, вољне и друштвене спремности и способности, како би се решења проблема могла успешно и одговорно користити у варијабилним ситуацијама. Frey (2004) даје дефиницију обogaћену метакогнитивном димензијом у односу на наведене: Компетенције су сноп телесних и духовних способности које су неке потребне да би могао решити предстојеће задатке или проблеме на одговоран и циљу оријентиран начин, како би та решења могао оценити и даље развијати сопствени репертоар делатних образаца. Perrenoud (1997) предлаже следећу дефиницију: Компетенција је способност ефикасног деловања у бројним задатим ситуацијама која је заснована на знању, али није знањем ограничена.

Weinert (2001) говори о минималним критеријумима дефинисања појма компетенције:

- Појам компетенција односи се на потребне претпоставке појединца или групе које су нужне за успешно извршавање сложених захтева.
- Потребне претпоставке за успешно деловање обухватају когнитивне и некогнитивне компоненте (мотивационе, етичке, вољне, социјалне).
- Појам компетенција подразумева висок степен сложености, за разлику од вештина, које претпостављају аутоматизоване активности.
- Процес учења је нужна претпоставка за стицање компетенција.

Из наведеног се може закључити да компетенција означава одређену оспособљеност (у облику способности, знања, вештина, мотивације, ставова, меродавности, стручности итд.) појединца или групе која је потребна како би појединац или група успешно испунио/испунила одређени задатак у приватном, друштвеном или професионалном животу.

1.4.2. Теоријско разматрање приступа и дефиниција компетенција

У основи савременог схватања концепта компетенције налазе се три основне традиције: бихејвиористичка генеричка и когнитивна (Norris, 1991; Eraut, 1994; Wesselink et al., 2007).

Основне карактеристике бихејвиоралног приступа су демонстрација–изођење, посматрање и оцена понашања. Бихевиористички приступ садржи бројне конотације из психологије која је карактеристична за америчку научну праксу. Пример раширене примене овог приступа је и Болоњски процес у области високошколског образовања у Европи и редовна критика која га прати, а за који Теорија операционалног условљавања, на којој читав овај приступ почива, пореклом је из САД-а. Бихејвиористички приступ компетенцијама је оријентисан на испуњавање спољних захтева. Назива се још и функционалним или акцијским, односно на захтев оријентисан приступ компетенцијама (Rychen & Salganik, 2002; Baranović, 2005, str.28). Бихејвиористички приступ је есенцијалан за појам компетенција, то је приступ образовању који се заснива на исходима учења или компетенцијама дефинисању циљева образовања као мерљивих резултата учења. ОЕЦД-ов пројект кључних компетенција, има снажно обележје бихејвиористичког приступа компетенцији. У склопу пројекта DeSeCo компетенција је дефинисана у складу с Weinertovim теоријским разматрањима, као способност успешног испуњавања сложеног захтева или извршавања сложене активности или задатка или као пожељне предуслове потребне како би се испунили захтеви одређене професије, друштвене улоге или личног пројекта. Такав приступ компетенцији је прагматичан - структуру компетенције одређује специфичан захтев, задатак или активност коју треба испунити, а она укључује знања, вештине, ставове и вредности који су повезани и који заједничким деловањем омогућавају испуњавање одређеног задатка. Компоненте сваке компетенције су когнитивне, емоционалне, мотивационе, социјалне и бихејвиоралне природе.

Многи аутори сматрају да је компетенцијски приступ образовању, због своје бихевиористичке усмерености, редукован, „ригидан”, теоријски, емпиријски и педагошки неверодостојан (Kerka, 1998; Westera, 2001; Korthagen, 2004; Babić, 2007), а упозорава се и на његову потенцијалну улогу у продубљивању социјалне неједнакости (Ecclestone, 1997; Kerka 1998; Baranović, 2005; Babić, 2007).

Конструктивистички приступ компетенцији наглашава социјалну природу компетенције. Према мишљењу социокултурних теоретичара, учење је дистрибуирано, интерактивно, контекстуално па је резултат ученикове партиципације у „заједници

праксе” (John-Steiner, Mahn, 1996, према Бабић, 2007, стр. 28). Наиме, појединац конструише своје компетенције кроз социјалну интеракцију с околином. Компетенције укључују три варијабле: људи, циљеви и контекст. Сматра се да управо оне повећавају одрживост дефиниције компетенције. Варијабла људи односи се на индивидуална схватања компетенције у разради конкретног модела компетенцијског приступа. Варијабла циљеви односи се на сврху у коју ће бити употребљена дефиниција компетенције. Варијабла контекст обухвата организацијски ниво: корисници дефиниције, подручје делатности, продукти делатности и њихова намена.

Холистичко схватање компетенције подразумева повезаност особина појединца, спољашњих захтева и контекста као кључних претпоставки за ефикасно извођење активности. Овај приступ представља својеврстан компромис између конструктивистичког, когнитивистичког и функционалног приступа компетенцијама, а карактеришу га холистичност, отвореност и развојност (Бабић, 2007, стр. 29-30). У склопу овог аспекта компетенција је дефинисана као сложена комбинација знања, ставова, вештина и вредности која се огледа у контексту извршавања одређеног задатка (Hager, 1995, Kerka, 1998, Babić, 2007). Такво схватање подразумева различите нивое компетенција за почетнике, искусне и стручњаке у неком подручју, могућност демонстрације одређене компетенције у различитим контекстима, укључује социјални и културални, као и когнитиван приступ учењу, за разлику од бихејвиористичког схватања компетенције као аутоматизоване, увежбане вештине.

Дефиниција компетенције у оквиру когнитивног приступа подразумева све менталне капацитете појединца који се користе за решавање задатака, стицање знања и достизање одговарајућег нивоа способности извођења (Weinert, 2001). Често се овај концепт поистовећује са концептом интелигенције или интелектуалних способности, који је заступљен у класичним когнитивним моделима (психометријски модели интелигенције, модели обраде информација, Пијажеов модел когнитивног развоја). Накнадно је појам компетенција категорички проширен како би обухватио „друштвене” или „емоционалне” компетенције, при чему је „компетенција” заменила првобитни термин „интелигенција”. Когнитивни приступ развоју компетенција је повезан са друштвено- конструктивистичким приступом који подржавају теоретичари Ходкинсон и Исит (Hodkinson et al., 1995), а који су сачинили главне смернице за подршку развоју образовања засновано на компетенцијама. Циљ смерница је ефикасна употреба концепта компетенција у образовању, уз наглашавање суштинских аспеката као што су: велика важност менторства, стални дијалог између ученика и ментора, неопходност

практичног извођења, као и мултидисциплинарна заснованост задатака које ученици морају да обављају.

Концепт компетенција је мултидимензионалан и у оквиру бихејвиоралног, генеричког и когнитивног или друштвено конструктивистичког приступа налази се, с једне стране одређени ниво капацитета који особа поседује (у смислу знања, вештина, особина и ставова), с друге стране у одређеном контексту и неретко према одређеним стандардима успешности. У оваквим схватањима компетенција, директно се сусрећу свет образовања и свет рада, односно оно што образовање треба да развије, а што долази до изражаја у контексту рада (Министарство просвете, науке и технолошког развоја, 2013).

Табела бр.2. Дефиниције компетенција

<i>Аутор (година)</i>	<i>Дефиниција</i>
Boyatzis, 1982; prema Kurtz i Bartram, 2002, str. 229	Компетенција је основна карактеристика особе која резултира у у инковитом и/или супериорном обављању активности...може бити особина, мотив, вештина, аспект слике о себи или социјалне улоге, или корпус знања коју она или он користи.
Kurtz i Bartram, 2002, str. 229	Компетенције су скупови понашања који су инструментални за постизање жељених резултата и исхода.
Woodruffe, 1991, str. 31	Компетенција је скуп понашања које особа мора извести да би задатке и функције посла обавила компетентно.
Warr i Conner, 1992, str. 99	Компетенција за посао је скуп понашања, знања, процеса мишљења и/или ставова за које је веројатно да се рефлектирају у обављању посла које досеже дефинисане елементарне, базичне и високе нивое стандарда.
Green, 1999, str. 5	Индивидуалне компетенције су мерљиве радне навике и особне вештине које се користе за постизање радних циљева.
ЛЕКСИКОГРАФСКИ ЗАВОД МИРОСЛАВ КРЛЕЖА 2016. Хрватска енциклопедија	<p>Компетенција (енглески <i>competence</i>, немачки <i>Kompetenz</i>, каснолатински <i>competentia</i>: способност).</p> <p>1. У генеративној лингвистици, термин који је увео Н. А. Chomsky 1957. као реинтерпретацију Saussureova термина <i>langue</i> из познате изреке <i>langue–parole</i> што означава (прећутно говорниково) знање језика за разлику од његове језичне употребе. Међутим, док Saussureu <i>langue</i> значи инвентар елемената, Chomsky у појму компетенција види састав генеративних правила. Сходно томе, Saussureu синтактички односи припадају појму пароле, док су код Chomskog део компетенције.</p> <p>2. У књижевној теорији, аналогно значењу у Chomskoga неки су књижевни теоретичари (J. Culler) описивали компетенцију као склоп правила, конвенција и жанрова којима се читалац</p>

	<p>служи у процесу разумевања књижевног текста. Критике упућене том схваћању истичу да књижевна компетенција није онолико спонтана као језична компетенција. Будући да се стиче образовањем, она је мање равномерно распоређена.</p> <p>3. У психологији, појам компетенције увео је White (1959) у својој психологији мотивације, где компетенција означава резултате развоја основних способности које нису природне нити су производ сазревања.</p> <p>4. У филозофији, апстрактна способност разумевајућег учестовања у току неког сврховитог разговора, договора и извршења договореног унутар једне комуникацијске заједнице. Та комуникативна компетенција нужна је претпоставка делатне компетенције, тј. гарантује интерсубјективну ваљаност неке индивидуално извршене радње. Она зато од учесника комуникативне и делатне интеракције захтева не само начелну спремност за међусобно разумијевајуће опхођење и саизвршење него и примерено разумевање дате ситуације извршења. Због тога се компетенција не може свести на стицање језичне компетенције.</p>
--	---

Уз проблем дефинисања концепта, збрку око компетенција веом чини употреба два слична појма. Неки аутори користе термин „competence”; а други ‘competency’(према Kurz and Bartram, 2002, стр. 23). Неки аутори их користе као синониме, док већина сматра да су то два различита, мада повезана појма. ‘Competence’ се може превести као компетентност или стручност, а термин означава умешност у односу на неке специфичне радне активности и према унапред одређеном и дефинисаном стандарду. Тврдња о стручности је тврдња о стандарду постигнућа, односно у односу на њега. Беаумонт (према Kurz and Bartram, 2002, стр. 235) дефинише стручност као способност примене знања, разумевања и вештина у обављању активности према стандардима који се очекују у обављању посла. Те стандарде постављају стручна тела као спецификацију знања и вештина за обављање неког посла. То схваћање поклапа се с првим скупом дефиниција, па можемо рећи да се она односи на стручност потребну за неки посао. ‘Competency’ преводимо у значењу компетенција. У том смислу се односи на понашања која подстичу успешно обављање одређених радних активности, не на спецификацију вештина и знања, већ на начин примене, како се те вештине и знања користе при обављању радних задатака и у контексту одређеног сета захтева посла (Kurz and Bartram, 2002). То значење одговара другом скупу дефиниција, па се може рећи да је главна одредница компетенције да омогућава супериорно

обављање посла. Kurz i Bartram (2002, стр. 235) дају кратак преглед најважнијих разлика између та два појма:

- Компетенције се требају дефинисати у акцијским или циљу оријентираним терминима;
- Компетенције су репертоари понашања, док је стручност стање' постигнућа (ниво постигнућа);
- Стручност се односи на постигнуће (стечена знања, вештине, квалификације и искуства) и увек се посматра уназад - изјава о стручности тврђење о постигнутим резултатима, али не показује што би све особа још могла постићи у будуности;
- Компетенције се могу посматрати и уназад (кроз тзв. „кружно процењивање“, 360 степени повратну информацију), али и тренутно (у средишту) или унапред (као компетенцијски потенцијал) да би се предвидело што су појединци способни постићи;
- Компетенције и стручност повезани су тако што своју стручност демонстрирамо примењујући своје компетенције унутар радних активности на циљу усмерен начин.

1.4.3. Савремено схватање компетенција, Европски оквир

Схватање компетенције у концептуалном смислу, какво постоји у образовању, новијег је датума. Обухвата разматрање значајних циљева и садржаја који треба да поспеше лични развој ученика и да их позиционирају у домену знања и вештина, на начин који омогућава најбољу припрему ученика за ефикасно функционисање у друштву (Министарство просвете, науке и технолошког развоја, 2013).

Пример дефинисања компетенција, који је примарно бихевиористички, тј. функционалан, је европски оквир осам кључних компетенција за целоживотно образовање. У њему је појам компетенција дефинисан као комбинација знања, вештина и ставова примерених одређеном контексту. Прецизније, кључне компетенције представљају преносни, вишефункционални склоп знања, вештина и ставова који је потребан свим појединцима за сопствено испуњење и развој, друштвену укљученост и запошљавање. Кључне компетенције треба развити до краја обвезног образовања и оне представљају основу за даље учење у оквиру целоживотног учења (Key competences for lifelong learning: A European reference framework, 2007, стр. 6).

Westera (2001, стр. 78-79) истиче да у подручју образовања појам компетенција има два главна значења. Према првом значењу, које назива теоријском перспективом, компетенција је унутрашња, когнитивна структура која омогућава одређено понашање. Ова се перспектива заснива на теоријским разматрањима Chomskog (1965), Evansa et al.

(1993), Andersona (1992), Langforda i Huntinga (1994). Друго се значење односи на операционалну перспективу, које превладава у образовању. Из операционалне перспективе појам компетенција има много шири смисао, сматра се високовредном квалификацијом која је одговорна за ефикасну употребу нечијег знања и вештина у специфичном, сложенем контексту. Основна идеја у позадини оваквог схватања компетенције је да поседовање релевантног знања и вештина није гаранција за ефикасно деловање у комплексним окружењима, већ да су потребне додатне карактеристике, посебне способности (*special abilities*) које узимају у обзир карактеристике специфичног контекста, као и компоненте ставова, самопоуздања и мотивације (Westera, 2001, стр. 79).

Међународни програм процене ученичких постигнућа PISA (*Programme for International Student Assessment*) који се реализује у организацији OECD-а од 1997.године са циљем процене и праћења степена општег образовања овладавања компетенцијама важним за наставак школовања и пуно учешће у друштвеним токовима, показао је да су компетенције ученика из Србије мање развијене, што одговара ефекту просечно мање око једне године школовања у односу на земље OECD-а (Бабић и сар., 2013). У нашој земљи, која се према PISA резултатима из 2012.године налази на 44 месту, ученици су оспособљени за примену једноставних процедура и алгоритама, за проналажење одређених информација коришћењем једног извора, за проналажење решења у једноставној ситуацији у којој су све релевантне информације дате.

Значајну основу за усаглашавање образовних система Европске уније у погледу стандардизације квалитета рада и стицања кључних компетенција ученика представља документ „Европски оквир за кључне компетенције“ (*European Reference Framework of Key Competences for Lifelong Learning*), са интенцијом да обезбеди постепени прелаз са постојећих фрагментираних предметних планова и програма на кохерентну изградњу релевантних општих знања ученика у њиховом раду у школи усмереном на учење. У оквиру овог документа конкретније је разрађено осам подручја кључних компетенција: . У оквиру овог документа конкретније је разрађено осам подручја кључних компетенција:

1. Комуникација на матерњем језику обухвата способност изражавања и тумачења појмова, мисли, осећања и чињеница у усменом, и писменом облику, као и успостављање адекватне језичке интеракције у свим друштвеним контекстима.
2. Комуникација на страним језицима подразумева способност комуницирања на страним језицима, вештине медијације и интеркултурално разумевања. Ниво

компетентности појединца садржи четири димензије: слушање, говор, читање и писање.

3. Математичка компетентност и основне компетенције у природним наукама и технологији обухватају развијеност и способност примене математичког мишљења у решавању свакодневних ситуација, као и коришћење математичког начина презентовања (формуле, модели, табеле, графици). Компетенција у науци подразумева способност да се научна знања и методологија користи у објашњавању света природе, а компетентност у технологији да се ова знања и методологија примене како би се природа ставила у службу људских потреба.
4. Дигитална компетенција се односи на способност критичког коришћења информационих технологија за рад, слободно време и комуникацију, као и вештине управљања информацијама и комуникацију преко интернета.
5. Учење како се учи представља способност организовања и управљања сопственим учењем. Компетенција обраде и усвајања нових знања и вештина, као и њихова примена у различитим контекстима. Најважнији делови ове компетенције су мотивација и самопоуздање.
6. Социјалне и грађанске компетенције подразумевају личне, интерперсоналне и интеркултуралне компетенције, обухватају све облике понашања којима појединац мора да овлада да би на ефикасан и конструктиван начин могао да активно учествује у друштвеном животу.
7. Смисао за иницијативу и предузетништво односи се на способност појединца да претвори идеје у акцију, да сам покрене неку промену. Укључује креативност, иновације и спремност на ризик, као и способност планирања и управљања пројектима.
8. Културна свест и експресија подразумева креативно изражавање идеја, искуства и осећања кроз различите медије: музику, покрет, литературу и визуелну уметност.

1.4.4. Модел „Компетенције за 21 век“

Значајан допринос операционализацији компетенција ученика дао је Ненад Сузић ослањајући се на ставове бројних теоретичара и резултате истраживања. Развио је модел Двадесет осам компетенција за XXI вијек. У истраживању које је обухватило 783 ученика, уз примену БЕЛ индекс инструмента, проверавао је одређеност за ове компетенције. Резултати су показали да БЕЛ-индекс значајно корелира са школским успехом што указује на његову предиктивну вредност у односу на школско постигнуће

ученика. Такође постоји извесна тенденција пада одређености ученика у оквиру когнитивних, емоционалних, социјалних и радно-акционих компетенција сразмерно броју година школовања. То индицира на поставку да традиционална школа више гуши него развија компетенције (Сузић, 2005).

У Сузићевом моделу компетенције представљају континуум, а њихова подела омогућава сагледавање продубљених аспеката појединих компетенција и њихових веза са континуумом способности или осталим компетенцијама. Према моделу овог аутора компетенције су сврстане у когнитивне, емоционалне, социјалне и радно-акционе компетенције (Сузић, 2005).

Когнитивне, рационалне или интелектуалне компетенције се односе првенствено на суђење или расуђивање, на регистровање, анализирање и евалуацију информација које личност има на располагању и које користи својим умом. Аутор наводи седам различитих когнитивних компетенција:

1. Издвајање битног од небитног, вештина одабирања информација;
2. Постављање питања о градиву као и о сопственој когницији;
3. Разумевање материје и проблема;
4. Памћење, одабир информација које је потребно памтити;
5. Руковање информацијама, менаџмент у коришћењу информација, брзо проналажење, коришћење и складиштење информација
6. Конвергентна и дивергентна продукција, фабриковање нових идеја, решења и продуката;
7. Евалуација, вредновање ефикасности учења и рада као и остварене користи.

Емоционална компетенција се дефинише као способност или спремност индивидуе да разуме сопствене емоције, као и емоције других особа, да влада својим емоцијама, да их надграђује или усавршава, и користи у социјалним и животним ситуацијама (Сузић, 2005). Садржи седам аспеката:

1. Емоционална свест, препознавање својих и туђих емоција;
2. Самопоуздање, јасан осећај сопствених моћи и ограничења;
3. Самоконтрола, контрола ометајућих емоција и импулса;
4. Емпатија и алтруизам;
5. Истинољубивост, изградња стандард части и интегритета;
6. Адаптабилност, флексибилност у прихватању промена;
7. Иновација, отвореност за нове идеје, приступе и информације.

Социјалне компетенције се односе на укљученост у друштво и човекову потребу за припадањем. Садрже седам аспеката:

1. Разумевање других индивидуа и група, тумачење групних емоционалних струјања и снаге односа;
2. Сагласност, усаглашеност са циљевима групе или организације, колаборација; организационе способности, тимске способности, подела рада;
3. Комуникација: слушати отворено и слати уверљиве поруке, комуникација „очи у очи“, ненасилна комуникација;
4. Подршка другима и сервилна оријентација, сензибилитет за развојне потребе других и подржавање њихових способности;
5. Уважавање различитости, толеранција, демократија;
6. Осећање позитивне припадности нацији и цивилизацији.
7. Групни менаџмент: бити вођа и бити вођен, стварање веза, способност уверавања.

Радно-акционе компетенције подразумевају првенствено индивидуалну способност извршења задатака. Садрже седам аспеката:

1. Познавање струке или професионалност;
2. Општеинформатичка и комуникацијска писменост, познавање енглеског или светских језика;
3. Савесност, преузимање одговорности различна остварења;
4. Перзистенција, истрајавање на циљевима упркос препрекама или неуспесима;
5. Мотив постигнућа, тежња за побољшањем или остварењем највиших квалитета;
6. Иницијатива, спремност да се искористе и укаже на могућности;
7. Оптимизам, унутрашња мотивисаност, воља за рад.

На основу анализе савремене литературе и најновијих трендова у развоју образовања заснованог на компетенцијама у западним земљама, у документу који је израђен уз подршку Европске уније, у оквиру пројекта „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању“ (Министарство просвете, науке и технолошког развоја, 2013), компетенције су дефинисане као скуп повезаних знања, вештина, ставова и особина личности које једној особи омогућавају да делује ефикасно на послу или у одређеној ситуацији.

Компетенција указује на довољну количину знања и вештина које одређеној особи омогућавају да делује у широком спектру ситуација.

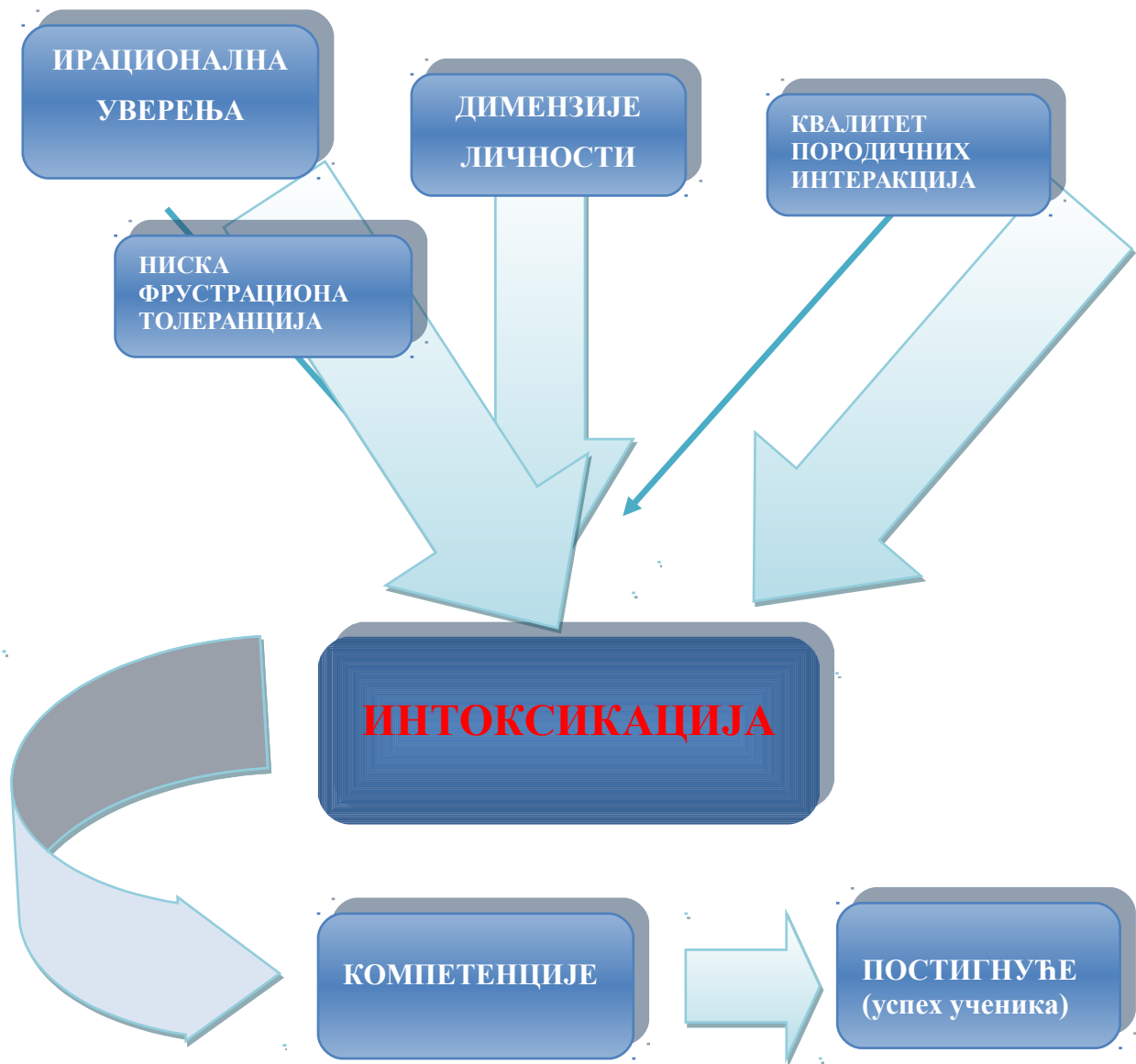
Компетенције се развијају постепено у породици и формирају кроз активности у друштвеним контекстима. Значајну улогу у подстицању и стварању компетенција има породица и школа. Постоје многи фактори који самостално или удружени са другим факторима могу ометати развој компетенција. Злоупотреба алкохола је један од значајних фактора који могу успорити, отежати или прекинути развој компетенција адолесцената.

Почетна идеја је да постоји ланчана повезаност између димензија личности, уверења адолесцената, квалитета породичних интеракција, компетенција адолесцената и злоупотребе алкохола. У истраживање, у оквиру овог рада, укључена је самопроцена адолесцената и као потврда постигнућа - остварени школски успех. Тиме је овим радом обухваћено неколико фактора који би могли бити повезани са злоупотребом алкохола и компетенцијама адолесцената.

1.3.1. МЕТОДОЛОШКИ ДЕО

**ОСНОВНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ
ИСТРАЖИВАЊА**





2.1. ПРЕДМЕТ И ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА

Злоупотреба алкохола адолесцената, као облик дисфункционалног понашања, тема је проучавања многих научних дисциплина а повезана је са низом психосоцијалних проблема који могу изазвати негативне последице у развоју. У већини европских земаља, па тако и у Србији млади људи, биолошки и психолошки вулнерабилни, одрастајући у окружењу у коме се конзумација алкохола традиционално перципира као уобичајен образац понашања, под утицајем сложене комбинације економских, социјалних, културних и образовних процеса, користећи ирационалне обрасце мишљења, лако развијају сет ризичних облика понашања нарушавајући тако квалитет живота.

Многобројне студије указују на сталан пораст употребе алкохола у адолесцентном периоду. Резултати MTF (Monitoring the Future) студије изведене у Сједињеним Америчким Државама, подржане од стране америчког Националног института (НДА) која системски прати учесталост употребе психоактивних супстанци у адолесцентном периоду показују да је три четвртине или 72% ученика конзумирало алкохол више од неколико пута до краја средње школе (Johnston et al., 2008). Лонгитудинално Европско истраживање употребе алкохола и осталих дрога ЕПСАД (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) показује да је алкохол пробало бар једном у животу 90% средњошколаца (Hibellet al., 2009). Истраживање по методологији ЕПСАД-а у нашој земљи дало је сличне резултате: 89.1% срењошколаца је бар једном током живота попило једно или више алкохолних пића. Пилот истраживање изведено 2015. године са ученицима средње школе у Алексинцу показало је такође веома велику учесталост конзумације алкохола 83,6% (Ђорђевић, 2015).

Једанод круцијалних фактора злоупотребе алкохола одсликава се у наученом обрасцу размишљања. Предмет истраживања које се изводи у оквиру овог рада одређен је као испитивање когнитивних фактора који имају значајну улогу у настанку злоупотребе алкохола. Прецизније, проблем истраживања је утврђивање улоге ирационалних уверења, димензија личности и задовољства властитом породицом у настанку поремећаја понашања као и доприноса ових фактора развијености компетенција, односно постигнућа адолесцената сагледано кроз самопроцену и постигнути школски успех. Испитивана је такође и разлика у степену изражености и повезаности обухваћених варијабли у подгрупи адолесцената конзумената и адолесцената неконзумената, са циљем уочавања релевантних фактора ризика. Оквир истраживања садржан је у теоријским претпоставкама РЕБТ теорије која заступа схватање о сложености и променљивости људског бића, о интеракционом односу

мишљења, емоција и понашања са посебним нагласком на разликовање ирационалних од рационалних уверења.

2.2. ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА

Основни циљ који ће се спроводити у оквиру овог истраживања представља испитивање односа ирационалних уверења, димензија личности, квалитета породичних интеракција, склоности ка злоупотреби алкохола и компетенција адолесцената, односно утврђивање фактора који су повезани са појавом злоупотребе алкохола и одражавају се на компетенције адолесцената.

Испитивана је и разлика у степену изражености зависних и независних варијабли у подгрупи адолесцената конзументата и адолесцената неконзументата, чиме се добија јаснија слика о факторима који су повезани са стварањем и одржавањем поремећаја.

Основни циљ истраживања се може разложити на следеће специфичне циљеве:

1. Испитати да ли постоји повезаност испитиваних варијабли

1.1. Испитати да ли постоји повезаност ирационалних уверења и компетенција адолесцената.

1.2. Испитати да ли постоји повезаност димензија личности и компетенција адолесцената.

1.3. Испитати да ли постоји повезаност квалитета породичних интеракција и компетенција адолесцената.

1.4. Испитати да ли постоји повезаност изражености компетенција и склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената.

1.5. Испитати да ли постоји повезаност димензија личности и склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената.

1.6. Испитати да ли постоји повезаност ирационалних уверења и склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената.

1.7. Испитати да ли постоји повезаност квалитета породичних интеракција и склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената.

1.8. Испитати да ли постоји повезаност ирационалних уверења и контролних варијабли у истраживању.

1.9. Испитати да ли постоји повезаност димензија личности адолесцената и контролних варијабли у истраживању.

1.10. Испитати да ли постоји повезаност компетенција адолесцената и контролних варијабли у истраживању..

1.11. Испитати да ли постоји повезаност склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената и контролних варијабли у истраживању.

1.12. Испитати да ли постоји повезаност квалитета породичних интеракција и контролних варијабли у истраживању.

2. Испитати да ли постоје разлике у степену изражености и повезаности испитиваних варијабли у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента

2.1. Испитати да ли постоје разлике у степену изражености ирационалних и рационалних ставова у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

2.2. Испитати да ли постоје разлике у изражености димензија личности у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

2.3. Испитати да ли постоје разлике у степену изражености компетенција у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

2.4. Испитати да ли постоје разлике у изражености квалитета породичних интеракција у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

Циљеви истраживања су засновани на основним претпоставкама РЕБТ теорије.

2.3. ИСТРАЖИВАЧКЕ ХИПОТЕЗЕ

У складу са теоријским поставкама РЕБТ теорије (Ellis, 2002) и резултатима досадашњих истраживачких студија (Joiner & Schmidt, 1995; Sameroff, 2000; Савић, 1987; Смедеревац, 2000; Ellis, 1994; Марић, 2000; Товиловић, 2004; Милојковић, 1997; Patterson, 1992; Rohner, 1984; Настасић, 1998; Капор Стануловић, 1988), постављене су следеће хипотезе које су проверене истраживањем:

Основна хипотеза

Постоји статистички значајна повезаност ирационалних уверења, димензија личности, квалитета породичних интеракција, склоности ка злоупотреби алкохола и компетенција адолесцената.

Специфичне хипотезе:

Хи 1. Постоји статистички значајна повезаност испитиваних варијабли

Хи1.1. Постоји статистички значајна повезаност ирационалних уверења и компетенција адолесцената.

Хи1.2. Постоји статистички значајна повезаност димензија личности и компетенција адолесцената.

Хи1.3. Постоји статистички значајна повезаност квалитета породичних интеракција и компетенција адолесцената.

Хи1.4. Постоји статистички значајна повезаност изражености компетенција и склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената.

Хи1.5. Постоји статистички значајна повезаност димензија личности и склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената.

Хи1.6. Постоји статистички значајна повезаност ирационалних уверења и склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената.

Хи1.7. Постоји статистички значајна повезаност квалитета породичних интеракција и склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената.

Хи1.8. Постоји статистички значајна повезаност ирационалних уверења и контролних варијабли у истраживању.

Хи1.9. Постоји статистички значајна повезаност димензија личности адолесцената и контролних варијабли у истраживању.

Хи1.10. Постоји статистички значајна повезаност компетенција адолесцената и контролних варијабли у истраживању.

Хи1.11. Постоји статистички значајна повезаност склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената и контролних варијабли у истраживању.

Хи1.12. Постоји статистички значајна повезаност квалитета породичних интеракција и контролних варијабли у истраживању.

Хи 2. Постоји статистички значајна разлика у степену изражености и повезаности испитиваних варијабли у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента

Хи2.1. Постоји статистички значајна разлика у степену изражености ирационалних и рационалних ставова у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

Хи2.2. Постоји статистички значајна разлика у изражености димензија личности у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

Хи2.3. Постоји статистички значајна разлика у степену изражености компетенција у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

Хи2.4. Постоји статистички значајна разлика у степену изражености квалитета породичних интеракција у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

2.4. ВАРИЈАБЛЕ

Независне, односно предикторске варијабле чији је допринос злоупотреби алкохола адолесцентне популације испитиван овим истраживањем, представљају три групе предиктора: варијабле које се односе на особине личности адолесцената, варијабле којима ће се регистровати ирационална уверења адолесцената и варијабле којима ће се регистровати квалитет породичних интеракција адолесцената.

Зависне, односно критеријумске варијабле у овом истраживању представљају мере злоупотребе алкохола и компетенције адолесцената.

Значајне *демографске* варијабле чији би утицај потенцијално могао да се одрази на релацији између критеријумских и предикторских варијабли у истраживању, сврстане су у контролне варијабле: пол испитаника, године испитаника, место сталног боравка испитаника, ниво формалног образовања родитеља, материјално стање породице, целовитост породице, начин конзумације алкохола у породици, регистровани зависници од алкохола у породици и остварени школски успех испитаника у претходној школској години.

Независне варијабле

Предикторске варијабле којима је испитивана личност адолесцената, у овом истраживању чини пет основних димензија модела личности „Великих пет” (Goldberg, 1990, према Кнежевићи сар., 2004): Неуротицизам, Екстраверзија, Отвореност ка искуству, и Савесност и процењиване су преко упитника „Big Five” који мери пет базичних димензија у структури личности.

Неуротицизам разликује индивидуе с обзиром на степен њихове прилагођености и емоционалне стабилности, у односу на ниво неприлагођености и емоционалне нестабилности. Неуротицизам или емоционална нестабилност представља генералну тенденцију ка доживљавању негативних емоција, као што су страх, узнемиреност, туга, кривица, гнев и други афективни одговори и стања (Кнежевић и сар.2004; Смедеревац

Митровић, 2006). Особе које постижу високе скорове на овој димензији су емоционално реактивне, на стимулусе реагују веома нагло, интензивно, превише бурно, емоционално и ирационално. Овакве личности имају слабу контролу импулса и слабији капацитет за превладавање стресних ситуација (Кнежевић и сар.2004;Смедеревац Митровић, 2006).Насупрот овим особама, индивидуе које остварују ниске скорове на Неуротицизму, поседују адекватнију контролу властите емоционалности, емоционално су стабилне, релаксирани, и лакше превладавају стресне ситуације. Ипак, нижи скор на овој димензији не сме се схватити еквивалент позитивне емоционалности, јер особе са изузетно ниским скоровима показују тенденцију да буду хладнокрвне и неприродно мирне и сталожене (Кнежевић и сар.2004; Смедеревац Митровић, 2006).

Екстраверзија репрезентује ниво социјабилности, друштвености особе и одражава степен социјалне инхибираности или неинхибираности. Особе које постижу високе скорове на овој димензији, преферирају велике скупове људи и остварују много социјалних контаката.Причљиви су, самопоуздани, активни, воле узбуђења, веселе су природе, оптимистични и пуни енергије. Насупрот њима, интровертне особе, односно, оне које остварују ниске скоровена димензији Екстраверзије, угодније се осећају када нису окружене људима. То сурезервисане, затворене, независније и умереније личности (Кнежевић и сар., 2004; Смедеревац и Митровић, 2006).

Отвореност ка искуству односи се на склоност особе ка прихватању нових идеја, приступа и искустава, односно, осликава тенденцију особе ка маштовитости, креативности, оригиналности и осетљивости за лепоту и уметност. Отвореност обухвата интелектуалну радозналост, интрацептивност, преференцију различитости и потребу за променом, независност мишљења, тј.склоност недогматским ставовима и флексибилност у понашању, уметничку и естетску сензитивност, као и богату имагинацију. Особе које постижу високе скорове на овој димензији велики су индивидуалисти и неконформисти по природи. Овакве личности имају широк спектар интересовања, склоне су експериментисању са различитим садржајима и у разним доменима. Отворене су ка прихватању нових идеја и приступа- одушевљавају их иновације било које врсте. Интензивније доживљавају и позитивне, али и негативне емоције. Личности које остварују ниске скорове на димензији Отворености, одликују уска,уобичајена интересовања, док предност увек дају познатим стварима, у односу на нове. То су индивидуе конвенционалног изгледа и понашања, склоне конзервативним ставовима. Емоционалне реакције код њих су слабијег интензитета (Кнежевић и сар., 2004;, Смедеревац и Митровић2006).

Пријатност (Сарадљивост) је димензија интерперсоналних релација. Она обухвата срдачност, љубазност, поверење, оданост, несебичност, великодушност, алтруизам, емпатију, потребу да се помогне другима, на супрот цинизму, себичности и антагонизму, сумњичавости у погледу намера других људи, егоцентричности и компетитивности. Пријатност обухвата социјализовани однос према људима, мери индивидуалне разлике које људи манифестују у кооперативности и сарадљивости са другима, (Кнежевић и сар., 2004; Смедеревац и Митровић 2006). Висок скор на овој димензији постижу изузетно пажљиве, љубазне, саосећајне и великодушне особе, којима је веома стало до других људи из свог окружења. То су особе благе нарави и од поверења, у сваком тренутку спремне да пруже подршку. Личности са ниским скоровима на *Пријатности*, усмерене су у највећој мери на властите циљеве, норме и потребе. Често су окупиране стицањем моћи, при чему следе искључиво сопствене тежње. То су најчешће скептичне, сумњичаве и неповерљиве особе, нељубазне и некооперативне, безосећајне и неретко непријатељски настројене према људима из окружења (Кнежевић и сар., 2004; 2002; Смедеревац и Митровић, 2006).

Савесност диференцира особе с обзиром на њихов степен оријентисаности на постигнуће и степен организације, а у вези је и са бројем циљева на које је неко усмерен. Она мери способност самоконтроле, у смислу дисциплиноване тежње ка циљевима и стриктног придржавања сопствених принципа, а манифестује се у процесима планирања и организације, као и у ефикасности извршења дужности и обавеза. Димензија Савесности налази се у вези са мотивом за постигнућем, уредношћу, истрајношћу и издржљивошћу, скалама које мере снагу супер-ега, симптоме из категорије опсесивно-компулсивног спектра, на супрот антисоцијалним и импулсивним тенденцијама (Кнежевић и сар., 2004; 2002; Смедеревац и Митровић, 2006). Савесне особе су снажне воље, истрајне на путу ка циљу, скрупулозне, веома одговорне и тачне. То су амбициозне и вредне особе, које се у целости предају дужности, при чему показују велику ефикасност, компетентност и непоколебљивост. Особе са ниским Савесношћу претежно су хедонистичке оријентације. Неретко постављају пред себе велики број циљева, међутим, прилично су неусмерене, површне и спонтане када је у питању њихова реализација. Оне су сентименталније и импулсивније нарави, склоне брзом одустајању, мање траже, и од себе, и од других. Несавесне особе су генерално непоуздане и неодговорне, не показују довољно амбициозности, а често имају и озбиљних потешкоћа са усмеравањем на одређену активност, пре свега, услед слабе контроле тренутних импулса и склоности ка одустајању. Мање их обавезују морални

принципи у понашању, што не подразумева нужно аморалност (Кнежевић и сар., 2004; Смедеревац и Митровић, 2006).

Друга предикторска варијабла *ирационална уверења адолесцената* процењивана је помоћу Скале општих ставова и уверења (General Attitude and Belief Scale – GABS 55; DiGiuseppe, et al., 1988) којом су се регистровале ирационалне мисли и ставови адолесцената. Скала мери степен изражености и природу ирационалних уверења односно конструката који произилазе из основних поставки теорије РЕБТ.

Фактор ирационалности се састоји од шест фактора који представљају субскеале инвентара: а) самообезвређивање, б) потреба за постигнућем, в) потреба за прихватањем, г) потреба за комфором, д) потреба за правдом, ђ) проклињање других.

Трећа предикторска варијабла *квалитет породичних интеракција* процењивана је помоћу Скале квалитета породичних интеракција КОБИ (Вулић-Прторић, 2004) која мери интеракције детета и родитеља на две димензије у литератури најчешће описане као прихватање (емоционална топлина, интимност) и одбацивање (контрола, емоционално занемаривање). Ове две димензије су концептуализоване у складу с теоријом родитељског прихватања и одбацивања (*PART - parental acceptance-rejection theory*) Ronalda Rohnera (Rohner, 1984., 1999). *Прихватање* се односи на позитивне емоционалне аспекте односа родитељ-дете у облику међусобне блискости, пружања подршке, поверења и разумевања, као и релативне симетричности у међусобним односима. *Одбацивање* се односи на различите доживљаје поступака родитеља који се налазе у распону од неразумевања и превелике захтевности, до занемаривања и кажњавања. При томе занемаривање карактерише дететов доживљај да су родитељи незаинтересовани за њега, да му не посвећују довољно времена и пажње (посебно за емоционалне потребе). Кажњавање описују сви они доживљаји безразложног оптуживања, непримереног кажњавања због почињене погрешке или пак нерасположења родитеља које дете доживљава као грубост.

Деца која имају осећај одбацивања од стране родитеља значајно су анксиознија, депресивнија и имају мање самопоштовања, од деце која се осећају прихваћеном. С обзиром на облике суочавања које деца најчешће користе утврђено је да деца која осећају да су прихваћена од стране мајке и оца више користе стратегије решавање проблема, когнитивно реструктурисање и у већој мери се у стресним ситуацијама ослањају на подршку од стране своје породице. Деца која осећају одбацивање од стране својих родитеља у већој мери користе емоционалну реактивност, што вероватно још више погоршава квалитет њихове комуникације с родитељима и доводи их у ситуације већег стреса и веће нелагодности.

Скала КОБИ је кориштена у већем броју истраживања (Klarin, 2000. према Вулић-Прторић, 2004). У истраживањима је утврђено да је очево одбацавање аспект родитељског понашања који је највише повезан с различитим облицима агресивног, делинквентног и зависничког понашања, депресивношћу, анксиозношћу и соматизацијом, као и отежаним прилагођавањем у школи и међу вршњацима и ставовима према злостављању.

Зависне варијабле

Зависне, односно критеријумске варијабле у овом истраживању представљају мере злоупотребе алкохола – степен изражености употребе алкохола у адолесцентној популацији, а процењиване су помоћу скале за утврђивање злоупотребе супстанци – AUDIT The Alcohol Use Disorders Identification Test: Interview Version I. Аудит тест је намењен за рану идентификацију ризичног и штетног пијења, као и зависност од алкохола. Одговори су класификовани у три групе: конзумација алкохола, зависност од алкохола и проблеми повезани са конзумацијом алкохола.

Друга критеријумска варијабла, *компетенције адолесцената* процењиване су помоћу упитника БЕЛ-ИНДЕКС за процену компетенција ученика, аутора Ненада Сузића. Инструмент мери латентну основу компетенција изражену у склоности и опредељености да се мисли, осећа или делује у складу са хуманим потребама личности и друштва. Према моделу овог аутора постоји двадесет осам компетенција сврстаних у когнитивне компетенције, емоционалне компетенције, социјалне компетенције и радно–акционе компетенције.

Когнитивне компетенције се односе на суђење, регистровање, анализирање и евалуацију информација које личност има на располагању. Садрже седам аспеката: 1) издвајање битног од небитног, вештина одабира информација, 2) постављање питања о градиву као и о сопственој когницији, 3) разумевање материје или проблема, 4) памћење, одабир информација које је потребно запамтити, 5) руковање информацијама, менаџмент у коришћењу информација – брзо проналажење и коришћење информација као и њихово складиштење, 6) конвергентна и дивергентна продукција, фабриковање нових идеја, решења или продуката, 7) евалуација, вредновање ефикасности учења и рада као и остварене користи;

Емоционалне компетенције дефинишу се као способност или спремност личности да разуме сопствене емоције, као и емоције других особа, да влада својим емоцијама и да их надграђује или усавршава и користи у социјалним и животним ситуацијама. Садрже седам аспеката: 1) емоционална свест, препознавање својих и туђих емоција, 2) самопоуздање, јасан осећај сопствених моћи и лимита, 3)

самоконтрола, контрола ометајућих емоција и импулса, 4) емпатија и алтруизам, 5) истинољубивост, изградња стандарда части и интегритета, 6) адаптабилност, флексибилност у прихватању промена, 7) иновација, отвореност за нове идеје, приступе и информације;

Социјалне компетенције односе се на укљученост особе у друштво и човекову потребу за припадањем. Садрже седам аспеката: 1) разумевање других индивидуа и група, тумачење групних емоционалних струјања и снаге односа, 2) сагласност, усаглашеност са циљевима групе или организације, колаборација, 3) групни менаџмент: бити вођа и бити вођен, стварање веза, способност уверавања, организационе способности, тимске способности, подела рада, 4) комуникација: слушати отворено и слати уверљиве поруке, комуникација „очи у очи”, ненасилна комуникација, 5) подршка другима и сервисна оријентација, сензибилитет за развојне потребе других и подржавање њихових способности, 6) уважавање различитости, толеранција, демократија, 7) осећај позитивне припадности нацији и цивилизацији;

Радно-акционе компетенције подразумевају првенствено индивидуалну способност извршења задатка (Сузић, 2005:71). Садрже седам аспеката: 1) познавање струке или професионалност, 2) општа информатичка и комуникацијска писменост, познавање енглеског или светских језика, 3) савесност, преузимање одговорности за лична остварења, 4) перзистенција, истрајавање на циљевима, упркос препрекама или неуспесима, 5) мотив постигнућа, тежња за побољшањем или остварењем највиших квалитета, 6) иницијатива, спремност да се искористе указане могућности, 7) оптимизам, унутрашња мотивисаност, воља за рад.

Контролне варијабле

Пол испитаника. Ова варијабла је регистрована тако што су испитаници у упитнику заокруживали слово које означава њихов пол.

Године испитаника. Ова варијабла је регистрована тако што су испитаници уписали број навршених година старости.

Место сталног боравка. Ова варијабла је регистрована тако што су испитаници заокружили једну од две могућности: село или град као место сталног боравка.

Ниво формалног образовања родитеља. Ова варијабла је регистрована тако што су испитаници заокружили један од понуђених одговора: 1) основна школа 2) средња школа 3) факултет 4) специјализација или магистар наука 5) доцтор наука (посебно за оца, посебно за мајку).

Материјално стање породице. Ова варијабла је регистрована помоћу описне скале пет категорија. Скала се односи на процену сопственог материјалног стања сврставањем својих материјалних породичних прилика у једну од 5 категорија: веома ниско (породица живи од хуманитарне помоћи или су њени приходи толико ниски да нису довољни за основне егзистенцијалне потребе); ниско (месечни приходи породице су довољни само за одређене егзистенцијалне потребе); средње ниско (месечни приходи породице су довољни за егзистенцијалне потребе); средње (осим основних егзистенцијалних потреба могу себи приуштити куповину одеће, обуће и других средстава); и високо (чланови породице живе без већих одрицања).

Целовитост породице. Ова варијабла је регистрована тако што су испитаници заокружили један од понуђених одговора: 1) живим у породици са оба родитеља; 2) живим у породици само са једним родитељом; 3) живим у хранитељској породици.

Конзумација алкохола у породици. Ова варијабла је регистрована тако што су испитаници одговарали на питање: Да ли се у твојој породици пије алкохол? заокруживањем једног од понуђених одговора: 1) сваког дана; 2) понекад; једном недељно; 3) само на прославама; 4) никада.

Регистровани зависници од алкохола у породици. Ова варијабла је регистрована тако што су испитаници одговарали на питање: Да ли у твојој породици има зависника од алкохола? заокруживањем једног од понуђених одговора: 1) не; 2) да, само један родитељ; 3) да, оба родитеља; 4) да, брат или сестра; 5) да у широј подпородици.

Остварени школски успех у претходној школској години. Ова варијабла је регистрована тако што су испитаници уписивали просечну оцену/остварени успех у претходној школској години.

2.5. ИНСТРУМЕНТИ ИСТРАЖИВАЊА

Инструменти коришћени за прикупљање података у овом истраживању су: „Big Five“ (John, et al., 1991), употребљен у сврху самопроцене димензија личности адолесцената, скала општих ставова и уверења (General Attitude and Belief Scale – GABS 55; DiGiuseppe, et al., 1988), намењена мерењу ирационалних ставова и уверења, скала за утврђивање злоупотребе супстанци – АУДИТ (The Alcohol Use Disorders Identification Test: Interview Version I), упитник за прикупљање општих података (посебно конструисан за примену у овом истраживању) и упитник за процену когнитивних, емоционалних, социјалних и радно-акционих компетенција ученика-БЕЛ-ИНДЕКС, аутора Ненада Сузића.

1. Скала за процену димензија личности „Big Five“ (BFI- Big Five Inventory) autora (John, et al., 1991, prema John & Srivastava, 1999), мери пет димензија „Big Five“ модела (Неуротицизам, Екстраверзија, Отвореност, Сарадљивост и Савесност). Задатак испитаника је да на петостепеној скали Ликертовој, процени и означи, заокруживањем броја испод једног од пет понуђених одговора, у ком степену се са сваком од 44 тврдње. Интензитет свог слагања или неслагања са садржајем ајтема на петостепеној скали Ликертовог типа, испитаници процењују, помоћу алтернатива које се крећу у оквиру континуума - од „уопште се не слажем“ до „потпуно се слажем“. У склопу ајтема налазе се појединични придеви, који описују осећања, мишљења и понашања испитаника. Ајтеми су формулисани тако што се на придеве надовезана елаборација: „Себе видим као особу која...“, на пример: за Неуротицизам – је јако забринута; за Екстраверзију – је отворена и друштвена; за Отвореност – је оригинална, има нове идеје; за Сарадљивост – је благе, помирљиве природе; за Савесност – истрајава све док не заврши задатак. BFI пружа мере пет великих димензија личности модела „Big Five“: Неуротицизма, Екстраверзије, Отворености ка искуству, Пријатности и Савесности.

Упркос чињеници да BFI скала садржи само по 8-10 ајтема који региструју одговарајућу особину од пет мерених димензија, остали су недирнути и у потпуности је очуван квалитет психометријских карактеристика инструмента. Димензије Неуротицизма и Екстраверзије операционализоване су са по 8 ајтема, димензије Савесности и Пријатности са по 9, док је димензија Отвореност ка искуству операционализована са 10 ајтема. Емпиријски налази добијени на америчким и канадским узорцима испитаника, потврђују да упитник BFI има задовољавајуће метријске карактеристике. Према овим подацима, прикупљеним у САД и Канади, алфа-коефицијент поузданости инструмента BFI, креће се у распону од 0.75 до 0.90, а у просеку износи око 0.85 (John & Srivastava, 1999).

2. Скала општих ставова и уверења (General Attitude and Belief Scale – GABS 55; DiGiuseppe, et al., 1988). Скала је конструисана са циљем да измери степен изражености и природу ирационалних уверења односно конструктора који произилазе из основних поставки теорије РЕБТ. Садржи 55 тврдњи, које су формулисане као уверења о одређеним аспектима себе, других људи и животних услова, тако да не садрже термине који се односе на емоционална стања. Скала је петостепена, са распоном од 1 „ни мало се не слажем“ до 5 „у потпуности се слажем“. Висок скор указује на склоност особе да се држи ирационалних уверења. Факторском анализом субскала добијен је један фактор ирационалности који одговара за 63% варијансе и фактор

рационалности који обухвата 34% процената варијансе и састоји се од девет тврдњи. Фактор ирационалности се састоји од шест фактора који представљају субскеале инвентара: а) самообезвређивање, б) потреба за постигнућем, в) потреба за прихватањем, г) потреба за комфором, д) потреба за правдом, њ) проклињање других.

3. Скале квалитета породичних интеракција КОБИ (Вулић-Прторић, 2004) мери интеракције детета и родитеља на две димензије у литератури најчешће описане као прихватање (емоционална топлина, интимност) и одбацивање (контрола, емоционално занемаривање). Скала КОБИ се састоји од 55 тврдњи: 22 које описују однос детета с мајком, 22 описују однос детета с оцем и 11 тврдњи које се односе на општу атмосферу у породици. Скала се састоји од 5 субскеала: Задовољство сопственом породицом, Прихватање од стране мајке, Прихватање од стране оца, Одбацивање од стране мајке и Одбацивање од стране оца.

Испитаници на скали Ликертовог типа процењују (од 0=потпуно нетачно до 5= потпуно тачно) колико се свака од наведених тврдњи односи на њихов однос с мајком, оцем, или породицом као целином. Укупан резултат утврђује се за сваку субскеалу посебно, а добија се једноставним сабирањем бодова, при чему већи резултат на субскеали Прихватање указује на већу међусобну блискост, поверење и разумевање између детета и мајке, односно оца, а већи резултат на субскеали Одбацивање значи да дете доживљава више забрана, грубости и занемаривања од стране мајке, односно оца. Субскеала Задовољство породицом испитује како се испитаник осећа у својој породици и његово задовољство породичним животом. За свих 5 субскеала утврђена је висока унутрашња поузданост (Кронбах алфа се креће од 0.85 до 0.89).

4. Скала за утврђивање злоупотребе супстанци – АУДИТ (The Alcohol Use Disorders Identification Test: Interview Version I). АУДИТ тест је намењен за рану идентификацију ризичног и штетног пијења, као и зависност од алкохола, код одрасле популације, развијен је и препоручен од стране СЗО (Бабор et al., 2001). Тест је конструисан за међународну примену и у складу је са МКБ – 10 класификацијом. Потврђен је у студији са испитаницима из шест земаља (Норвешка, Аустралија, Кенија, Бугарска, Мексико, САД). Коефицијент поузданости теста креће се у просеку од 0,80 до 0,90. Садржи 10 питања, а задатак испитаника је да заокруже један од четири понуђена одговора. Питања од 1-3 односе се на конзумирање алкохола, питања од 4-6 односе се на зависност од алкохола, а питања од 7-10 односе се на проблеме повезане са конзумацијом алкохола. Одговори се бодују према унапред одређеном критеријуму, са 0,

1 и 2,3 и 4. Резултат од 8 или више бодова код мушкараца или 7 код жена, указује на вероватноћу опасног или штетног конзумирања алкохола. Резултат од 13 бодова жена и 15 бодова код мушкараца указује на зависност, а 20 и више бодова указује на алкохолизам.

5. Упитник за процену компетенција ученика, БЕЛ-ИНДЕКС аутора Ненада Сузића. Овај инструмент је намењен утврђивању 28 компетенција сврстаних у четири субтеста и мери когнитивне, емоционалне, социјалне и радно-акционе компетенције. Степен слагања са тврдњама изражава се на скали од 1 до 5. Поред добијених скорова на субтестовима, могуће је у оквиру сваког субтеста регистровати по 7 компетенција. Тест мери латентну основу компетенција изражену у склоности и опредељености да се мисли, осећа или делује у складу са хуманим потребама личности и друштва. Инструмент се базира на самоизвештавању испитаника и пружа информације о опредељености особе, али не и о развијености појединих компетенција. Коефицијент поузданости теста креће се између 0,7 и 0,8 (Cronbachs alpha) а у истом распону се креће поузданост на скалама PRSQ-а, с тим што је неколико скала незнатно испод 0,7.

У истраживању спроведеном на 783 ученика у 6 одељења експерименталних и неексперименталних школа, добијене су следеће вредности Cronbachs alpha коефицијента (Сузић, 2005):

- Унутрашња конзистентност инструмента у целини (алфа=,891 Φ =,3.09)
- Когнитивне компетенције (алфа=,48 Φ =,1.96)
- Емоционалне компетенције (алфа=,37 Φ =,3.80)
- Социјалне компетенције (алфа=,29) Φ =,6.89)
- Радно-акционе компетенције (алфа=,47 Φ =,1.56)

Cronbachs alpha коефицијенти субтестова су рачунати директно из ајтема а комунални Алфа за инструмент у целини из интеракције субтестова. Φ тест је израчунат из односа између ајтема и субтестова.

6. Упитник за прикупљање општих података. Упитник је направљен за потребе овог истраживања. Састоји се од десет питања помоћу којих су се прикупили подаци о полу, старосном добу, месту сталног боравка, нивоу формалног образовања родитеља испитаника, материјалном стању, целовитости породице, начину конзумације алкохола у породици, регистрованим зависницима од алкохола у породици и оствареном школском успеху испитаника у претходној школској години.

2.6. ПРОЦЕДУРА ИСТРАЖИВАЊА И КАРАКТЕРИСТИКЕ УЗОРКА

Истраживање је спроведено на пригодном узорку испитаника који припадају неклиничкој популацији адолесцената и обухватило је 588 ученика I и IV разреда, узраста 15 и 18 година, Техничке школе из Алексинца и Правно пословне школе из Ниша. Ове групе ученика одабране су из више разлога: школе се разликују у погледу образовних профила које школују (у Техничкој школи постоје и трогодишњи и четворогодишњи образовни профили, Правно пословна школа образује само четворогодишње образовне профиле), полне структуре ученика (у Техничкој школи је знатно већи број младића, у Правно пословној школи је вечи број девојака), места становања (село, град), и разлика која постоји у успеху ученика ове две школе. Претпостављало се да ће различитост структуре узорка одразити на различитост перцепције, уверења и компетенције ученика.

Као општи истраживачки метод, одабрано је неекспериментално, корелационо испитивање без поновљених мерења. Са циљем добијања одговора на постављене хипотезе, употребљен је корелациони нацрт истраживања, а од метода за прикупљање података, коришћена је одговарајућа батерија тестова, односно, тестови и упитници, намењени регистрању и мерењу варијабли укључених у истраживање.

Испитивање субјеката, односно, прикупљање података за истраживање, спроведено је на терену, током новембра 2015. године, у две средње школе на територији Јужне Србије. Узорком су обухваћени ученици првог и четвртог разреда две школе са различитим образовним профилима. Испитивање субјеката вршено је групно за време трајања наставе, а сваку групу чинило је по једно од 24 школских одељења, која су била обухваћена узорком овог истраживања.

Подаци су прикупљени батеријом тестова са следећим редоследом: упитник за прикупљање општих података (посебно конструисан за примену у овом истраживању), инструмент за самопроцену димензија личности адолесцената „Big Five“ (John, Donahue & Kentle, 1991), упитник за процену когнитивних, емоционалних, социјалних и радно-акционих компетенција ученика-БЕЛ-ИНДЕКС, аутора Ненада Сузића, скала општих ставова и уверења (General Attitude and Belief Scale – GABS 55; DiGiuseppe, et al., 1988), скала за утврђивање злоупотребе супстанци – АУДИТ The Alcohol Use Disorders Identification Test: Interview Version I. и скала за процену квалитета породичних интеракција КОБИ (Анита Вулић-Прторић, 2004).

Време предвиђено за попуњавање батерије тестова од стране ученика, било је временски ограничено на 45 минута, односно на један школски час. Пре приступања попуњавању упитника, ученицима је дато краће објашњење о разлозима испитивања, као и упутство за попуњавање упитника, у коме је наглашено да је испитивање

анонимног карактера, и да је изузетно битно да покушају што искреније одговоре на понуђена питања. Испитаници су добро схватили упутства испитивача и нису показивали знакове евентуалних тешкоћа са разумевањем инструкција, те није било значајнијих препрека и сметњи у току процеса прикупљања података. Предвиђено време за давање одговора, од 45 минута, било је довољно за попуњавање батерије тестова од стране ученика - субјеката у овом истраживању. Прегледом одговора испитаника утврђено је и одбачено 18 непотпуних тестова.

Узорком је обухваћен приближно подједнак број адолесцената мушког и женског пола. Узорком је такође обухваћен уједначен број ученика Техничке школе и Правно пословне школе са различитом полном структуром. Комплетан узорак припада неклиничкој популацији младих.

Табела бр.3. Полна структура испитаника

<i>Пол испитаника</i>	Техничка школа		Правно пословна школа	
	Учесталост	Процент	Учесталост	Процент
Мушки	144	52,6	106	35,8
Женски	130	47,4	190	64,2
Укупно	274	100 %	296	100%

Испитивањем је обухваћен приближно подједнак број ученика првог и четвртог разреда средње школе, односно адолесцената старости 15-16 и 17-18 година.

Табела бр.4. Старосна структура испитаника

<i>Старост испитаника</i>	Техничка школа		Правно пословна школа	
	Учесталост	Процент	Учесталост	Процент
15-16 година	161	58,75	141	47,63
17-18 година	113	41,24	155	52,36
Укупно	274	100 %	296	100%

Анализа прикупљених података који се односе на школски успех на крају претходне школске године показује велике разлике у успеху ученика двеју школа. Највећи број испитаних адолесцената, ученика Правно пословне школе завршило је разред са одличним успехом (82,4%). Ученици Техничке школе остварују одличан успех у знатно мањем проценту (23,7%).

Табела бр.5. Школски успех испитаника

<i>Школски успех</i>	Техничка школа		Правно пословна школа	
	Учесталост	Процент	Учесталост	Процент
Одличан	65	23,7	244	82,4
Врло добар	136	49,6	44	14,9
Добар	62	22,6	6	2,0
Довољан	9	3,3	1	0,3
Недовољан	2	0,70	1	0,3
Укупно	274	100 %	296	100%

Структура испитаника с обзиром на место становања, показује различитост. Већина испитаних адолесцената Техничке школе потиче из сеоске средине. Већина испитаних адолесцената Правно пословне школе потиче из градске средине.

Табела бр.6. Место сталног боравка испитаника

<i>Место сталног боравка испитаника</i>	Техничка школа		Правно пословна школа	
	Учесталост	Процент	Учесталост	Процент
Градска средина	117	42,7	225	76
Сеоска средина	157	57,3	71	24
Укупно	274	100%	296	100%

Табела бр.7. Материјално стање испитаника

<i>Материјално стање породице</i>	Техничка школа		Правно пословна школа	
	Учесталост	Процент	Учесталост	Процент
Ниско	15	5,5	7	2,4
Средње ниско	36	13,1	16	5,4
Средње	168	61,3	209	70,6
Високо	55	20,1	64	21,6
Укупно	274	100 %	296	100%

У погледу материјалног статуса, у складу са очекивањем, већина испитаника обе школе се изјаснила да је просечног материјалног стања.

Табела бр.8. Конзумација алкохола у породици

<i>Конзумација алкохола у породици</i>	Техничка школа		Правно пословна школа	
	Учесталост	Процент	Учесталост	Процент

Сваког дана	17	6,2	22	7,4
Понекад, једном недељно	66	24,1	58	19,6
Само на прославама	158	57,7	189	63,9
Никада	33	12,0	27	9,1
Укупно	274	100 %	296	100%

Анализа прикупљених података који се односе на конзумацију алкохола у породици показује да се највећи број испитаних адолесцената обе школе изјаснио да чланови њихових породица конзумирају алкохол само на прославама.

2.7. МЕТОД ОБРАДЕ И АНАЛИЗА ПОДАТАКА

У фази дефинисања теоријског оквира примењивао се библиографско спекулативни, а приликом обраде и интерпретације резултата статистички метод. Сви подаци прикупљени истраживањем, обрађивали су се поступцима дескриптивне статистике и корелационе статистике. За утврђивање значајности разлика између аритметичких средина користио се Т тест и анализа варијансе.

Са циљем испитивања релација димензија личности, квалитета породичних интеракција и ирационалних уверења са појавом злоупотребе алкохола и компетенцијама адолесцената, користили су се статистички поступци Пирсонове линеарне корелације, који показују квалитет и јачину везе између варијабли, као и метод хијерархијске регресионе анализе.

За описивање узорка и учесталости злоупотребе алкохола, изражености димензија личности, квалитета породичних интеракција, ирационалних уверења и компетенција код испитиваних адолесцената, примењивале су су стандардне мере дескриптивне статистике. За сваку варијаблу је одређена дистрибуција фреквенција, минималне (МИН) и максималне вредности (МАХ), репрезентативни централни и дисперзиони параметри: аритметичка средина (М) и стандардна девијација (СД). За испитивање релације између зависних варијабли истраживања, односно злоупотребе алкохола и компетенција, користила се такође Пирсонова линеарна корелација.

Методом структурално моделовање, испитивала се повезаност два скупа варијабли (компетенције адолесцената, ирационалности ставова, димензија личности адолесцената, квалитета породичних интеракција). Коришћена је дискриминативна анализа, Т-тест, за испитивање разлика између групе адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

Провера односа са контролним варијаблама је урађена техникама из области инференцијалне статистике (т тестом, Анализом варијансе и парцијалном корелацијом).

Обрада резултата извршена је на узорку од око 570 ученика.

За сва израчунавања користио се апликациони статистички програм за персоналне рачунаре SPSS for Windows 21.0. Резултати су представљени табелама.

1.3.2. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

3.1. Израженост мерених димензија и поузданост субскала

Табела бр.9. Израженост ирационалних уверења и поузданост субскала код адолесцената

Уверења адолесцената	ГАБС 55					
	Мин	Макс	АС	СГ/АС	СД	Кронбахова α
Рационалност	13,00	45,00	34,11	,771	5,658	,886
Самообезвређивање	7,00	33,00	12,85	,496	5,637	,804
Пот.за прихватањем	7,00	35,00	19,40	,765	6,120	,755
Пот.за постигнућем	7,00	35,00	19,72	,634	3,193	,780
Пот.за комфором	7,00	35,00	18,72	,772	6,101	,753
Пот.за правдом	6,00	30,00	16,88	,737	5,875	,761
Обезвређивање других	5,00	25,00	12,38	,675	5,061	,777

Према тврдњи других аутора (Вукосављевић-Гвозден Т. и сар.,2010) скала ГАБС 55 има добру унутрашњу сагласност за субскалу сачињену од свих ирационалних тврдњи. Cronbachs alpha коефицијент је висок и износи преко 0,9., а за субскалу рационалних тврдњи је нешто нижи (око 0,7).

У овој студији је израчунати Cronbachs alpha коефицијент је имао вредности .818. Све субскеале имају задовољавајућу поузданост (од .75 - .88).

Табела бр.10. Израженост БФИ димензија и поузданост субскала код адолесцената

Димензије личности	БФИ					
	Мин	Макс	АС	СГ/АС	СД	Кронбахова α
Неуротицизам	9,00	31,00	20,90	,453	3,198	,638
Екстраверзија	14,33	36,00	26,00	,565	3,128	,595
Отвореност	9,00	41,00	31,52	,452	4,894	,663
Сарадљивост	11,60	36,00	23,90	,356	2,904	,674
Савесност	15,33	36,00	26,84	,473	3,206	,630

Према подацима, прикупљеним у САД и Канади, алфа-коефицијент поузданости инструмента BFI, креће се у распону од 0.75 до 0.90, а у просеку износи око 0.85 (John & Srivastava, 1999).

У овој студији је израчунати Cronbachs alpha коефицијент је имао вредност .690. Најмању поузданост код ВFI димензија показује димензија екстраверзија. За остале субскеале добијене су задовољавајуће вредности.

Табела бр.11. Израженост КОБИ димензија и поузданост субскеала код адолесцената

Квалитет породичних интеракција	КОБИ					Кронбахова α
	Мин	Макс	АС	СГ/АС	СД	
Зад.сопс.породицом	12,00	47,00	33,75	,684	7,989	,883
Прихватање оца	11,00	55,00	39,95	,791	8,741	,890
Прихватање мајке	10,00	50,00	42,99	,683	7,761	,801
Одбацивање оца	12,0	72,00	22,01	,683	10,534	,906
Одбацивање мајке	12,00	60,00	22,53	,596	9,171	,865

На основу података из досадашњих истраживања (Пророковић А. и сар. 2004), утврђена је висока унутрашња поузданост за свих пет субскеала (Cronbachs alpha коефицијент се креће од 0.85 до 0.89). У овој студији је израчунати Cronbachs alpha коефицијент је имао вредност .833.

Табела бр.12. Израженост БЕЛ индекс димензија и поузданост субскеала код адолесцената

Компетенције адолесцената	БЕЛ индекс					Cronbachs alpha
	Мин	Макс	АС	СГ/АС	СД	
Когнитивне	37,00	126,00	74,17	,630	10,254	,727
Емоционалне	36,00	93,00	71,60	,642	7,794	,719
Социјалне	46,00	97,25	72,64	,573	8,542	,748
Радно акционе	47,50	95,00	77,04	,570	7,829	,751

У истраживању Сузића (Сузић, 2005) спроведеном на узорку од 783 ученика експерименталних и неексперименталних школа, добијена су високе вредности Cronbachs alpha коефицијент.891.

У овој студији је израчунати Cronbachs alpha коефицијент је имао вредност .789. Све субскеале показују задовољавајуће вредности.

Табела бр.13. Израженост АУДИТ и поузданост одговора адолесцената

АУДИТ	М	Ма	АС	СГ/ АС	СД	Cronbachs alpha
	ин	кс				
Колико често пијете алкохолна пића?	0	4	1,11	,648	1,005	,774
Колико алкохолних пића попијете, у типичном дану када пијете?	0	4	,71	,633	1,136	,777
Колико често попијете 6 или више пића?	0	4	,65	,676	,993	,770
Колико често сте, у протеклих годину дана, схватили да не можете да престанете да пијете када једном почнете?	0	4	,18	,409	,677	,802
Колико често, у току протеклих годину дана, због пијења нисте успели да урадите оно што се од Вас очекивало?	0	4	,11	,505	,507	,798
Колико често, у току протеклих годину дана, Вам је било потребно ујутру да би Вас покренуло после тешког пијења?	0	4	,13	,469	,538	,800
Колико сте често, у току протеклих годину дана, имали осећај кривице и кајања после пијења?	0	4	,21	,464	,568	,799
Колико често, у току протеклих годину дана, због тешког пијења нисте успели да се сетите неких детаља од предходне ноћи?	0	4	,31	,531	,806	,790
Да ли сте Ви или неко други били повређени због пијења?	0	4	,33	,368	1,063	,813
Да ли је неко од рођака или пријатеља или лекар или други здравствени радник био забринут због вашег пијења или Вам предлагао да смањите пијење?	0	4	,16	,327	,739	,810

Тест је конструисан за међународну примену и у складу је са МКБ – 10 класификацијом. Потврђен је у студији са испитаницима из шест земаља (Норвешка, Аустралија, Кенија, Бугарска, Мексико, САД). Коефицијент поузданости теста креће се у просеку од 0,80 до 0,90 (Бабор et al., 2001).

У овој студији је израчунати Cronbachs alpha коефицијент је имао вредност .811. Сви одговори показују задовољавајуће вредности.

Табела бр.14. Учесталост конзумације алкохола (полне разлике)

Учесталост конзумације алкохола	Младићи		Девојке	
	Учесталост	%	Учесталост	%
Неконзумирање	68	27,2	114	35,6

Повремено конзумирање	107	42,8	154	48,1
Опасно конзумирање	54	21,6	33	10,3
Зависност	13	5,2	15	4,7
Алкохолизам	8	3,2	4	1,3

Подаци о употреби алкохола током живота код испитиваних адолесцената, говоре да је ова појава изузетно учестала и масовна код младих. Највећи број испитиваних субјеката је изјавио да конзумира алкохол (младићи 72,8%; девојке 64,4%). Заступљеност и учесталост коришћења алкохола прилично је забрињавајућа. Повремено конзумирање алкохола је најучесталији образац понашања и младића и девојака. Релативно мали број испитиваних адолесцената показује знакове зависности од алкохола.

Табела бр.15. Учесталост конзумације алкохола.

		Учесталос		Учесталос	
		Т	%	Т	%
Неконзументи	,00	182	31,9	182	31,92
Повремени конзументи	1,00	85	14,9	261	45,78
	2,00	44	7,7		
	3,00	45	7,9		
	4,00	23	4,0		
	5,00	25	4,4		
	6,00	39	6,8		
Опасно штетно конзумирање алкохола	7,00	23	4,0	87	15,26
	8,00	18	3,2		
	9,00	26	4,6		
	10,00	8	1,4		
	11,00	10	1,8		
	12,00	2	,4		
Зависност	13,00	8	1,4	28	4,91
	14,00	4	,7		
	15,00	5	,9		
	16,00	3	,5		
	17,00	4	,7		
	18,00	3	,5		
	19,00	1	,2		
Алкохолизам	20,00	2	,4	12	2,10
	21,00	2	,4		
	22,00	1	,2		
	23,00	2	,4		

	24,00	2	,4		
	28,00	2	,4		
	33,00	1	,2		
	Укупно	570	100%	570	100%

Резултати приказани у табели бр. 15. показују учесталост конзумације алкохола у адолесцентној популацији, на целом узорку. Мањи број испитиваних субјеката је изјавио да никада не конзумира алкохол (182 испитаника или 31,92%). Највећи број испитаника је изјавио да само повремено конзумира алкохол (261 испитаника или 45,78%). Забрињавајући податак о перманентној конзумацији алкохола мањег броја адолесцената, који указује на неки облик зависности и алкохолизам, представља знак опасности и могућност за превентивно реаговање.

Табела бр.16 Учесталост конзумације алкохола у школама.

Учесталост конзумације алкохола	Техничка школа		Правно пословна школа	
	Учесталост	%	Учесталост	%
Неконзумирање	102	37,2	80	27,0
Повремено конзумирање	119	43,43	141	47,63
Опасно конзумирање	43	13,13	51	17,22
Зависност	12	4,37	16	5,40
Алкохолизам	5	1,8	7	2,36

Резултати приказани у табели бр. 16. показују учесталост конзумације алкохола у адолесцентној популацији, у различитим школама. Релативно велики број испитаника испитаника Техничке школе је изјавило да никада не конзумира алкохол (102 испитаника или 37%). У Правно пословној школи мањи број испитаника је изјавио да никада не конзумира алкохол (80 испитаника или 27%). Највећи број испитаника обе школе је изјавио да само повремено конзумира алкохол. Индикатори зависности од алкохола присутни су код 12 ученика Техничке школе и 16 ученика Правно пословне школе. Алкохолизам је евидентиран код мањег броја ученика обе школе.

3.2. Корелација ирационалних уверења, димензија личности, компетенција адолесцената, злоупотребе алкохола адолесцената, квалитета породичних интеракција и контролних варијабли у истраживању

Са циљем испитивања релација димензија личности, ирационалних уверења, квалитета породичних интеракција, са појавом злоупотребе алкохола и компетенцијама адолесцената, користили су се статистички поступци Пирсонове линеарне корелације, који показују квалитет и јачину везе између варијабли, као и метод хијерархијска регресија и структурално моделовање, при чему је једну од две критеријумске варијабле представљао сумациони скор на АУДИТ скали који мери злоупотребу алкохола и сумациони скор на субскалама Бел-индекс које мере компетенције адолесцената. Предиктивни скуп чинили су: сумациони скорови на димензијама личности инвентара БФИ, сумациони скорови на субскалама ГАБС-55 који мере ставове адолесцената, сумациони скор на субскалама КОБИ који испитује квалитет породичних интеракција.

Релевантне демографске варијабле укључене у ово истраживање су: пол, узраст, школски успех, место становања испитаника, материјални статус породице, целовитост породице, конзумација алкохола у породици и постојање алкохоличара у породици.

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи1.1. Постоји статистички значајна повезаност ирационалних уверења и компетенција адолесцената.

Таб.бр. 17. Pearsonov коефицијент корелације ирационалних уверења и компетенција адолесцената

Уверења адолесцената	Компетенције адолесцената			
	Когнитивне компетенције	Емоционалне компетенције	Социјалне компетенције	Радно акционе
Рационалност	.175**	.242**	.261**	.271**
Самообезвређивање	.119**	.087*	.139**	.011
Потреба за прихватањем	.236**	.246**	.315**	.242**
Потреба за постигнућем	.251**	.234**	.280**	.187**
Потреба за комфоном	.210**	.237**	.286**	.085**
Потреба за правдом	.223**	.246**	.332**	.042
Обезвређивање других	.166**	.226**	.194**	.028

*Корелација на нивоу 001

**Корелација на нивоу 005

Резултати приказани у таб. бр.17. показују Pearsonov коефицијент корелације ирационалних уверења и компетенција адолесцената и указују да постоји слаба повезаност, позитивног смера корелације између свих уверења, односно ставова и компетенција адолесцената. Највиши степен позитивне повезаности (али слабог

интензитета) је између социјалних компетенција и потребе за прихватањем и потребе за правдом адолесцената ($p < 0,5$). Добијени налази одговарају теоријским претпоставкама на којима се заснива ово истраживање, као и резултатима досадашњих истраживачких студија компетенција и ставова адолесцената.

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи1.2. Постоји статистички значајна повезаност димензија личности и компетенција адолесцената.

Таб.бр. 18. *Pearsonov* коефицијент корелације димензија личности и компетенција адолесцената

Димензије личности	Компетенције адолесцената			
	Когнитивне компетенције	Емоционалне компетенције	Социјалне компетенције	Рад-акционе компетенције
Неуротицизам	.241**	.181**	.141**	.171**
Екстраверзија	.213**	.277**	.182**	.229**
Отвореност	.392**	.339**	.333**	.378**
Сарадљивост	.194**	.217**	.211**	.103*
Савесност	.187**	.161**	.162**	.210**

*Корелација на нивоу 001

**Корелација на нивоу 005

Таб. бр.18. показује *Pearsonov* коефицијент корелације димензија личности и компетенција адолесцената и указује да постоји слаба повезаност позитивног смера корелације између свих димензија личности и развијености свих компетенција адолесцената. Највиши степен повезаности је између димензије личности Отвореност и *Когнитивних компетенција* ($p < 0,5$) Отвореност ка искуству је такође у корелацији са *Радно акционим компетенцијама* (корелација на нивоу 005), *Социјалним компетенцијама* ($p < 0,5$) и *Емоционалним компетенцијама* адолесцената ($p < 0,5$).

Резултати који се односе на хипотезу:

Hi1.3. Постоји статистички значајна повезаност квалитета породичних интеракција и компетенција адолесцената..

Таб.бр. 19. Pearsonov коефицијент корелације квалитета породичних интеракција и компетенција адолесцената

Квалитет породичних интеракција	Компетенције адолесцената			
	Когнитивне компетенције	Емоционалне компетенције	Социјалне компетенције	Рад-акционе компетенц.
Зад.сопс.пород.	.224**	.279**	.271**	.215**
Прихватање оца	.082*	.056	.019	.136**
Прихватање мајке	149**	.174**	.109*	.260**
Одбацивање оца	.028	.049	.098*	-.082
Одбац.мајке	.013	.012	.100*	-.107*

*Корелација на нивоу 001

**Корелација на нивоу 005

Анализом таб.бр.19. на којој се налази Пирсонов коефицијент корелације *Квалитета породичних интеракција* и компетенција адолесцената, уочава се позитивна повезаност *Задовољства сопственом породицом* и развијености свих компетенција адолесцената. Млади људи који процењују позитивно сопствену породицу и осећају задовољство и сигурност породичне атмосфере имају већу могућност за развој сопствених компетенција. Варијабла *Прихватање* од стране мајке такође показује значајну позитивну повезаност са свим компетенцијама адолесцената. Уочава се и негативна повезаност варијабле *Одбацивање* од стране мајке и *радно акционих* компетенција ($p < 0,5$).

Резултати који се односе на хипотезу:

Hi1.4. Постоји статистички значајна повезаност изражености компетенција и склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената

Таб.бр. 20. Pearsonov коефицијент корелације злоупотребе алкохола и компетенција адолесцената

Злоупотреба алкохола адолесцената	Компетенције адолесцената			
	Когнитивне компетенције	Емоционалне компетенције	Социјалне компетенције	Рад-акционе компетенц.
	-.091*	-.119**	-.039	-.238**

*Корелација на нивоу 001

**Корелација на нивоу 005

Таб.бр. 20. приказује резултат Pearsonovog коефицијента корелације *Злоупотребе алкохола* и компетенција адолесцената. *Когнитивне, Емоционалне и Радно*

акционе компетенције показују негативну повезаност, слабог интензитета, са злоупотребом алкохола адолесцената. Највећа негативна повезаност уочава се између *Радно акционих компетенција* и конзумације алкохола. Млади људи склони ка злоупотреби алкохола не показују развијеност индивидуалне способности извршења задатака.

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи1.5. Постоји статистички значајна повезаност димензија личности и склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената.

Таб.бр. 21. *Pearsonov* коефицијент корелације димензија личности и склоности ка злоупотреби алкохола адолесцената

Димензије личности	Злоупотреба алкохола адолесцената
Неуротицизам	.062
Екстраверзија	.008
Отвореност	-.124**
Сарадљивост	.089*
Савесност	.055

*Корелација на нивоу 001

**Корелација на нивоу 005

Резултати приказани у таб.бр.21. показују да постоји негативан ниво корелације између димензије личности *Отвореност* и склоности адолесцената ка *Злоупотреби алкохола* ($p < 0,5$). Особе које постижу ниске скорове на овој димензији су конвенционалног изгледа и понашања, уских интересовања. Одликују их емоционалне реакције слабијег интензитета. Позитиван ниво корелације евидентиран је између димензије личности *Сарадљивост* која обухвата интерперсоналне релације и учестале конзумације алкохола адолесцената ($p < 0,5$).

Резултати који се односе на хипотезу

Хи1.6. Постоји статистички значајна повезаност ирационалних уверења и склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената.

Таб.бр. 22. Pearsonов коефицијент корелације ирационалних уверења и злоупотребе алкохола адолесцената

Уверења адолесцената	Злоупотреба алкохола адолесцената
Рационалност	-.075
Самообезвређивање	.098*
Потреба за постигнућем	
Потреба за прихватањем	.007
Потреба за комфором	-.017
Потреба за правдом	-.025
Обезвређивање других	-.019

*Коре

лација на нивоу 001

**Корелација на нивоу 005

У таб.бр.22. приказан је резултат корелационе анализе уверења адолесцената *Злоупотребе алкохола* адолесцената. Постоји позитиван ниво корелације, слабог интензитета, између *Самообезвређивања* адолесцената и учестале конзумације алкохола ($p < 0,5$). Негативно мишљење о себи и осећај неадекватности или безвредности могу бити повезани са маладаптивним облицима понашања.

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи1.7. Постоји статистички значајна повезаност квалитета породичних интеракција и склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената.

Таб.бр. 23. Pearsonов коефицијент корелације квалитета породичних интеракција и злоупотребе алкохола адолесцената

Квалитет породичних интеракција	Злоупотреба алкохола адолесцената
Задовољство сопс.породицом	-.029
Прихватање оца	-.168**
Прихватање мајке	-.237**
Одбацивање оца	.234**
Одбацивање мајке	.239**

*Корелација на нивоу 001

**Корелација на нивоу 005

Анализа таб.бр.23. показује Pearsonов коефицијент корелације *Квалитета породичних интеракција* и *Злоупотребе алкохола* адолесцената. Уочава се позитивна корелација, слабог интензитета, између *Одбацивања* оба родитеља и *Злоупотребе алкохола* адолесцената ($p < 0,5$) и негативна корелација измеђи конзумације алкохола адолесцената и *Прихватања* оба родитеља ($p < 0,5$), на основу процене адолесцената.

Деца која имају осећај одбацивања од стране родитеља значајно су анксиознија, депресивнија у већој мери користе емоционалну реактивност и имају мање самопоштовања, од деце која се осећају прихваћенима.

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи1.8. Постоји статистички значајна повезаност ирационалних уверења и контролних варијабли у истраживању.

Таб.бр.24. Pearsonov коефицијент корелације ирационалних уверења и контролних варијабли

У	Контролне варијабли								
	Пол	Успех	Место	Образ. оца	Образ. мајке	Мат.ст.П	Целов.П	К.А.П.,	А
Р	.194**	.121**	.045	-.037	-.047	-.003	-.019	.022	.015
С	-.204**	-.229**	.032	-.007	-.033	-.053	.117**	.024	-.030
ПО	-.175**	-.092*	.032	.010	.048	-.017	.040	.071	.100*
РП	-.025	-.124**	-.014	-.072	-.051	.003	.059	.096*	-.051
Р									
К	-.058	-.198**	-.061	-.060	-.030	-.033	.075	.064	-.026
ПВ	.080	-.073	.052	-.028	-.007	-.021	-.064	.006	-.014
О	-.060	-.218**	-.054	-.002	-.010	-.012	.086	.015	-.005

У (уверења адолесцената); Р (Рационалност); С (Самообезвређивање); ПО (Потреба за постигнућем); РП (Потреба за прихватањем); К (потреба за комфором); ПВ (Потреба за правдом); О (Обезвређивање других)

*Корелација на нивоу 001

**Корелација на нивоу 005

У таб.бр.24. приказан је Пирсонов коефицијент корелације *Ирационалних уверења* и контролних варијабли у истраживању (социодемографских карактеристика испитиваних субјеката). Уочена је позитивна корелација, слабог интензитета, између *Рационалног уверења* адолесцената и испитаника женског пола ($p < 0,5$) и негативна корелација између пола и *Самообезвређивања* ($p < 0,5$) и *Потребе за постигнућем* ($p < 0,5$). Испитаници мушког пола показују слабије изражену потребу за постигнућем и нижи ниво самопоштовања. Успех испитаника показује негативне корелације, слабијег интензитета, са *самообезвређивањем*, *потребом за постигнућем*, *потребом за прихватањем*, *потребом за комфором* и *обезвређивањем других*. Успех испитаника је у позитивној корелацији са *Рационалним уверењима* адолесцената ($p < 0,5$). Конзумација алкохола у породици и постојање алкохоличара у породици показују нижи ниво корелације са уверењима испитиваних субјеката.

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи1.9. Постоји статистички значајна повезаност димензија личности адолесцената и контролних варијабли у истраживању.

Таб.бр. 25. *Pearsonov* коефицијент корелације димензија личности и контролних варијабли

Уверења адолесцената	Контролне варијабле								
	Пол	Успех	Место	Образ оца	Образ мајке	Мат. ст.П.	Целов .П.	К.А.П	А
Неуротиц	.005.	.044	-.017	-.022	.007	-.029	.102*	-.049	.059
Екстрав	.127**	.042	-.102*	-.022	-.025	.050	.037	-.012	.025
Отворен	.085*	.154**	-.054	-.011	.030	.036	-.027	.041	-.074
Сарадљ	.235**	.023	-.026	-.030	.007	.009	.077	-.061	-.046
Савеснос	.001.	.111**	.008	.035	.040	.096*	.027	-.083*	.068

*Корелација на нивоу 001

**Корелација на нивоу 005

На табели бр.25. приказани су резултати Пирсоновог коефицијента корелације димензија личности и контролних варијабли у истраживању (социодемографских карактеристика испитаника). Евидентирана је позитивна корелација између испитаника женског пола и димензије личности *Екстраверзија*, *Сарадљивост* и *Отвореност*. Позитивна корелација постоји и између успеха ученика и димензија личности *Отвореност* и *Савесност*. Ученици који показују развијенију савесност- остварују и бољи успех у школи. Димензија личности *Савесност* је у негативној корелацији са конзумацијом алкохола у породици, и наводи на закључак о мањој развијености димензије савесност код испитаника у чијим се породицама учестало конзумира алкохол. Све уочене корелације су слабог интензитета.

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи1.10. Постоји статистички значајна повезаност компетенција адолесцената и контролних варијабли у истраживању.

Таб.бр.26. *Пирсонов* коефицијент корелације компетенција адолесцената и контролних варијабли

Компетенције

Контролне варијабле

<i>адолесцената</i>	Пол	Успех	Место	Образ. оца	Образ. мајке	Мат.ст.П	Целов. П.	К.А.П.	А
Когнитивне	.035	.072	.017	-.014	-.003	-.025	.048	.099*	-.014
Емоционалне	.196**	-.029	-.062	-.0100*	-.040	-.057	.070	.092*	.020
Социјалне	.126**	.047	-.022	-.062	-.028	-.038	.074	.071	-.008
Радно акционе	.079	.092*	-.052	-.042	-.013	-.026	.027	.122**	-.110**

*Корелација на нивоу 001

**Корелација на нивоу 005

У табели бр.26. приказани су резултати Пирсоновог коефицијента корелације компетенција адолесцената и контролних варијабли у истраживању (социодемографске карактеристике испитаника). На основу израчунатих вредности видљива је позитивна корелација између испитаника женског пола и развијености *Емоционалних и Социјалних компетенција* ($p < 0,5$). Анализа одговора на нивоу појединачних варијабли показала је да постоји повезаност успеха испитаника и манифестације *Радно акционих компетенција*. Испитаници који са успехом извршавају радне задатке, показују и већи успех у школским активностима. Интересантан је налаз да радно акционе компетенције позитивно корелирају са конзумацијом алкохола у породици, а са учесталијом конзумацијом алкохола у породици *Радно акционе компетенције* се смањују и показују негативну корелацију ($p < 0,5$).

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи1.11. Постоји статистички значајна повезаност склоности ка злоупотреби алкохола код адолесцената и контролних варијабли у истраживању.

Таб.бр. 27. Пирсонов коефицијент корелације злоупотребе алкохола адолесцената и контролних варијабли

	Контролне варијабле								
	Пол	Успех	Место	Образ. оца	Образ. мајке	Мат.ст.П	Целов. П.	К.А.П.,	А
<i>Злоупотреба алкохола адолесцената</i>	-.165**	-.182**	.105*	.129**	.142**	-.014	.048	-.163**	.049

*Корелација на нивоу 001

**Корелација на нивоу 005

У таб.бр.27. приказани су резултати Пирсоновог коефицијента корелације *Злоупотребе алкохола* адолесцената и контролних варијабли у истраживању (социодемографске карактеристике испитаника). Уочена је негативна корелација између *Злоупотребе алкохола* адолесцената и неколико варијабли: испитаника мушког пола, успеха испитаника, материјалног стања породице и конзумације алкохола у породици ($p < 0,5$). Позитивна повезаност постоји између образовања родитеља и конзумације алкохола испитаника. Адолесценти чији родитељи имају виши ниво образовања показују већу склоност ка конзумацији алкохола. Све наведене корелације су слабог интензитета.

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи1.12. Постоји статистички значајна повезаност квалитета породичних интеракција и контролних варијабли у истраживању.

Таб.бр. 28. Пирсонов коефицијент корелације квалитета породичних интеракција и контролних варијабли

Квалитет породичних интеракција	Контролне варијабле								
	Пол	Успех	Место	Образ. оца	Образ. мајке	Мат.ст.П	Целов. П.	К.А.П.	А
Зад.пород.	.069	.073	.016	-.010	-.049	.070	-.060	.043	-.037
Прихв.оца	-.199**	.130**	-.054	.035	-.015	.170**	-.139	.090*	-.048
Прихв.мајке	.115**	.106**	-.016	-.010	-.002	.046	-.163**	.071	.004
Одб.оца	-.045	-.173**	-.052	-.026	.053	-.128**	.140**	-.066	.012
Одб.мајке	-.041	-.107*	.023	.029	.054	-.027	.115*	-.031	.032

*Корелација на нивоу 001

**Корелација на нивоу 005

У табели бр.28. приказани су резултати Пирсоновог коефицијента корелације *Квалитета породичних интеракција* и контролних варијабли у истраживању (социодемографске карактеристике испитаника). Анализа одговора на нивоу појединачних варијабли је показала да постоји статистички значајна негативна повезаност између *Прихватања оца* и испитаника мушког пола. Постоји и позитивна корелација између испитаника женског пола и *Прихватања* од стране мајке. Успех испитаника позитивно корелира са прихватањем оба родитеља и негативно корелира са *Одбацивањем* оба родитеља, што је у складу са теоријским поставкама и резултатима досадашњих истраживања. Материјално стање породице је позитивно повезано са прихватањем оца ($p < 0,5$) и негативно повеано са *Одбацивањем оца* ($p < 0,5$).

Прихватање оца је статистички значајно позитивно повезано са конзумацијом алкохола у породици. У породицама у којима је присутна учестала конзумација алкохола адолесценти процењују своје очеве као неприхватајуће.

3.3. Статистика закључивања

У овом делу су приказани одговори на полазне претпоставке као и начин доласка до најпоузданијег модела. Све основне варијабле су опсервиране и представљене у облику правоугаоника на сликама. У моделовању су коришћене две конфигурације које се односе на две важне компоненте у процесу анализе. Повезаност једне варијабле са другом представљен је једносмерном стрелицом, случајна грешка мерења опсервиране варијабле је представљена кружићем изнад опажене варијабле са једносмерном стрелицом усмереном ка варијабли. За представљање коваријанси између грешака мерења коришћене су двосмерне стрелице. На слици коначног, најбољег модела, бројеви изнад стрелица представљају вредности стандардизованих регресионих коефицијената.

Примарни задатак анализе – поступак генерисања најбољег модела са предложеним предикторима како би се објаснила *Зоупотреба алкохола* и манифестација компетенција адолесцената, и на општу претпоставку:

Постоји статистички значајна повезаност ирационалних уверења, димензија личности, склоности ка злоупотреби алкохола и компетенција адолесцената

Да би се добио одговор на ово питање примењен је поступак моделовања помоћу структуралних једначина. Моделовањем су провераване све хипотезе о томе на који начин су варијабле у анализи генерисане и у ком су међусобном односу.

Таб.бр.29.Модел: Компетенције адолесцената

χ^2	ДФ	п	ГФИ	НФИ	РНФИ	Т-Л	ЦФИ
103,494	65	002	,982	,954	,915	,967	,982
$\chi^2 / \text{ДФ}$	релативан хи квадрат						
ГФИ	индекс подударности						
НФИ	нормиран индекс подударности						
РНФИ	релативан нормиран индекс подударности						
Т-Л	Tucker-Lewis индекс подударности						
ЦФИ	компаративан индекс подударности						

Таб.бр.29. показује индикаторе слагања, на основу кога је донет закључак о квалитету предложеног модела. Ради провере слагања модела са подацима, израчунато је пет индикатора слагања: Индекс слагања (ГФИ) као мера релативне величине варијансе и коваријансе износи ,982. Нормиран индекс слагања (НФИ) показује у којој се мери предложен модел подудара с подацима. и има вредност ,954 што представља индикатор доброг слагања. Релативан нормиран индекс слагања (РНФИ) који процењује у којој мери модел апроксимира податке, узимајући у обзир само односе међу латентним варијаблима структуралне једначине показује вредност ,915, што представља индикатор доброг слагања. Tucker-Lewis индекс подударности (ТЛ) који показује колико добро предложени модел описује податке износи ,967. Компаративан индекс слагања (ЦФИ) као меру релативног смњења неслагања процењена на темељу нецентралног Хи квадрата износи ,982 и указује на добро слагање.

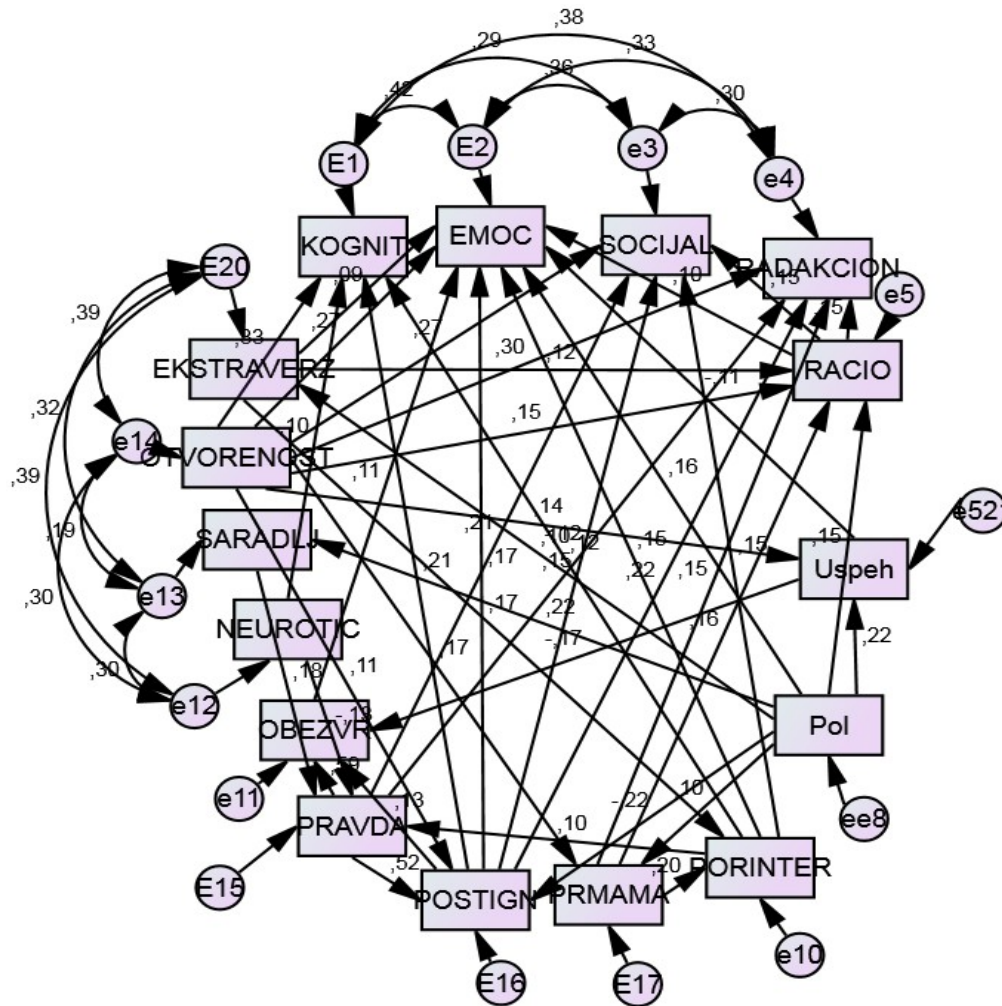
Може се закључити да приказани модел адекватно описује односе између података на испитиваном узорку.

С обзиром на то да су приказане све извршене анализе које су имале за циљ да испитају повезаност димензија личности, уверења адолесцената и квалитета породичних интеракција са компетенцијама адолесцената, могуће је укратко сумирати све налазе издвајањем оних варијабли које су се издвојиле као најважнији корелати, односно предиктори испитиванио компетенција адолесцената уз назнаку о природи њихове повезаности. У табели бр.30. је представљен извод из програма АМОС где се

могу видети најзначајнији корелати *Когнитивних, Емоционалних, Социјалних и Радно акционих компетенција* адолесцената.

Таб.бр.30. Извод из АМОС програма: најважнији корелати

	Естимате	С.Е	Ц.Р.	П
Овореност	24,113	1,438	16,763	***
Сарадљивост	7,886	.470	16,763	***
Неуротицизам	10,293	.614	16,763	***
Екстраверзија	57.776	3.447	16,763	***
Рационалност	28.039	1.673	16,763	***
Обезвређивање	13,434	.801	16,763	***
Правда	51.460	3.070	16,763	***
Постигнуће	32.960	1,966	16,763	***
Пор.интер.	10,694	,638	16,763	***
Прихв.мама	26,456	1,578	16,763	***
Пол	.247	.015	16,763	***
Успех	.573	.034	16,763	***
Когнитивне комп.	79,515	4.743	16,763	***
Емоцион. комп.	42.862	2.557	16,763	***
Социјалне комп.	51.460	3.070	16,763	***
Радно акц.комп.	49,904	2.798	16,763	***



На основу овог модела може се закључити да међу свим испитиваним варијаблама које указују на развијеност различитих компетенција адолесцената и контролним варијаблама, значајану повезаност показују димензије личности и квалитет породичних интеракција.

Когнитивне компетенције приказане овим моделом значајно су повезане са димензијама личности на индиректан и директан начин што утиче и на њихову манифестацију. Димензија личности *Неуротицизам* директно је повезана са когнитивним компетенцијама. Такође, има и улогу медијатора и показује индиректну повезаност преко димензија личности *Отвореност*, *Екстраверзија* и *Сарадљивост*. Значајну улогу у манифестацији когнитивних компетенција имају уверења *Постигнуће* и *доживљај блискости сопствене породице*.

Емоционалне компетенције показују директну повезаност са уверењима адолесцената: *Обезвређивања* и *Постигнуће*. *Породичне интеракције*, испитаници женског пола и *Успех* такође су значајно повезани са манифестацијом емоционалних компетенција.

Социјалне и радно акционе компетенције су директно повезане са уверењима адолесцената: *Потреба за правдом* и *Потреба за постигнућем*. Такође, веома значајна повезаност уочена је између *Квалитета породичних интеракција* и *Прихватање мајке*.

Таб.бр.31.Модел: Злоупотреба алкохола адолесцената

χ^2	ДФ	п	ГФИ	НФИ	РНФИ	Т-Л	ЦФИ
13,749	10	,185	,979	,932	,858	,957	,979
$\chi^2 / \text{ДФ}$	релативан хи квадрат						
ГФИ	индекс подударности						
НФИ	нормиран индекс подударности						
РНФИ	релативан нормиран индекс подударности						
Т-Л	Tucker-Lewis индекс подударности						
ЦФИ	компаративан индекс подударности						

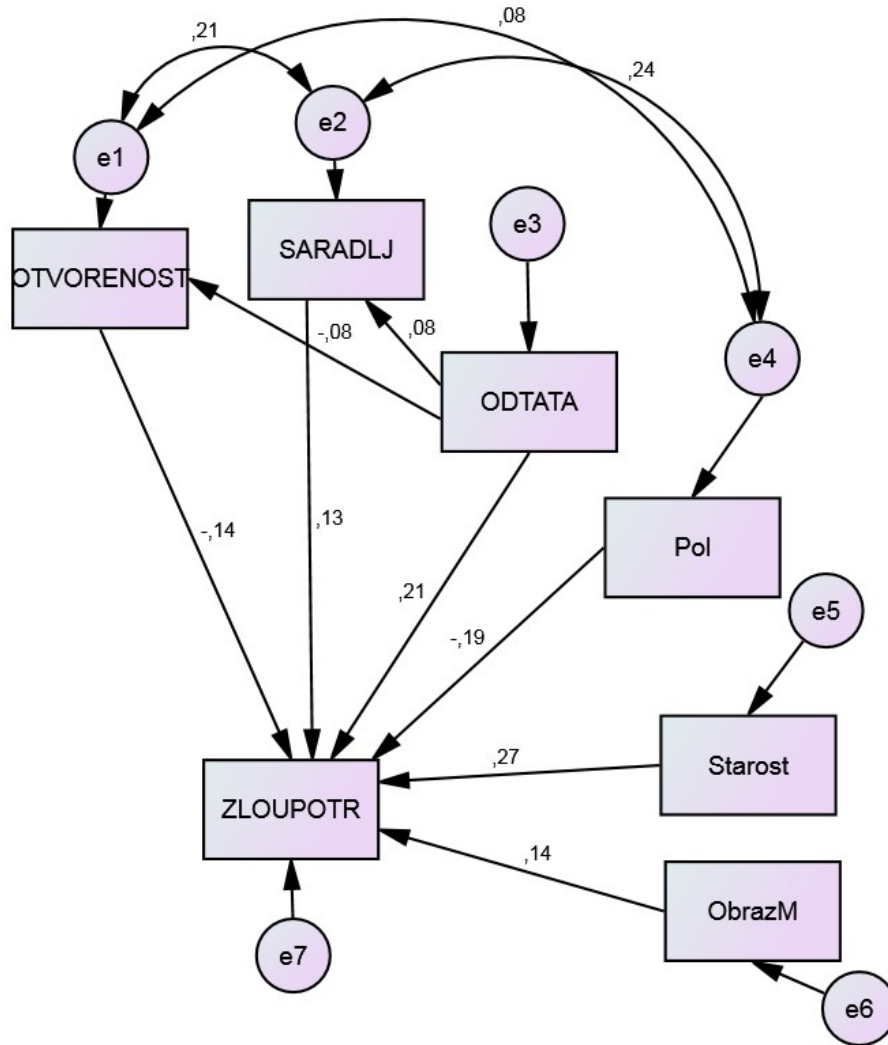
Таб.бр.31. показује индикаторе слагања и квалитет предложеног модела: Индекс слагања (ГФИ) износи ,979; нормиран индекс слагања (НФИ) има вредност ,932; релативан нормиран индекс слагања (РНФИ) показује вредност ,858; Tucker-Lewis индекс подударности (ТЛ) износи ,957; компаративан индекс слагања (ЦФИ) износи ,979. Сви индикатори указују на добро слагање.

На основу индекса подесности може се закључити да приказани модел адекватно описује односе између података на испитиваном узорку.

Таб.бр.32.Извод из АМОС програма: најважнији корелати

	Естимате	С.Е	Ц.Р.	П
Одбациив.оца	110,788	6,568	16,867	***
Отвореност	23,713	1,406	16,867	***
Сарадљљивост	8,376	,497	16,867	***
Пол	,246	,015	16,867	***
Старост	1,472	,087	16,867	***
Образов.мајке	,389	,023	16,867	***
Злоупотр.алкохола	20,692	1,227	16,867	***

С обзиром да су приказане све извршене анализе које су имале за циљ да испитају повезаност димензија личности, уверења адолесцената и квалитета породичних интеракција са злоупотребом алкохола, могуће је укратко сумирати све налазе издвајањем оних варијабли које су се издвојиле као најважнији корелати, односно предиктори испитиване злоупотребе алкохола. У табели бр.29. је представљен извод из програма АМОС где се могу видети најзначајнији корелати злоупотребе алкохола адолесцената.



На основу овог модела може се закључити да међу свим испитиваним димензијама личности, варијаблама које мере квалитет породичних интеракција и контролним варијаблама, значајну повезаност са злоупотребом алкохола показују *Одбацивање оца*, које указује на могућу улогу медијатора у односу на димензије личности *Отвореност* и *Сарадљивост*, а поред ових димензија значајну повезаност са злоупотребом алкохола адолесцената има *Пол* испитаника обухваћених узорком и *Образовање мајке*. Приказани модел сугерише да ће злоупотреба алкохола бити израженија код адолесцената мушког пола, са мање израженим димензијама *Отвореност* и *Сарадљивост*. Значајна повезаност уочена је између злоупотребе алкохола адолесцената и процене очева као одбацујућих.

3.4. Хијерархијска регресија

У циљу испитивања да ли независне променљиве објашњавају значајан део варијабилитета зависне променљиве, као и могућности предвиђања зависних променљивих, примењена је хијерархијска регресиона анализа са три блока предиктора и блоком који садржи социо демографске варијабле. Први блок предиктора обухватио је варијабле које се односе на *Особине личности* адолесцената, други блок – варијабле које се односе на *Ирационална уверења* адолесцената, трећи – варијабле које испитују *Квалитет породичних интеракција*.

Таб.бр. 33. Значајност регресионог модела у целини

Модел	Критеријумска варијабла: <i>Злоупотреба алкохола адолесцената</i>			
	R Square	R Square Change	Ф	Значајност
Димензије личности	,041	.041	4.858	,000
Уверења адолесцената	.063	.022	3.122	,076
Квалитет пор.интеракција	.127	.064	4.699	,000
Соц.демограф.варијабле	.262	,135	6.816	,000

Таб.бр.33. показује значајност регресионог модела у целини са критеријумском варијаблом: *Злоупотреба алкохола* адолесцената. Регресиони модел показује да је скуп предиктора-*димензије личности* адолесцената у првом кораку протумачио 41% варијансе критеријумске варијабле. У другом кораку укључен је и други скуп предиктора – уверења адолесцената који објашњава 22% варијансе злоупотребе алкохола. Трећи корак укључује скуп предиктора који процењује квалитет породичних интеракција и тумачи 64% варијансе критеријумске варијабле. Социодемографске варијабле уведене у четвртм кругу објашњавају значајан део варијансе. Висина мултипле корелације се креће у распону од умереног до високог интензитета повезаности. Цео регресиони модел, осим уверења адолесцената, показује статистичку значајност на нивоу 0,01.

У циљу добијања увида у релативне парцијалне утицаје предикторских варијабли на процену критеријума, израчунате су четири хијерархијске регресионе анализе. Допринос појединачних фактора предвиђању критеријумске варијабле приказан је на табелибели бр.34. У оквиру предиктора који самостално остварују значајан допринос предикцији истиче се димензија личности: Отвореност ($\beta = ,194$). Предикторске варијабле које процењују квалитет породичних интеракција, уведене у другом кругу статистички значајно повећавају сразмеру тумачене критеријумске

варијабле. Димензија личности *Сарадљивост* ($\beta=,108$) и *Прихватање* од стране мајке ($\beta= -,138$) значајно утичу на *Злоупотрбу алкохола* адолесцената. Регресиона једначина дефинише да је системом парцијалних предиктора могуће објаснити 64% варијабилитета злоупотребе алкохола уз тачно одређене значајне негативне независне варијабле: *Отвореност* и *Прихватање* од стране мајке и позитивне независне варијабле *Одбацавање* од стране оца.

Увођењем социодемографских варијабли објашњено је 1,35% варијансе више него трећим блоком и споменуто повећање се показало статистички значајним. Међутим дошло је до промене важности предиктора *Прихватање* од стране мајке, који је на овом кораку изгубио на важности. Значајни социодемографски предиктори су: школа, старост пол и успех испитаника: млађи испитаници (15-16 година), мушког пола, Правно пословне школе су склонији употреби алкохола. Варијабла школски успех је и овде је негативног предзнака, и указује да се са падом школског успеха може очекивати пораст интензитета употребе алкохола код адолесцената.

Таб.бр.34. Хијерархијска регресиона анализа за критеријум: *Злоупотреба алкохола адолесцената*

Предиктори	Варијабле	β	t	P	R ²
1.К:	(Constant)		,288	,773	.041
	Неуротицизам	,069	1,480	,139	
	Екстраверзија	-,006	-,118	,906	
	Отвореност	-,194	-4,134	,000	
	Сарадљивост	,092	2,057	,040	
	Савесност	,085	1,801	,072	
2.К	(Constant)		,135	,893	.022
	Неуротицизам	,065	1,380	,168	
	Екстраверзија	,006	,114	,909	
	Отвореност	-,174	-3,637	,000	
	Сарадљивост	,108	2,349	,019	
	Савесност	,099	2,062	,040	
	Рационалност	-,058	-1,279	,201	
	Самообезвређивање	,104	1,921	,055	
	Потр.за постигнућем	,043	,767	,444	
	Потреба за комфором	-,067	-,953	,341	
	Потр.за правдом	-,051	-,774	,439	
	Обезвређивање других	,084	1,396	,163	
	Потр.за прихватањем	-,079	-1,154	,249	

3.К				
(Constant)			,685	,493
Неуротицизам	,043		,937	,349
Екстраверзија	,024		,489	,625
Отвореност	-,135		-2,861	,004
Сарадљивост	,088		1,956	,051
Савесност	,080		1,719	,086
Рационалност	-,011		-,241	,810
Самообезвређивање	,059		1,103	,271
Потр.за постигнућем	,059		1,077	,282
Потр.за комфором	-,076		-1,104	,270
Потреба за правдом	-,014		-,214	,831
Обезвређивање других	,059		1,011	,313
Потр.за прихватањем	-,132		-1,977	,049
Породичне интеракције	-,008		-,172	,863
Прихватање оца	-,002		-,044	,965
Прихватање мајке	-,138		-2,618	,009
Одбацивање оца	,152		2,602	,010
Одбацивање мајке	,058		,955	,340
4.К				
(Constant)			-2,095	037
Неуротицизам	,039		,896	371
Екстраверзија	,073		1,555	120
Отвореност	-,139		-3,108	002
Сарадљивост	,081		1,894	059
Савесност	,018		,399	690
Рационалност	,012		,295	768
Самообезвређивање	,064		1,245	214
Потр.за постигнућем	,005		,089	929
Потр.за комфором	-,054		-,828	408
Потр.за правдом	-,039		-,619	536
Обезвређивање других	,035		,634	526
Потр.за прихватањем	-,040		-,633	527
Породичне интеракције	-,004		-,088	930
Прихватање оца	-,008		-,159	874
Прихватање мајке	-,082		-1,645	101
Одбацивање оца	,109		1,971	049
Одбацивање мајке	,101		1,774	077
Школа	,171		3,389	001
Пол	-,162		-3,625	000
Старосна структура	,215		5,225	000
Место сталног боравка	,031		,748	455

	Образовање оца	,025	,535	593	
	Образовање мајке	,084	1,870	062	
	Материјално стање породице	,002	,056	955	
	Целовитост породице	-,047	-1,190	234	
	Конзумација алкохола у породици	-,083	-2,117	035	
	Зависност од алкохола у породици	,015	,389	698	
	Успех	-,167	-3,449	001	

Таб.бр. 35. Значајност регресионог модела у целини

Модел	Критеријумска варијабла: когнитивне компетенције			
	R Square	R Square Change	Ф	Значајност
Димензије личности	,181	,181	24.689	,000
Уверења адолесцената	,256	,075	15.845	,000
Квалитет пор. интеракција	,280	,023	12.488	,004
Социодемограф. варијабле	,300	,021	8.214	,152

Таб.бр.35. показује значајност регресионог модела у целини са критеријумском варијаблом: *Когнитивне компетенције* адолесцената. Регресиони модел показује да је скуп предиктора-димензије личности адолесцената у првом кораку протумачио 18% варијансе критеријумске варијабле. У другом кораку укључен је и други скуп предиктора – уверења адолесцената који објашњава 75% варијансе развијености *Когнитивних компетенција*. Трећи корак укључује скуп предиктора који процењује *Квалитет породичних интеракција* и тумачи 23% варијансе критеријумске варијабле. Социодемографске варијабле уведене у четвртном кругу објашњавају 21% варијансе. Висина мултипле корелације се креће у распону од умереног до високог интензитета повезаности. Цео регресиони модел, осим социодемографских варијабли, показује статистичку значајност на нивоу 0,01.

Таб.бр.. 36. Значајност регресионог модела у целини

Модел	Критеријумска варијабла: емоционалне компетенције			
	R Square	R Square Change	Ф	Значајност
Димензије личности	,151	,151	19,905	,000

Уверења адолесцената	,246	,096	15,082	,000
Квалитет пор. интеракција	,281	,035	12,612	,000
Социодемограф. варијабле	,335	,054	9,666	,000

Таб.бр.36. показује значајност регресионог модела у целини са критеријумском варијаблом: *Емоционалне компетенције* адолесцената. Регресиони модел показује да је скуп предиктора-димензије личности адолесцената у првом кораку протумачио 15% варијансе критеријумске варијабле. У другом кораку укључен је и други скуп предиктора – уверења адолесцената који објашњава 96% варијансе развијености емоционалних компетенција. Трећи корак укључује скуп предиктора који процењује квалитет породичних интеракција и тумачи 35% варијансе критеријумске варијабле. Социодемографске варијабле уведене у четвртном кругу објашњавају 54% варијансе. Висина мултипле корелације се креће у распону од умереног до високог интензитета повезаности. Цео регресиони модел, показује статистичку значајност на нивоу 0,01

Таб.бр.37. Значајност регресионог модела у целини

Модел	Критеријумска варијабла: <i>социјалне компетенције</i>			
	R Square	R Square Change	Ф	Значајност
Димензије личности	,135	,135	17,450	,000
Уверења адолесцената	,287	,152	18,554	,000
Квалитет пор. интеракција	,324	,037	15,430	,000
Социодемограф. варијабле	,340	,016	9,867	,296

Таб.бр.37. показује значајност регресионог модела у целини са критеријумском варијаблом: *Социјалне компетенције* адолесцената. Регресиони модел показује да је скуп предиктора-димензије личности адолесцената у првом кораку протумачио 13% варијансе критеријумске варијабле. У другом кораку укључен је и други скуп предиктора – уверења адолесцената који објашњава 15% варијансе развијености емоционалних компетенција. Трећи корак укључује скуп предиктора који процењује квалитет породичних интеракција и тумачи 37% варијансе критеријумске варијабле. Социодемографске варијабле уведене у четвртном кругу објашњавају 16% варијансе. Висина мултипле корелације се креће у распону од умереног до високог интензитета повезаности. Цео регресиони модел, осим социодемографских варијабли показује статистичку значајност на нивоу 0,01.

Таб.бр. 38. Значајност регресионог модела у целини

Модел	Критеријумска варијабла: Радно акционе компетенције			
	R Square	R Square Change	Ф	Значајност
Димензије личности	,155	,155	20,468	,000
Уверења адолесцената	,221	,066	13,014	,000
Квалитет пор. интеракција	,265	,044	11,574	,000
Социодемограф. варијабле	,296	,031	8,030	,016

Таб.бр.38. показује значајност регресионог модела у целини са критеријумском варијаблом: радно акционе компетенције адолесцената. Регресиони модел показује да је скуп предиктора-димензије личности адолесцената у првом кораку протумачио 15% варијансе критеријумске варијабле. У другом кораку укључен је и други скуп предиктора – уверења адолесцената који објашњава 66% варијансе развијености компетенција. Трећи корак укључује скуп предиктора који процењује квалитет породичних интеракција и тумачи 44% варијансе критеријумске варијабле. Социодемографске варијабле уведене у четвртом кругу објашњавају 31 % варијансе. Висина мултипле корелације се креће у распону од умереног до видоког интензитета повезаности. Цео регресиони модел, показује статистичку значајност на нивоу 0,01.

Таб.бр. 39. Значајност регресионог модела у целини

	Варијабле	Когнитивне компетенције			Емоционалне компетенције			Социјалне компетенције			Радно акционе компетенције		
		В	т	П	β	т	П	β	т	П	β	т	П
1. К	(Constant)		7,977	,000		12,215	,000		11,420	,000		14,713	,000
	Неурот.	,109	2,524	,012	,021	,483	,629	-,002	-,036	,972	,032	,729	,466
	Екстрав.	-,002	-,041	,967	,133	2,801	,005	,009	,194	,846	,066	1,386	,166
	Отворен.	,341	7,869	,000	,262	5,937	,000	,296	6,639	,000	,325	7,387	,000
	Сарадљ.	,094	2,263	,024	,114	2,702	,007	,147	3,457	,001	-,008	-,194	,846
	Савесност	,007	,166	,868	-,018	-,403	,687	,017	,377	,706	,055	1,244	,214
2. К	(Constant)		4,916	,000		8,603	,000		7,606	,000		11,460	,000
	Неурот.	,117	2,778	,006	,025	,601	,548	,008	,204	,838	,007	,162	,871
	Екстрав.	-,028	-,619	,536	,093	2,056	,040	-,032	-,714	,476	,037	,803	,422
	Отворен.	,333	7,801	,000	,245	5,708	,000	,272	6,531	,000	,294	6,748	,000
	Сарадљ.	,056	1,370	,171	,073	1,781	,075	,079	1,963	,050	-,019	-,463	,643
	Савесност	,034	,788	,431	,007	,160	,873	,041	,982	,327	,047	1,082	,280
	Рацион.	,090	2,215	,027	,161	3,955	,000	,202	5,102	,000	,214	5,166	,000
	Самооб.	,078	1,595	,111	,026	,527	,599	,089	1,872	,062	,063	1,261	,208
П.за пост.	,088	1,751	,080	,065	1,284	,200	,048	,980	,328	,131	2,547	,011	

Компетенције адолесцената склоних ка злоупотреби алкохола у контексту РЕБТ теорије

П.за конф	,051	,818	,414	,084	1,331	,184	,111	1,801	,072	,029	,452	,652
П.за прав	,084	1,426	,154	,039	,657	,512	,186	3,213	,001	-,128	-2,112	,035
Обезв.др.	,023	,431	,667	,110	2,036	,042	-,075	-1,420	,156	-,012	-,220	,826
П.за прих	,018	,292	,770	,020	,331	,741	,062	1,035	,301	,087	1,399	,162
3.Корак												
(Constant)		1,658	,098		4,395	,000		,574	000		,177	000
Неурот	,129	3,094	,002	,040	,954	,341	,017	411	681	029	679	498
Екстравер	-,049	-1,086	,278	,066	1,460	,145	-,055	-1,255	,210	007	161	872
Отворен	,320	7,475	,000	,230	5,387	,000	274	,614	,000	269	,213	000
Сарадљив	,049	1,207	,228	,063	1,544	,123	,058	1,462	,144	,022	,529	597
Савесност	,031	,721	,471	,005	,113	,910	030	732	464	055	,277	202
Рационал	,064	1,556	,120	,132	3,228	,001	187	,734	000	170	,113	000
Самообез	,059	1,200	,231	,002	,050	,960	051	,085	278	067	,350	178
П.за пост	,090	1,804	,072	,069	1,387	,166	061	,264	207	130	,573	010
П.за конф	,046	,743	,458	,082	1,312	,190	102	,678	094	026	410	682
П.за прав	,087	1,476	,141	,044	,748	,455	201	,511	000	,143	2,399	017
Обезв.др.	,016	,298	,766	,098	1,847	,065	,094	1,816	,070	,009	,169	866
П.за прих	,012	,199	,842	,006	,098	,922	,031	,522	,602	100	,627	104
Пор.интер	,111	2,716	,007	,155	3,784	,000	,158	3,957	,000	102	,467	014
Прих.оца	,038	,809	,419	,008	,161	,872	,004	,082	,935	,017	,368	713
Прих.мај	,079	1,661	,097	,086	1,808	,071	,055	1,180	,239	175	,612	000
Одб.оца	,021	,400	,689	,048	,907	,365	051	992	321	,066	1,238	216
Одб.мајке	,037	,668	,505	,010	,187	,851	,079	1,478	,140	036	643	520
4.Корак												
(Constant)	,085	1,653	099		2,236	,026		,775	076		,494	000
Неуротиц	056	883	378	,046	1,118	,264	017	408	683	029	693	489
Екстравер	112	,827	068	,040	,901	,368	,064	1,448	148	,013	,273	785
Отворен	024	445	657	,237	5,588	,000	273	,459	000	259	,933	000
Сарадљи	,025	,397	691	,034	,821	,412	043	,057	291	,021	,498	619
Савесност	114	,753	006	,048	1,126	,261	039	934	351	091	,080	038
Рационал	039	783	434	,105	2,618	,009	178	,438	000	155	,751	000
Самообез	066	,357	175	,015	,301	,763	064	,325	186	052	,040	299
П.за пост	022	402	688	,118	2,361	,019	087	,745	082	140	,717	007
П.за конф	028	511	609	,054	,875	,382	087	,416	157	021	333	739
П.за прав	,024	,496	620	,046	,775	,439	194	,271	001	,137	2,234	026
Обезв.др	002	056	955	,088	1,669	,096	,083	1,584	114	,004	,068	946
Прихват	,071	1,760	079	-,018	-,294	,769	013	217	828	076	,219	223
Пор.инт.	059	,445	149	,147	3,646	,000	150	,706	000	104	,514	012
Прих.оца	,005	,108	914	,079	1,614	,107	027	561	575	,009	,183	855
Прих.мајк	,030	,678	498	,059	1,247	,213	051	,069	286	167	,396	001
Одбац.оц	,069	1,802	072	,076	1,440	,150	068	,301	194	,057	1,051	294
Одац.мај	030	776	438	,004	,074	,941	078	,439	151	025	449	653

Школа	071	,862	063	-,095	-1,971	,049	,012	,244	808	,060	1,204	229
Пол	023	598	550	,190	4,484	,000	069	,642	101	070	,607	109
Старост	044	935	350	,026	,654	,513	001	025	980	,062	1,549	122
М.ст.бор..	059	,715	087	,000	-,008	,993	,007	,167	867	,042	1,032	303
Образ.оца	122	,905	004	-,042	-,955	,340	,048	1,096	274	,009	,210	834
Образ.мај	049	1,068	286	,012	,286	,775	,030	,719	472	025	582	561
М.ст.пор.	326	,485	000	-,056	-1,493	,136	030	820	413	,050	1,294	196
С.пор..	059	,409	159	,049	1,309	,191	067	,793	073	078	,021	044
К.алк.у по	049	,120	263	,089	2,390	,017	044	,190	235	052	,346	179
Зл.ал.у п.	052	,271	204	,043	1,172	,242	027	733	464	,083	2,188	029
Успех	050	997	319	-,032	-,695	,487	035	769	442	041	871	384

Са циљем стварања увида у релативне парцијалне утицаје предикторских варијабли на процену критеријума, израчунате су четири хијерархијске регресионе анализе. Допринос појединачних фактора предвиђању критеријумске варијабле приказан је на табели бр.39. Регресиона једначина дефинише да је системом парцијалних предиктора: уверења адолесцената могуће објаснити највећи проценат варијаблитета развијености компетенција адолесцената. Овај резултат је у складу са теоријским поставкама РЕБТ теорије и резултатима досадашњих истраживања.

У оквиру предиктора који самостално остварују значајан допринос предикцији развијености свих компетенција истиче се димензија личности: отвореност (когнитивне компетенције $\beta=-,341$; емоционалне компетенције $\beta=-,262$. социјалне компетенције $\beta=-,296$; радно акционе компетенције $\beta=-,325$). Димензија личности *Сарадљивост* остварује значајан допринос предикцији развијености когнитивних, емоционалних и социјалних компетенција. Предикторске варијабле које процењују уверења адолесцената, уведене у другом кругу статистички значајно повећавају сразмеру објашњења свих критеријумских варијабли осим социјалних (когнитивне компетенције $R=-75\%$; емоционалне компетенције $R=-96\%$; социјалне компетенције $R=15\%$; радно акционе компетенције $R=66\%$). У оквиру предиктора који самостално остварују значајан допринос предикцији развијености свих компетенција истиче се варијабла: рационална уверења адолесцената. Предикторске варијабле које процењују квалитет породичних интеракција, посебно породичне интеракције, уведене у трећем кругу делимично објашњавају тумачење критеријумских варијабли.

Увођењем социодемографских варијабли објашњен је део варијансе више него трећим блоком и споменуто повећање се показало статистички значајним. Поред димензије личности Савесност која се посебно истиче као значајан предиктор ($\beta=-,753$)

значајни социодемографски предиктори когнитивних компетенција су: образовање оца ($\beta=-,905$) и материјално стање породице ($\beta=-,485$). Значајни социодемографски предиктори емоционалних компетенција, поред димензија личности отвореност ($\beta=-,237$), рационалности, потребе за постигнућем ($\beta=-,118$) и породичних интеракција ($\beta=-,147$), су: конзумација алкохола у породици ($\beta=-,089$) и женски пол ($\beta=-,190$). Израчунате релативне вредности стандардних парцијалних регресионих коефицијената социјалних компетенција скрећу пажњу на статистички значајан утицај варијабли индивидуалних карактеристика: димензија личности отвореност ($\beta=-,089$), рационална уверења ($\beta=,178$), потребе за правдом ($\beta=-,194$) и породичне интеракције ($\beta=-,150$). Значајни предиктори радно акционих компетенција у четвртном кругу су димензија личности отвореност ($\beta=-,259$), рационална уверења ($\beta=,155$), потреба за постигнућем ($\beta=-,140$), потребе за правдом ($\beta=-,137$), породичне интеракције ($\beta=-,104$) и прихватање од стране мајке ($\beta=-,167$). Алкохолизам у породици је једина социодемографска варијабла ($\beta=-,083$) која објашњава део варијабилитета радно акционих компетенција.

3.5. Упоредна анализа изражености и повезаности испитиваних варијабли у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи2.1. Постоји статистички значајна разлика у степену изражености ирационалних и рационалних ставова у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

Таб.бр.40. Упоредна анализа конзумента и неконзумента изражености ирационалних ставова

Уверења адолесцената	Неконзументи			Конзументи			Т-тест	П
	Н	АС	СД	Н	АС	СД		
Рационалност	182	34,15	5,48	388	34,10	5,74	.102	.919

Самообезвређ	182	12,95	5,72	388	12,81	5,59	.283	.777
Потр.за прихв	182	20,52	6,35	388	18,87	5,93	2,947	.003
Потр.за постиг..	182	20,56	6,41	388	19,34	6,05	2,145	.033
Потр.за конф.	182	19,82	6,22	388	18,21	5,96	2.922	.004
Потр.за прав.	182	17,76	6,00	388	16.48	5,76	2.415	.016
Обезвређ.друг.	182	13,14	5,21	388	12,03	4,94	2.395	.017

На основу израчунатих вредности параметријског теста значајности т-теста, видљиве су статистички значајне разлике аритметичких средина између подгрупе адолесцената конзумента и подгрупе адолесцената неконзумента у мереним варијаблама: потреба за прихватањем (П .003), потреба за комфором (П .004), потреба за правдом (П .016), и обезвређивање других људи. (П .017). Добијене разлике указују да испитаници неконзументи имају израженију потребу за прихватањем, комфором, правдом и обезвређивањем других људи од испитаника конзумента.

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи2.2. Постоји статистички значајна разлика у изражености димензија личности у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

Таб.бр.41. Упоредна анализа конзумента и неконзумента изражености димензија личности

Димензије личности	Неконзументи			Конзументи			Т-тест	П
	Н	АС	СД	Н	АС	СД		
Неуротицизам	182	20,38	3,47	388	21,15	3,03	-2,554	.011
Екстраверзија	182	25,87	3,41	388	26,07	2,98	-.670	.506
Отвореност	182	31,62	4,90	388	31,48	4,89	.318	.750
Сарадљивост	182	23,60	2,89	388	24,05	2,89	-1.729	.085
Савесност	182	26,36	3,47	388	27,06	3,47	-2.334	.020

Таб. бр.41. показује резултате упоредне анализе аритметичких средина подгрупе адолесцената конзумента и адолесцената конзумента и указује да постоје статистички значајне разлике ових група у димензији *Неуротицизам* (П .011) и димензији *Савесност* (П.020). Испитаници конзументи имају израженије неуротичне тенденције од неконзумента и мању способност самоконтроле, у смислу дисциплиноване тежње ка циљевима, постигнућу, истрајности.

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи2.3. Постоји статистички значајна разлика у степену изражености компетенција у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

Таб.бр.42. Упоредна анализа конзумента и неконзумента изражености компетенција адолесцената

Компетенције адолесцената	Неконзументи			Конзументи			Т-тест	П
	Н	АС	СД	Н	АС	СД		
Когнитивне	182	74,57	9,40	388	73,94	10,62	.712	.477
Емоционалне	182	72,28	7,51	388	71,28	7,89	1.444	.150
Социјалне	182	72,40	8,17	388	72,73	8,68	-.440	.660
Радно акционе	182	78,28	7,57	388	76,45	7,88	2.652	.008

На основу израчунатих вредности параметријског теста значајности т-теста, видљиве су статистички значајне разлике аритметичких средина између подгрупе адолесцената конзумента и подгрупе адолесцената неконзумента у *Радно акционим* компетенцијама (П .008). Добијене разлике указују да испитаници конзументи имају мање изражену индивидуалну способност извршавања радних задатака и преузимања одговорности за различита остварења.

Резултати који се односе на хипотезу:

Хи2.4. Постоји статистички значајна разлика у степену изражености квалитета породичних интеракција у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

Таб.бр.43. Упоредна анализа конзумента и неконзумента изражености квалитета породичних интеракција адолесцената

Квалитет породичних интеракција	Неконзументи			Конзументи			Т-тест	П
	Н	АС	СД	Н	АС	СД		
Зад.сопс.пор.	182	33,72,	3,05	388	33,76	3,62	-.121	.903
Прихв.оца	182	40,54	8,49	388	39,67	8,85	1.113	.266
Прихв.мајке	182	44,21	7,29	388	42,42	7,91	2.578	.010

Одбацив.оца	182	20,44	10,29	388	22,74	10,57	-2.438	.015
Одбацив.мајке	182	21,19	8,79	388	23,16	9,28	-2.449	.017

Таб. бр.43. показује резултате упоредне анализе аритметичких средина подгрупе адолесцената конзументата и адолесцената неконзументата у у степену изражености *Квалитета породичних интеракција*. Анализа одговора на нивоу појединачних варијабли је показала да постоји статистички значајна разлика између адолесцената конзументата и неконзументата у процени *Прихватања мајке* (П.010) и процени *Одбацивања оца* (П.015) и *Одбацивања мајке* (П.017). Адолесценти конзументи процењују своје родитеље као одбацујуће, имају доживљај занемаривања, неразумевања и превеликих захтевности од стране родитеља, за разлику од неконзументата који позитивније процењују емоционалне аспекте односа мајка дете у у облику међусобне блискости, пружања подршке, поверења и разумевања.

4. ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА

Почетна дилема која је иницирала истраживање била је: да ли постоје разлике између степена изражености ирационалних уверења, димензија личности, квалитета породичних интеракција и развијености компетенција у групи адолесцената конзументата и групи адолесцената неконзументата. Анализом основних резултата, уочена је разлика у изражености и повезаности ових варијабли.

Имајући у виду основни проблем истраживања, а на основу предходно датог приказа и статистичке анализе резултата истраживања биће изнета завршна дискусија која ће одговорити на постављене хипотезе, задатке и циљеве истраживања.

4.1. Анализа резултата корелационе анализе варијабле: Компетенције адолесцената

Резултати истраживања су показали да постоји повезаност компетенција адолесцената са независним, зависним и контролним варијаблама. Утврђено је да постоји повезаност компетенција адолесцената са: уверењима адолесцената, димензијама личности, квалитетом породичних интеракција, злоупотребом алкохола и контролним варијаблама (полом, конзумацијом алкохола у породици). На основу добијених резултата у потпуности су потврђене хипотезе (X1, X2, X3, X4, X9) које су формулисане у складу са основним потавкама РЕБТ теорије и резултатима ранијих истраживања, а у којима се претпоставља утицај мишљења на емоције и понашање особе. (Попов, Нововић, 2007. 2000; Ellis, 1994; Марић. 2000; Товиловић, 2004).

Испитивање повезаности компетенција адолесцената са уверењима, само је делимично потврдило постојање очекиване повезаности. Добијене корелације су значајне, очекиваног смера, али ниске вредности. *Когнитивне, Емоционалне, Социјалне и Радно акционе компетенције* показују позитивну повезаност са свим уверењима која су предвиђена овим истраживањем. У складу са основном идејом рада и најзначајнијим поставкама РЕБТ теорије, према којој је систем уверења (*beliefs*), као најзначајнији елемент Елисовог АБЦ модела емоционалног понашања, (Ellis, & Dryden, 2002), самопомажући (рационалан) или самопоражавајући (ирационалан) у односу на претпостављене основне циљеве и вредности, *истраживањем предвиђене компетенције* су позитивно повезане претежно са рационалним системом уверења. Уочена је позитивна корелација између *Рационалности* и *Радно акционих компетенција* адолесцената. Когнитивне способности подразумевају процесе укључене у учење, укључујући способност обраде информација, одређивања односа и доношења разумних закључака и одлука (Abrami et al., 1995). У истраживању је приказано да адолесценти који себе перципирају когнитивно, емоционално, социјално и радно акционо компетентним, имају израженију потребу за *Прихватањем*. Изражена потреба за прихватањем карактеристична је за адолесцентни период у коме се трага за прихватањем у породичном оквиру, као и прихватањем од стране вршњака. Иако су родитељи значајан извор сигурности и емоционалне размене, адолесцент започиње процес психолошког одвајања од родитеља и постизања аутономије и емоционалну подршку и прихватање тражи и ван породице: међу вршњацима и партнерима. Мада, резултати неких истраживања показују да је очување афективних веза са родитељима у функцији заштите адолесцентовог осећања сигурности и равнотеже (Greenwald, 1980), као и то да у периоду адолесценције, више него у било ком другом периоду адолесценти опажају везу са родитељима као везу са највише љубави (Pipp, et al., 1985).

Компетенције, посебно *Когнитивне* и *Социјалне* су у позитивној корелацији са *Потребом за постигнућем* адолесцената. У основи ове потребе налази се један од интринзичких мотива који подстиче на квалитетно извршавање различитих активности и на стално унапређивање активности и тиме доводи до индивидуалног, а посредно и до друштвеног развоја (Лазаревић, Требјешанин, 2007). McClelland, један од зачетника истраживања мотива постигнућа, сматра да је понашање одређено мотивом постигнућа онда када се тежи провери или доказивању сопствене компетентности и то у односу на неки стандард успешности или изузетности (McClelland et al, 1953; McClelland, 1989). Другим речима, мотив постигнућа се изражава у тежњи да се нешто уради добро, боље од других или боље него пре, укључују потребу за успехом и страх од неуспеха. Будући да мотив постигнућа подразумева одређени начин размишљања, перцепције и обраде информација, могуће га је сврстати и у категорију когнитивних мотива. Рот (1994) је сумирајући резултате бројних истраживања, која су се бавила природом повезаности мотивације са другим психолошким конструктима сумирао десетак категорија налаза, који указују на повезаност мотива постигнућа са другим особинама и облицима понашања. Рот је уочио да особе са развијеним мотивом постигнућа у већој мери се сећају задатака на којима нису били успешни, него особе које имају у нижем степену развијен овај мотив. Постоји корелација између развијености мотива постигнућа и отпорности према притиску ка конформизму. Утврђена је позитивна корелација између степена изражености мотива постигнућа и количника интелигенције, као позитивна корелација између мотива *Постигнућа* и школског успеха. Истраживања су такође показала да деца са високим мотивом постигнућа траже изазовне задатке за које знају да их могу остварити са улагањем напора и истрајношћу (McDevit & Ormrod 2002, Schunk, 2004).

Когнитивне Емоционалне и *Социјалне компетенције* су текоће у позитивној корелацији са *Потребом за правдом* адолесцената. Адолесценти који себе перципирају когнитивно, емоционално и социјално компетентним исказују и већу потребу за праведношћу. Да ли интелектуални развој нужно условљава и морални, да ли је нужан и довољан предуслов адекватног моралног развоја? Основе когнитивистичко-развојних приступа развоја моралности заснивају се на поставци да је когнитивни развој основа моралног развоја и да се дететовео морално поступање може објаснити тек када се упознају његове способности расуђивања и знање о моралу уопштено (DeVries, 1991; Rest, 1983. prema Vasta, et al., 2005).

Са компетенцијама адолесцената повезаност су показале и све димензије личности предвиђене овим истраживањем и моделом „Великих пет“ (Кнежевић и сар.,

2004). *Неуротицизам, Екстраверзија, Отвореност, Сарадљивост и Савесност* стоје у вези позитивног смера са компетенцијама адолесцената, али су те повезаности слабог интензитета. Димензија личности *Отвореност* даје већи допринос предвиђању развијености свих компетенција, посебно *Когнитивних компетенција* које се односе на расуђивање, регистровање, анализирање и евалуацију нових информација, као и информација које личност има у сопственом искуству. Адолесценти који показују израженију интелектуалну радозналост, креативност и интрацептивност, у овом истраживању процењују и развијеније сопствене *Когнитивне, Емоционалне, Социјалне* и *Радно акционе* компетенције. Основне карактеристике особа које остварују високе резултате на димензији *Отвореност* су изражена неконвенционалност која се манифестује у идејама и понашању, као и интензивно трагање за новим, непознатим доживљајима и искуствима. То су особе са наглашеном тенденцијом ка експериментисњу. Велики су индивидуалисти и склоне су ка одупирању свим врстама ауторитета, стандардних норми и очекиваних образаца понашања, док у исто време са лакоћом прихватају неконвенционална уверења, понашања и вредности (Кнежевић и сар., 2004; Смедеревац, 2000, 2002; Смедеревац и Митровић, 2006). Особе које показују овакве карактеристике, посебно у адолесцентном узрасту, који представља веома осетљиву развојну фазу у којој су млади отворени за нове изазове и врло подложни неконвенционалном понашању, под повећаним су ризиком од употребе различитих врста психоактивних супстанци, па тако и алкохола. Њихова снажна жеља за испробавањем нових ствари често их омета да јасније сагледају ризике и последице свих понашања. Налази овог истраживања су у складу са резултатима истраживања ученичких компетенција (Сузић, 2005), као и са резултатима претходних студија које су се бавиле испитивањем повезаности основних димензија личности „Big Five“ и употребе психоактивних средстава на адолесцентном узрасту (De Young et al., 2008; Kashdan et al., 2005; Malouff et al., 2006; Costa, 2004; Walton & Roberts, 2004.).

Однос породичног функционисања и перцепције развијености компетенција посматран је из перспективе адолесцената о квалитету породичних интеракција. Мада сагледавање само адолесцентне перцепције родитељског понашања не може бити узето као најпрецизнија мера родитељског поступања, сматра се да је то доживљај са којим дете живи, односно да родитељско прихватање/одбацивање није специфичан сет поступака, већ доживљај који дете има (Kagan, 1978, према Rohner et al., 2009). Резултати истраживања потврђују тезу о значају породице за развој личности. Значајне позитивне корелације уочене су између перцепције адолесцената које се односе на задовољство породичним животом и *Когнитивних, Емоционалних, Социјалних* и *Радно*

акционих компетенција. Адолесценти који су здовољни сопственом породицом, процењују своје родитеље као емоционално топле, прихватајуће, са више разумевања, процењују и израженије сопствене компетенције. Уочена је негативна повезаност између *Радно акционих компетенција* и *Одбацивања мајке*. Деца која која имају осећај одбацивања од стране мајки значајно су анксиознија и имају мање самопоштовања од деце која се осећају прихваћенима. Доживљај адолесцента да родитељ не показује разумевање, љубав и бригу може да се одрази на ниво самопоуздања, мотивисаност и вољу за рад и резултира смањеном способношћу извршавања задатака и преузимања одговорности. Смањена мотивисаност за рад, свакако ће се одразити на развијеност и манифестацију компетенција. Истраживања су, на пример, показала да особе са израженом потребом за постигнућем потичу из породица у којима се награђивало залагање у активностима (Beck, 2000). Такође, резултати неких истраживања су показали да карактеристике и учесталости интеракција између родитеља и деце у породици има ефеката на развој карактеристика мотива постигнућа деце (Schunk, 2004). У прегледу истраживања о повезаности перцепције одбацивања од стране родитеља и екстернализованих проблема деце и адолесцената, Rohner & Britner (2002) наводе да је допринос родитеља и деце у развоју поремећаја понашања подједнак. Одбацивање од стране родитеља подстиче дете на непријатељско и агресивно понашање, али ако деца наставе да се тако понашају, родитељи у односу са дететом показују све мање топлине и подршке. Показало се да одбацивање од стране родитеља претходи развоју поремећаја понашања деце (према Rohner & Britner, 2002).

Резултати истраживања који се односе на повезаност компетенција адолесцената и злоупотребе алкохола показују очекиване повезаности. Добијене корелације су значајне, очекиваног смера, али ниске вредности. *Когнитивне, Емоционалне, и Радно акционе компетенције* показују негативну повезаност са *Злоупотребом алкохола адолесцената*. Највећа негативна повезаност уочена је између *Радно акционих компетенција* и *Злоупотребе алкохола* адолесцената. Адолесценти склони ка злоупотреби алкохола процењују мање изражене своје радне способности. Радно акционе компетенције предвиђене овим истраживањем подразумевају сет специфичних способности који се односи на: познавање струке, савесност, оптимизам и унутрашњу мотивисаност за рад, иницијативу и истрајавање ка циљвима. Употребом психоактивних средстава, у која се убраја и алкохол, млади понекад настоје да избегну своје суочавање са обавезама и осудама околине, као и да компензују свој неуспех на другом плану и тиме ојачају пољуљано самопоуздање, међутим, на тај начин само продубљују своје тешкоће, чиме се дисфункционални круг наставља (Ђорђевић, 1981;

Vujović, 1999; Wenar, 2003). Учестала конзумација алкохола представља ризично понашање које излази из прихватљивих оквира дате друштвене средине и, уједно, носи значајне здравствене ризике. Проблематично понашање је функционално (сврсисходно) и инструментално (усмерено ка одређеном циљу) и има значајну улогу у психосоцијалном развоју адолесцената, и посебно значајну улогу у развоју компетенција. Теорија проблематичног понашања износи да здравствено ризично понашање и проблематично понашање друге врсте чине једну заједничку групу која има исту социјалну или психосоцијалну развојну улогу код адолесцената којима здрави облици понашања нису доступни у процесу развоја (Champion HL, et al., 2004. Jessor & Jessor (1977). сматрају да се злоупотреба психоактивних супстанција може предвидети на основу опште склоности проблематичном понашању. представља исходиште три повезана система: понашања, личности и перцепције социјалног окружења.

Налази овог истраживања указују да је већина адолесцената који су били обухваћени узорком испитаника, у неком тренутку свог одрастања био у прилици да конзумира алкохол. Само једна трећина испитаника, прецизније 31,97% је изјавила да никада не конзумира алкохол, половина испитиваних субјеката, тачније 45,78% се изјаснила да повремено конзумира алкохол, а 15,26% испитаника учестало конзумира алкохол, што припада категорији опасног или штетног пијења. Добијени налази говоре о томе да је конзумација алкохола веома учестала појава на адолесцентном узрасту, да је степен коришћења алкохола прилично висок, што претставља изузетно забрињавајуће податке, посебно када се узме у обзир значај и осетљивост адолесценције као веома осетљиве развојне фазе, као и могуће последица које ова врста ризичног понашања оставља на психу и тело младе особе (Капор-Стануловић, 1988; Вујовић, 1999; Wenar, 2003).

Провером повезаности компетенција и релевантних демографских варијабли показало се да су испитаници, обухваћени узорком, женског пола, процењивали више своје *Емоционалне* и *Социјалне* компетенције. Емоционалне и социјалне компетенције подразумевају развијену емоционалну свест, препознавање својих и туђих емоција, разумевање и усаглашавање са циљевима групе. Промене у адолесцентном периоду одражавају се на промене у когнитивном, емотивном и социјалном функционисању, имају велики утицај на понашање, ставове и начин на који адолесценти доживљавају свет око себе. Девојчице се лаканије уклапају се у стереотип о нежним и slabим женама и због тога имају мање проблема у прилагођавању и вршњачким релацијама. За разлику од њих, дечаци имају више проблема у адаптацији и често су несигурни и повучени, иако их средина прихвата. Прелаз од детињства до адолесценције обележен је важним

променама у друштвеном животу: адолесценту је доступно више улога него раније, улазак у раније непознате области живота, породица престаје да буде једини референтни оквир. У периоду адолесценције, младе особе су суочене са новим улогама, односима и друштвеним ситуацијама које захтевају другачије социјалне вештине од оних које су им биле потребне на ранијим узрастима. У усвајању и овладавању тим способностима кључну улогу има вршњачка група као нови референтни оквир, који је подједнако важан, често и важнији од родитељског. Вршњачка група је је важна као референтна група, тј. ослонац за адолесцента у његовом трагању за идентитетом и као увод у хетросексуално понашање (Dunphy, 1972). Шанцова помиње пет питања која се односе на кључне аспекте социјалне когниције (према: Muuss, 1996): шта друга особа види? шта друга особа осећа? .шта друга особа мисли? шта друга особа намерава? како друга особа изгледа? Robert Selman, аутор један од напотпунијих теорија социјалне когниције, сматра да је ово сложени појам који укључује емпатију, морално мишљење, способност решавања проблема у интерперсоналним односима, развој свести о себи и другима (играње улога) и промену тачке гледишта (децентрација). Он разликује пет фаза у развоју социјалне когниције: свест о себи, пријатељство и конфликти, вршњачки односи и однос родитељи – дете (концепт кажњавања), од којих су последње два везане за период адолесценције (Selman, 1980).

Школски успех је позитивно повезан са проценом развијености *Радно акционих* компетенција адолесцената, па се може закључити да са порастом школског успеха долази до пораста оптимизма, унутрашње мотивисаности и воље за рад, што реципрочно утиче на успешност у раду. У адолесцентном периоду школски успех битно одређује значајне аспекте психосоцијалног функционисања младих у овој осетљивој фази развоја. Уколико у овом важној области живота постижу задовољавајуће резултате, код адолесцената се постепено гради адекватна слика о себи, развија осећај сигурности и изграђује чврсто самопоштовање, што све представља основне предуслове за здраве видове комуникације са другим особама из околине, стицање различитих искуства, као и усвајање адаптивних и зрелих образаца понашања, а поред тога, служи и као подстицај за даља залагања у раду и постизање доброг успеха у будућем периоду (Капор-Стануловић, 1988).

Интересантан је и неочекиван податак који се односи на позитивну повезаност *Радно акционих* компетенција и *Конзумације алкохола у породици*. Налаз наводи на закључак да у породицама у којима је присутна учесталија конзумација алкохола једног или више чланова, присутнија је и већа иницијатива адолесцената, израженија савесност, као и спремност за преузимање одговорности за лична остварења. Са

порастом учесталости конзумације алкохола чланова породице (у породицама у којима је присутан алкохолизам једног или више чланова) смањују се *Радно акционе* компетенције адолесцената.

1.4. Анализа резултата корелационе анализе варијабле: Злоупотреба алкохола адолесцената

Резултати истраживања су показали да постоји повезаност злоупотребе алкохола адолесцената са независним, зависним и контролним варијаблама. Утврђено је да постоји повезаност злоупотребе алкохола адолесцената са: уверењима адолесцената, димензијама личности, квалитетом породичних интеракција, компетенцијама адолесцената и контролним варијаблама (полом, конзумацијом алкохола у породици). На основу добијених резултата у потпуности су потврђене хипотезе (X5,X6,X7,X11) које су формулисане у складу са основним потавкама РЕБТ теорије и резултата ранијих истраживања, а у којима се претпоставља повезаност наведених варијабли (Joiner & Schmidt, 1995; Sameroff, 2000; Савић, 1987; Смедеревац, 2000; Ellis, 1994; Марић, 2000; Товиловић, 2004; Милојковић, 1997; Patterson, 1992; Rohner, 1984; Настасић, 1998; Капор Стануловић, 1988).

Налази овог истраживања указују да је злоупотреба алкохола веома учестала појава у нашој средини. Само 30,92% испитаника је адолесцената изјавило да никада није пробало алкохолна пића. Већина испитиваних субјеката, тачније 68,08% испитаника користи алкохол у мањој или већој мери. Забрињавајући је податак да 45,78% испитаника на основу самопроцене, припада категорији повремених конзумента. Треба истаћи да свако пијење алкохола код особа млађих од 18 година представља ризичну употребу, па чак и злоупотребу алкохола, јер пијење алкохола током адолесценције може да утиче на развој мозга и постоји већи ризик од оштећења органа у телу у развоју (Hiller-Sturmhöfel et al., 2005). Имајући у виду податак да алкохолизам младих има карактеристичну и релативно предвидљиву прогресију: експериментисање, повремена употреба (ризично пијење), редовна употреба (злоупотреба) и зависност од алкохола, свака количина унесеног алкохола у млади организам претставља ризик. Мањи, али не безначајан број испитаника, њих 15,26% је на основу одговора сврстано у категорију опасног или штетног конзумирања алкохола. Симптоме зависности од алкохола показало је 4,91% испитиваних адолесцената, а 2,10% испитаника давало је одговоре који су указивали на изразите проблеме повезане са злоупотребом алкохола и указивале на алкохолизам. Наведени подаци показују да је злоупотреба алкохола веома учестала појава међу адолесцентима у нашој земљи.

Добијени налаз о заступљености употребе алкохола међу адолесцентима слаже се са резултатима преходних епидемиолошких студија коришћења алкохола у адолесценцији, које наводе да је алкохол најчешће употребљавано психоактивно средство на адолесцентном узрасту, и да је већина младих људи имала искуства са овом штетном супстанцом (Hibell et al., 2009; Johnston et al., 2008; Kosić i sar., 2009).

Резултати МТФ студије из 2007. године, показују да је алкохол најчешће употребљавано психоактивно средство међу америчким адолесцентима - близу три четвртине (72%) младих је конзумирало алкохол до краја средње школе, док је око две петине (39%) ученика осмог разреда пробало алкохол. Такође, преко половине (55%) ученика 1. разреда и скоро петина (18%) ученика осмог разреда напила се барем једном у животу (Johnston et al., 2008).

Европски подаци о учесталости употребе алкохола код младих, према налазима ЕСПАД студије из 2007. године показују да је најмање две трећине европских адолесцената барем једном у животу пробало алкохолна пића. Процент је знатно већи када се узму у обзир подаци о учесталости у претходних годину дана. Процент испитаних адолесцената који су конзумирали алкохол у протеклих 12 месеци износи 82%, а проценат адолесцената који су пили алкохол у последњих месец дана износи 61% (Hibell et al., 2009). Узраст са највећим уносом алкохола јесу средње тинејџерске до средње двадесете године. У Великој Британији око 80% петнаестогодишњака користи алкохолна пића. Ови проценти су већи него у многим европским земљама (Павловић, Јаковљевић, 2008). Студија пресека на младима узраста 15–16 година из 30 европских земаља (ЕСПАД) показује да је апсолутна већина испитиваних конзумирала алкохол барем једном у животу, а две трећине бар једном у протеклих 30 дана (Hibell. et al., 2000). Највећи проценат ученика који су имали искуство пијанства на узрасту 13 година или још млађем, забележени су у: Данској 42%, Великој Британији 38%, Гренланду 35%, Финској и Русији по 33% (Plant et al., 2001). У лонгитудиналној студији (Pedersen & Skrandal, (1998) нашли су да је узраст отпочињања конзумирања алкохола најбољи предиктор каснијег понашања и евентуалних проблема у вези са алкохолом. У узорку од преко 7 000 грађана САД старијих од 18 година, нађено је да се релативни ризик стварања зависности смањује за 14% и појава касније злоупотребе алкохола за 8% са сваком годином каснијег пробања алкохола (Grant & Dawson 1997). Конзумирање алкохола сматра се карактеристичним обележјем социјалног понашања у периоду симболичне трансформације из адолесценције у одрасло доба. Пробање и експериментисање алкохолним пићем је очекивани аспект сазревања, интегрални део

процеса социјализације који се обично одиграва у миљеу између породице и ширег друштва (Бацковић и сар.,2007).

Подаци о преваленци и обрасцима употребе алкохола у популацији младих у земљама нашег окружења конзистентни су са европским подацима. На основу интернационалног ЕСПАД истраживања 2008. и 2011. године, (Мугоша и сар.,2008) спроведеног у Црној Гори, по стандардној интернационалној методологији спроводи на националном узорку ученика који навршавају 16 година може се закључити да значајно велики број младих људи користи алкохол. Резултати су показали да је алкохол до шеснаесте године бар једном у животу конзумирало 74% ученика (2008), односно 77% ученика (2011). У 12 месеци који су претходили истраживању алкохол је конзумирало 56% ученика (2008.), односно 61% ученика (2011). Према последњим резултатима Еуропског истраживања о пушењу, пијењу алкохола, упораби дрога и ризичним чиниоцима (ЕСПАД) из 2011. проведеног у 37 еуропских земаља међу 105.000 ученика, Хрватска се налази на трећем месту кад је у питању малолетничка конзумација алкохола. Резултати уједно показују пораст ексцесивног пијења (binge drinking) међу девојчицама и дечама у Хрватској. У 2008. години, Заводи за јавно здравство у оба ентитета Босне и Херцеговине провели су прво Европско истраживање о алкохолу и осталим дрогама у школама (ЕСПАД). У обраду је узето 3982 ученика од седмичког разреда основне школе до четвртних разреда средње школе. Према овом алкохолу 58,6% ученика конзумира алкохол.

Студије учесталости конзумације алкохола у адолесцентној популацији у нашој средини показују сличне резултате. Резултати ЕСПАД- студије, спроведене у нашој земљи 2008. године, говоре да је употреба алкохола међу нашим адолесцентима изузетно распрострањена. Чак девет од десет ученика је барем једном у животу попило једно или више алкохолних пића (89,1%). У последњих годину дана, три четвртине ученика (78,2%) попило је најмање једно алкохолно пиће, док је више од једне половине ученика (54,0%) попило барем једно алкохолно пиће у току месец дана који су претходили истраживању (Косић и сар., 2009).

Приликом поређења резултата различитих истраживања са различитих простора, које су се бавиле учесталости употребе алкохола међу адолесцентима, потребно је узети у обзир податак да су у овим истраживањима употребљене различите методологије приликом прикупљања и обраде података, као и величина узорка. Ипак, може се извести закључак да се резултати углавном слажу са налазима претходних студија. Алкохол је најчешће коришћено психоактивно средство у адолесцентској популацији, како код нас, тако и у свету. Међутим, адолесценти са простора наше земље

чешће користе алкохол него млади у Америци и земљама западне Европе, и то највероватније, првенствено, из разлога његове велике доступности младима у нашој средини, као и одсуства спровођења адекватних законски мера за санкционисање оваквог понашања младих. Поред тога, наша култура одобрава, и подстиче овакво

понашање младих, па су модели за усвајање образаца пијења бројни у средини у којој се млади развијају. Превентивне активности усмерене су у претежно на сузбијање употребе илегалних психоактивних супстанци међу адолесцентима, док се коришћење алкохола и цигарета занемарује. И та чињеница вероватно има везе са нашом културном средином у којој се оваква понашања у одређеној мери сматрају чак и пожељним (Капор-Стануловић, 1988; Мандић-Гајић, 2008; Вујовић, 1999).

Испитивање повезаности *Злоупотребе алкохола* адолесцената са уверењима, само је делимично потврдило постојање очекиване повезаности. Позитивна корелација, ниског интензитета уочена је на ајтему *Самообезвређивање*. Адолесенти склони ка злоупотреби алкохола показују већу склоност ка самообезвређивању. С обзиром да самообезвређивање садржи глобалну процену сопствене вредности, рефлектујући ниво до којег особа себе позитивно или негативно процењује (Brown & Marshall, 2006), ниско самопоуздање је, према мишљењу многих аутора, повезано са вишим нивоом психолошког дистреса, депресијом, анксиозношћу (Tennen & Affleck, 1993; Bernet, Ingram, & Johnson, 1993). РЕБТ прави разлику између здравих (конструктивних) и нездравих (деструктивних) негативних емоција. Здрава негативна осећања следе из рационалних, а нездрава из ирационалних уверења (Dryden, 2002; Вукосављевић-Гвозден, 2009). Суштинска карактеристика људи са нестабилним самопоуздањем је да они неутралне догађаје перципирају као селф-релевантне и стога снажно реагују на њих, односно да су они снажно ево-инволвирани у свакодневне активности (Deci & Ryan, 1995; Greenier et al., 1999). Самообезвређивање и самоидеализација почивају на глобалном вредновању себе, односно на генерализованој евалуацији, што, према РЕБТ-у, представља грешку у мишљењу (Ellis, 1994). Према теорији РЕБТ-а, самоомаловажавајућа уверења воде у самодеструктивна понашања и емоције (Марић, 2008).

Са *Злоупотребом алкохола* адолесцената повезаност су показале и димензије личности предвиђене овим истраживањем и моделом „Великих пет“ Димензија личности *Отвореност*, стоји у вези негативног смера са *Злоупотребом алкохола* адолесцената, али је та повезаност слабог интензитета. Личности које остварују ниске скорове на димензији *Отвореност*, одликују уска, уобичајена интересовања, док предност увек дају познатим стварима, у односу на нове. То су особе конвенционалног

изгледа и понашања, склоне конзервативним ставовима, са емоционалним реакцијама слабијег интензитета (Кнежевић и сар., 2004; Смедеревац, 2000, 2002; Смедеревац и Митровић, 2006). Крутост у мислима и ставовима вероватно се одражава на понашање, посебно када се нађу у ризичним или стресним ситуацијама. Алкохол у таквим ситуацијама може представљати помоћно средство за брзо превазилажење осећања напетости.

Налази досадашњих истраживања указују на супротне резултате - на постојање, позитивне повезаности између димензије Отвореност ка искуству и употребе алкохола у адолесценцији (De Young et al., 2008; Terracciano et al., 2008; Flory et al., 2002, Sher et al., 2000, Trull & Sher, 1994, према Walton & Roberts, 2004). Основне карактеристике особа које остварују високе резултате на димензији *Отвореност* јесу изражена неконвенционалност која се манифестује у идејама и понашању, као и интензивно трагање оваквих личности за новим, непознатим доживљајима и искуствима. У периоду адолесценције млади су отворени за нове изазове и врло подложни неконвенционалном понашању, под повећаним су ризиком од употребе различитих врста психоактивних супстанци, па тако и алкохола.

Резултати истраживања потврђују тезу о утицају породице за развој адолесцената. Прихватање родитеља (и оца и мајке) показује негативну повезаност, ниског интензитета са злоупотребом алкохола. С обзиром да се прихватање односи на позитивне емоционалне аспекте односа родитељ-дете у облику међусобне блискости, пружања подршке, поверења и разумевања, релативну симетричности у међусобним односима, оправдано је претпоставити да ће такав квалитет односа поставити стандарде за будуће понашање. Деца која потичу из оваквих породица вероватније ће се касније развити у особе са осећањем независности, сигурности у себе, уравнотежене и са добрим социјалним контактима. Адолесценти склони ка злоупотреби алкохола, процењују своје родитеље као *Одбацујуће*. Доживљај адолесцента да родитељи нису заинтересовани за њега, да му не посвећују довољно времена и пажње, повезан је са већи нивоом анксиозности, депресивности и мањим нивоом самопоштовања адолесцената. Једна од најутицајнијих теоријских концепција појаве ризичног понашања у адолесценцији - теорија проблематичног понашања Џесора и сарадника (Jessor et al., 1991; Jessor & Jessor, 1977), у објашњавању феномена употребе психоактивних супстанци полази од деловања већег броја фактора, који се односе на друштвени контекст (деловање породице, школе, вршњака, доступност супстанци у социјалној средини), тако и чинилаца из индивидуалног домена (личне особине, афективна стања). Према мишљењу неких аутора који су се бавили овим проблемом

(Настасић, 2011), за настајање и одржавање злоупотребе алкохола значајан је и неопходан други ниво интеракција – интеракције човека-појединца као биолошког и психолошког (емоционалног) ентитета, које остварује са другим појединцима пре свега у породици, али и изван породице. Bowen породицу се види као систем емоционалних релација, као да су људи заправо емоционално испреплетани и сматра се да је тај емоционални процес значајнији него вербални, језички или било која друга форма невербалног комуницирања, јер он носи „емоционалну енергију неразрешених везивања” и ствара емоционалну климу у породици (Bowen, 1988). Рот (1994) истиче да се у психолошкој литератури наводи да је најбитније осећање сигурности, осећање детета да га родитељи воле и да се брину о њему. Недовољна брига за дете или недостатак љубави према детету првенствени су узроци због којих се код детета развијају одређене друштвено непожељне особине: агресивност и непријатељски став према околини или затварање према околини, повученост и пасивност. Сходно томе, развија се или агресиван или пасиван начин решавања проблема или излажења на крај са разним препрекама у односима са другим људима.

Провером повезаности *Злоупотребе алкохола* и релевантних демографских варијабли показало се да су испитаници, обухваћени узорком, мушког пола, показали већу склоност ка злоупотреби алкохола. Значајно већи број младића него девојака припада категорији *Опасно конзумирање* алкохола (21,6% младића; 10,3% девојака). У овом истраживању популације адолесцената утврђено је да су младе особе мушког пола склоније злоупотреби алкохола у периоду адолесценције. Подаци истраживања показују да је 35,6% девојака и 27,2% младића изјавило да никада не конзумира алкохол. Повремена конзумација алкохола је најчесталија појава понашања регистрована на овом узорку испитаника и подједнако је заступљена и код особа мушког и код особа женског пола. Полне разлике у конзумацији алкохола постоје у категорији *Алкохолизам*. Перманентна конзумација алкохола мањег броја испитиваних субјеката која указује на неки облик зависности или алкохолизам уочена је код 3,2% младића и 1,3% девојака.

Добијени налаз у потпуности одговара резултатима претходних студија, које показују да је употреба алкохола на адолесцентном узрасту карактеристичнија за особе мушког пола (Cohen et al., 1993, Johnston et al., 2000, према Chassin et al., 2004; Hibell et al., 2009; Kosić i sar., 2009 i dr.). Тако је МТФ студијом из 2000. године, утврђено да младићи- ученици 12. разреда, много чешће користе алкохол на нивоу дневне употребе, у односу на девојке (Johnston et al., 2000, према Chassin et al., 2004). Налази европске ЕСПАД- студије из 2007. године, говоре да су младићи склони ка пијењу већих количина алкохола у односу на девојке. Приближно 43% адолесцената обухваћеним

узорком овог испитивања, известило је о епизоди испијања пет или више алкохолних пића по једној прилици у току претходног месеца, и овакав образац понашања значајно се чешће јавља код младића- 47%, него код девојака- 39% (Hibell et al., 2009). Резултати ЕСПАД- студије из 2008. године, у којој је учествовала и наша земља, показали су да и код нас младићи користе алкохол у нешто већем проценту од девојака - 89,9% младића, наспрам 88,3% девојака је попило барем једно алкохолно пиће у току живота. Осим тога, према резултатима ове студије, младићи у значајно већем проценту и редовно пију алкохол 36,7% младића, према 14,7 девојака. Поред тога што значајно чешће и количински интензивније пију алкохолних пића, младићи и на много ранијем узрасту пробају алкохол, у поређењу са девојкама.

Разлоге учесталије употребе алкохола међу адолесцентима мушког пола, највероватније треба потражити у карактеристикама наше културе, која употребу алкохола сматра прихватљивом, па чак и пожељном, посебно када је реч о припадницима мушког пола. У периоду адолесценције младићи су склонији бунтовничком понашању па прекомерно коришћење алкохола може бити израз тог бунта и тежње да се осете одраслим. такође, док су девојке у овом периоду одрастања смерније, младићи су склонији преузимању ризика, чиме доказују одважност, храброст и обезбеђују истицање међу вршњацима, те се тако, уопште, чешће упуштају у ризична и потенцијално проблематична понашања, у која се свакако убраја и употреба алкохола међу младима (Капор Стануловић, 1988; Wenar, 2003; Jessor & Jessor, 1977, према Wenar, 2003).

Школски *успех* је негативно повезан са конзумацијом алкохола па се може закључити да са порастом учесталости конзумације алкохола долази до пада школског успеха. Овакав резултат је очекиван и у потпуности је у складу са теоријским разматрањима чинилаца употребе психоактивних супстанци у адолесценцији (Jessor & Jessor, 1977), као и са обимним истраживачким налазима, који говоре о постојању релације ова два феномена, тј. ниског школског успеха и употребе алкохола код адолесцената (Arthur et al., 2002; Barnes et al., 2009). Истраживање National Household Survey of Drug Abuse (NHSDA) рађено средином деведесетих на узорку од око 18 хиљада младих испитаника, показало је да су у већем ризику за настанак различитих проблема, као што су лош школски успех, нижи ниво похађања колеџа, ранија сексуална искуства и родитељство, а у каснијем животном добу и брачних проблема, делинквенције, употребе и злоупотребе психоактивних супстанци, они адолесценти који живе са једним родитељем или очухом, маћехом.

Интересантан је и неочекиван податак да је образовање родитеља (и оца и мајке) позитивно повезано са конзумацијом алкохола адолесцената. Испитаници обухваћени овим узорком, чији родитељи имају виши ниво образовања, показују већу склоност ка злоупотреби алкохола. Склоност ка конзумацији алкохола је мање изражена код оних адолесцената у чијим је породицама присутна конзумација алкохола.

Учесталост конзумације алкохола адолесцентне популације је различита у различитим школама. Узорком су обухваћени адолесценти две потпуно различите школе у погледу образовних профила, структуре ученика, успеха. Већи број ученика Техничке школе је изјавио да никада не конзумира алкохол (37,2%) у односу на испитанике Правно пословне школе (27%) испитаника припада категорији неконзмената. Разлике нестају у категорији повремениог конзумирања алкохола. Испитаници обе школе, у великом броју, приближно половина узорка (ученици Техничке школе 43,43%; Правно пословна школа 47,63%) повремено конзумирају алкохолна пића.

1.5. Анализа резултата хијерархијске регресије варијабле компетенције адолесцената

Ргресиони модел потврђује значај *Уверења* адолесцената за развијеност и манифестацију *Когнитивних*, *Емоционалних*, *Социјалних* и *Радно акционих* компетенција. Анализа резултата хијерархијске регресије одвијала се у четири корака са циљем утврђивања релативне важности сваке независне варијабле у објашњењу варијације зависне променљиве. Први скуп предиктора који се односио на димензије личности, објашњавао је мањи део варијансе развијености компетенција. Други скуп предиктора уведен у другом кругу, који се односи на *Уверења* адолесцената, објаснио је највећи део варијабилитета. Социодемографске варијабле уведене у четвртном кругу објашњавају такође мали део варијансе критеријумске варијабле. На основу оваквих резултата може се закључити да постоји висок ниво повезаности критеријумских и предикторског скупа варијабли, односно димензија личности, уверења адолесцената, квалитета породичних интеракција са компетенцијама адолесцената са посебним нагласком на значај *Уверења* адолесцената. У складу са основним поставкама овог истраживања и теорије РЕБТ која је фокусирана на људске когниције и начин на који оне утичу на емоције и емоцијама одговарајуће понашање, резултати указују на значајну повезаност понашања и *Уверења* адолесцената. Albert Ellis је тврдио да је когниција најзначајнија детерминанта људских осећања и да је дисфункционално мишљење главна детерминанта емоционалне патње (Ellis, 1980, према Вукосављевић-

Гвозден, 2009). То значи да когниције имају кључну улогу у развоју и одржавању емоционалних проблема, и то оне које се јављају у виду ирационалних уверења које људи имају према себи, другим људима и свету уопште (Dryden, 2002). Дисфункционално понашање које је последица нездравих (неконструктивних) емоција обично блокира појединца у остварењу дугорочних циљева и задовољства. Таква понашања су нпр. компулзије, адикције, прокрастинација, социјално повлачење и сл. Бихевиорална последица позитивних, али нездравих емоција чија је природа екстатичка, јесте блокада у обављању свакодневних значајних задатака. На пример, особа која је интензивно усхићена има незадрживу потребу да ту усхићеност иживи до краја и, докле год је обузета тим осећањем, код ње нема спремности да се врати свакодневним важним животним задацима и обавезама (Влајков, 2011). **Уколико се особа придржава свог апсолутистичког захтева у односу на себе, друге људе и свет уопште, сваки пут када овај захтев није задовољен долази до самообезвређивања и јавља се его-узнемиреност у виду анксиозности, депресије, осећаја кривице, повређености, беса, срамоте, нездраве зависти и љубоморе (Ellis & Dryden 2007).**

У оквиру предиктора који самостално остварују значајан допринос предикцији развијености *Когнитивних* компетенција, истиче се димензија личности: *Отвореност и Сарадљивост*. Предикторске варијабле које процењују *Уверења* адолесцената, уведене у другом кругу статистички значајно повећавају сразмеру тумачења свих критеријумских варијабли. У оквиру предиктора који самостално остварују значајан допринос предикцији развијености компетенција истиче се варијабла: *Рационална уверења* адолесцената. Предикторске варијабле које процењују *Квалитет породичних интеракција*, посебно породичне интеракције, уведене у трећем кругу делимично објашњавају тумачење критеријумске варијабли.

Значајни предиктори *Емоционалних* компетенција су димензије личности: *Отвореност, Сарадљивост и Савесност*. *Рационална уверења* адолесцената имплементирана у другом хијерархијском кругу анализе, објаснила су скоро у потпуности (96% варијансе) манифестацију емоционалних компетенција. Резултати истраживања потврђују основну претпоставку РЕБТ теорије повезаности мишљења и емоција са понашањем особа. *Резултати указују да ће се Квалитет породичних интеракција* посебно одразити на емоционалне компетенције испитаника женског пола обухваћених узорком испитаника.

Значајни предиктори *Социјалних* компетенција су димензије личности: *Отвореност, Сарадљивост и Савесност*. *Рационална уверења* адолесцената, *Потреба за правдом* и *Квалитет породичних интеракција*. Најзначајнији предиктор

развијености *Социјалних* компетенција представљају варијабле које мере *Квалитет породичних интеракција*. Доживљај блискости и поверења са сопственом породицом је веома значајно, посебно због своје генерализације на све социјалне релације испитаника.

Радно акционе компетенције објашњавају највећим делом *Рационална уверења* (66% варијабилитета) и *Квалитет породичних интеракција испитаника*. Као посебно значајан фактор манифестације радно акционих компетенција истиче се *Прихватање од стране мајке*. Међусобна блискост чланова породице, емоционална подршка, поверење и разумевање, значајно модулишу стварање и одржавање радних навика испитаника.

1.6. *Анализа резултата хијерархијске регресије варијабле злоупотреба алкохола адолесцената*

Анализа резултата хијерархијске регресије варијабле *Злоупотреба алкохола адолесцената* потврдила је и допунила резултате корелационе анализе су показали да постоји повезаност злоупотребе алкохола адолесцената са независним, зависним и контролним варијаблама. Утврђено је да постоји повезаност злоупотребе алкохола адолесцената са: уверењима адолесцената, димензијама личности, квалитетом породичних интеракција, компетенцијама адолесцената и контролним варијаблама.

Хијерархијска регресија осмишљена са циљем утврђивања релативне важности сваке независне поменљиве у објашњењу варијације зависне променљиве, односно утврђивања релативне важности димензија личности, уверења адолесцената и квалитета породичних интеракција за настанак и одржавање злоупотребе алкохола адолесцената, је показала важност димензија личности (41% варијабилитета објашњава) и доживљаја квалитета породичних интеракција (64%).

Породична интеракција у облику узајамног разумевања и подршке, предвиђа нижи ниво реактивности адолесцената и одражава се на мању учесталост конзумације алкохола. Квалитет породична интеракција је врло важан за адолесценте и одражава се на понашање и постигнуће у школи, мерено постигнутим школским успехом. Родитељско одбацивање повезано је с неприлагођеним понашањем детета, с непријатељским расположењем или зависношћу од вршњака, с негативном самоефикасношћу (Rohner, 1984). Одбачена деца су оријентисана више ка вршњацима, више бораве ван куће, за разлику од прихваћене деце (Deković & Meeys, 1997; Rohner, 1984). Она деца којој нису задовољене потребе за топлином и припадањем остају

незадовољена, чиме се увећавају њихови напори да задовоље потребу за љубављу и пажњом, па тако и постају зависни од других. Своје осећање незадовољства и успостављеног односа у породичним интеракцијама често генерализују и успостављају сличне односе са другим људима из свог окружења.

Као посебно значајна, истиче се димензија Отвореност која се манифестује у идејама и понашању личности, као и интензивном трагању за новим, непознатим доживљајима и искуствима. Особе овако отвореног карактера, нарочито на адолесцентном узрасту када су млади отворени и спремни за експериментисање и нове изазове и врло подложни неконвенционалном понашању, под повећаним су ризиком од употребе различитих врста психоактивних супстанци, па тако и алкохола. Многбројна досадашња истраживања која су се бавила овом темом потврђују постојање снажне везе, позитивног смера, измену димензије Отвореност ка искуству и употребе алкохола у адолесценцији (De Young et al., 2008; Terracciano et al., 2008; Flory et al., 2002, Sher et al., 2000, Trull & Sher, 1994, према Walton & Roberts, 2004). Једна од карактеристика особа са израженом димензијом личности *Отвореност* ка искуству је учестало тражење сензација која указује на наглашену тежњу ка стимулишућим новим и која се, као и Отвореност ка искуству, сматра повезаном са употребом алкохола у адолесцентском периоду, што је поткрепљено и резултатима бројних студија (Arnett, 1992, 2007; Cloninger et al., 1988; Cooper et al., 2003; Mitrović i sar., 2006).

Анализа је показала да ће испитаници мушког пола, слабијег успеха и са доживљајем одбацивања од стране оца показивати и већу склоност ка злоупотреби алкохола. Као значајан фактор негативне корелације издваја се доживљај прихваћености и емоционалне топлине од стране мајке.

1.7. Анализа резултата упоредне анализе испитиваних варијабле у групи адолесцената неконзументата и групи адолесцената конзументата

Упоредна анализа испитиваних варијабли представљала је један од задатака овог истраживања (уколико резултати статистичке анализе омогуће разврставање испитаника у две групе), односно утврђивање разлике у степену изражености испитиваних варијабли у подгрупи адолесцената конзументата и адолесцената неконзументата, са циљем добијања јасније слике о факторима који су повезани са стварањем и одржавањем поремећаја.

На основу добијених резултата у потпуности су потврђене хипотезе (Хи2.1., Хи2.2., Хи2.3., Хи2.4) Истраживање је показало да унутрашњи чиниоци – варијабле личности, уверења адолесцената, као и квалитет породичних интеракција,

имају тенденцију да једним својим делом буду специфични, а другим делом заједнички фактори ризика који доприносе злоупотреби алкохола адолесцената и развијености компетенција. На основу израчунатих вредности параметријског теста значајности, видљиве су статистички значајне разлике аритметичких средина између подгрупе адолесцената конзументата и адолесцената неконзументата у мереним варијаблама. Уочена је статистички значајна разлика испитаника у начину размишљања. Најзначајније разлике између подгрупе испитаника конзументата и подгрупе неконзументата евидентирани су у уверењима: *Потреба за прихватањем*, *Потреба за комфором*, *Потреба за правдом* и *Обезвређивање других*. Испитаници обухваћени узорком, категорисани као неконзументи имају израженију *Потребу за прихватањем себе*, своје породице и социјалне средине у односу на испитанике неконзументе. Према Ellisu (1994), емоционално здрави људи прихватају реалност чак и када је она за њих непријатна. РЕБТ указује на три типа прихватања: безусловно прихватање себе; безусловно прихватање других; безусловно прихватање живота. Може се говорити о четири типа рационалних уверења: преференције, антиужасавања, висока фрустрациона толеранција и прихватање себе, других људи и живота (Dryden, 2002; Вукосављевић-Гвозден, 2009). Теорија РЕБТ објашњава да се здраве, позитивне емоције доживљавају у вези са ситуацијама у којима особа успешно испуњава своје циљеве и жеље (нпр., љубав, радост, задовољство, радозналост). Нездраве, негативне емоције блокирају особу да превазиђе стање у којем се налази и имају тенденцију да га погоршавају, а понашање које је последица тога постаје дисфункционално. Такве емоције могу довести младу особу до депресије, анксиозности, очајања, а она то може настојати да превазиђе учествовањем у потенцијално ризичним ситуацијама или конзумацијом алкохола који у тим тренуцима даје тренутни осећај олакшања. *Потреба за комфором* и *Потреба за правдом* је такође израженија у подгрупи конзументата. Интересантан је и неочекивани податак који приказује статистички значајну разлику испитиваних субјеката у односу на уверење: *Обезвређивање других*. Испитаници неконзументи показују израженије тенденције обезвређивања од конзументата.

Важно је ипак, истаћи да ирационална уверења у истраживању објашњавају само мали део варијансе варијабле *Злоупотреба алкохола и Компетенције адолесцената*. *Злоупотреба алкохола* и развој и манифестација *Когнитивних*, *Емоционалних*, *Социјалних* и *Радно акционих* компетенција настаје услед сложеног скупа различитих међусобно условљених фактора.

Један од значајних фактора су и димензија личности. Резултати овог истраживања су показали да постоји статистички значајна разлика између подгрупе

адолесцената конзументата и адолесцената неконзументата у односу на израженост димензије личности *Неуротицизам* и *Савесност*. Адолесценти конзументи показују израженије неуротичне тенденције, и израженије развијену *Саавесност* од испитаника категорисаних у истраживању као неконзументи. С обзиром да димензија *Неуротицизам* разликује ниво прилагођености и емоционалне стабилности, у односу на ниво неприлагођености и емоционалне нестабилности. тенденција ка доживљавању негативних емоција, као што су страх, узнемиреност, туга, кривица, гнев и други негативни афективни одговори и стања (Кнежевић и сар., 2004; Смедеревац, 2000, 2002; Смедеревац и Митровић, 2006), оправдано је уочена карактеристика испитаника склоних ка учесталој конзумацији алкохола. Емоционално повишено реактивне, реагују веома нагло, интензивно, бурно, превише емотивно, често ирационално. Да ли ове особе имају слабије капацитете за превладавање стресних ситуација. (Кнежевић и сар., 2004; Смедеревац, 2000, 2002; Смедеревац и Митровић, 2006), или су овакве реакције последица опште вулнерабилности? Истраживања су показала бројне последице неприлагођеног понашања. Током детињства човек учи да прави претерано позитивне или негативне генерализације о себи, што се касније у животу испољава кроз глобално позитиван или негативан став према себи (Ellis, 1996; Ellis, 1999). Димензија личности *Савесност* је неочекивано очекивањима истраживања позала већу израженост у групи адолесценат конзументата. Потребно је узети у обзир да су учесници истраживања у тренутку испитивања били у школској средини, да су многи од њих имали претходно писмени задатак или их је повећани напор тек очекивао. Давање социјално пожељних одговора може објаснити овакве резултате. Особе са мање израженом *Савесношћу* су хедонистички усмерене, претежно на постизање задовољства и избегавање радних задатака, слабије воље.

Упоредна анализа адолесцената конзументата и адолесцената неконзументата у односу на *Когнитивне, Емоционалне, Социјалне и Радно акционе* испитаника *Радно акционе компетенције* истакла је разлику испитаника у развијености и манифестацији *Радно акционих компетенција*. Адолесценти конзументи имају нижи ниво самопоуздања, мотивуисаности и воље за рад што резултира смањеном способношћу извршавања задатака и преузимања одговорности. *Радно акционе* компетенције испитаника одсликавају управо овакве карактеристике понашања.

Упоредна анализа аритметичких средина подгрупе адолесцената конзументата и адолесцената неконзументата у степену изражености *Квалитета породичних интеракција* указала је да међу групама постоје статистички значајне разлике у доживљају блискости сопствене породице. Испитаници конзументи имају знатно

израженији доживљај занемаривања, неразумевања, одбацивања од стране оба родитеља у односу на испитанике неконзументате. Доживљај блискости, поверења и прихватања од стране мајке карактерише одговоре неконзументата. Родитељско одбацивање је одређено одсуством тоpline и емоционалности, док је родитељско прихватање присуство тоpline и емоционалности.

На основу резултата може се закључити да *Квалитет породичних интеракција*, прецизније *Одбацивање родитеља и прихватање мајке* диференцира две групе испитаника. Ови резултати истраживања се могу сматрати значајним, посебно када се има у виду да се адолесценти налазе у периоду развојне кризе, која је провокативна за настанак бројних поремећаја и јављање многих нежељених облика понашања.

1.8. Доприноси, ограничења и препоруке за будућа истраживања

На крају потребно је указати и на нека методолошка ограничења рада, њихову повезаност са добијеним резултатима, као и могућност њиховог превазилажења у будућим истраживањима. Такође, је важно указати и на доприносе рада и неопходност даљих истраживања злоупотребе алкохола адолесцената, како би се одговорилао на бројна отворена питања која су се наметнула током израде рада.

Потребно је истаћи неколико проблема који су се јављали током прикупљања и обраде података. Ти проблеми уједно представљају и ограничења овог истраживачког рада. Прво ограничење односи се на усклађивање дужине упитника (комплетни упитник садржи 256 ајтема) и времена предвиђеног за израду у оквиру једног школског часа. Додатном мотивацијом ученика од стране истраживача у току рада делимично је превазиђен проблем, а непотпуни упитници су одбачени. Друго ограничење односи се на самоисказ испитаника о учесталости конзумацији алкохола и у смислу ваљаности, је најосетљивији део података. Код дела испитаника оправдано је претпоставити тенденцију ка давању социјално пожељних одговора. У овом истраживању, та је тенденција могла бити појачана карактеристикама саме испитне ситуације. Следеће ограничење садржано је у методолошком делу рада, у делу који се односи на методу структурално моделовање. У оквиру технике структурално моделовање вредности Хи квадрата су показивале високе вредности. С обзиром да Хи квадрат представља груби индекс подударана модела са подацима, израчунати су додатни индекси релативног слагања који су показали задовољавајуће вредности.

Одређени теоријски допринос спроведеног истраживања огледа се у објашњењу

фактора ризика, истицању доприноса и важности димензија личности и квалитета породичних интеракција за злоупотребу алкохола као и уочавање конкретних последица таквог понашања, сагледаних кроз развијеност компетенција и постигнути школски успех. Ово истраживање је указало да постоје разлике између адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента у ирационалном начину размишљања, димензијама личности, квалитету породичних интеракција као и на постојање доприноса ових варијабли развијености компетенција. Студија је проширила досадашња сазнања о природи тешкоћа са којим се суочавају адолесценти услед недоследности у вербалним и невербалним порукама својих родитеља и других значајних ауторитета а које се односе на промовисање штетног дејства алкохола уз истовремену конзумирају алкохола. Ваљаност научног доприноса спроведеног истраживања огледа се у контроли већег броја варијабли, а методолошког у утврђивању поузданости скала и модела на узорку обихваћеног истраживањем.

Практични допринос рада огледа се у примени сазнања о повезаности ризичних фактора злоупотребе алкохола и развијености компетенција, у планирању саветовања родитеља и наставника који као модели понашања адолесцената значајно утичу на формирање ставова, понашања и вештина, изграђивање компетенција неопходних за живот и проналажење здравих алтернативних начина постизања задовољства. Епидемиолошке информације о злоупотреби алкохола адолесцентне популације углавном се базирају на квантитативним подацима о раширености злоупотребе и о штетним факторима повезаним с алкохолом. Превентивни програми, претежно информативног и едукативног карактера, усмерени само на ученике, а не и на родитеље, што је посебно важно, нису до сада дали очекиване позитивне резултате, па је оправдана потреба даљих проучавања, ради стварања националног програма превенције који би подразумевао организовану, систематичну и континуирану превенцију и у којој би биле ангажоване „све снаге друштва“, уз потпуну политичку и друштвену одлучност да се програм спроведе у пракси.

У васпитно образовној пракси, школе као образовно-васпитне институције имају највећи потенцијал и њихов допринос се може видети у препознавању ирационалних облика мишљења, омогућавању стицања вештина одбијања конзумације алкохола и стицању других социјалних вештина, у креирању окружења у коме неће бити дозвољена конзумација алкохола. Рад у школама би обухватао списак мера које треба спровести како би се учили адолесценти са потенцијално ризичним понашањем, као и адолесценти у чијем се понашању препознаје недостатак бриге и пажње родитеља, са циљем препознавања проблема у раној фази.

Програми усмерени на родитеље и наставнике, информативног и едукативног карактера обухватају обезбеђивање информација кроз саопштавање резултата истраживања и истицање значаја улоге родитеља и улоге наставника у развоју и васпитању личности.

ЗАКЉУЧАК

Закључити једноставном констатацијом о потврђености или непотврђености полазних хипотеза, било би недоследно и погрешно с обзиром на ширину проблема, сложеност и мултидимензионалност садржаја који су се испитивали и добијених

резултата. Зато су и завршна разматрања структурисана кроз неколико основних тачака како би се рекапитулација добијених резултата извршила што прегледније.

Основна истраживачка претпоставка овог истраживања гласила је да постоји статистички значајна повезаност *ирационалних уверења, димензија личности, квалитета породичних интеракција, злоупотребе алкохола и компетенција адолесцената*. Она је изведена на основу постулата и ставова које заступају интегративни теоријски модели обухваћени овим истраживањем (Сузић, 2005., Ellis, 1994; Марић, Rohner, 1984., Goldberg, 1990, према Кнежевић и сар., 2004) као и на темељу резултата прикупљених кроз претходне истраживачке студије које су се бавиле питањима фактора који се налазе на релацији са појавом злоупотребе алкохола и манифестацијом компетенција у адолесцентном периоду (Попов, Нововић, 2007).

Након обраде, разматрања и анализе налаза налаза добијених овим испитивањем чинилаца који доприносе злоупотреби алкохол адолесцената, као и чинилаца који доприносе развоју и манифестацији компетенција адолесцената, изведени су следећи закључци:

1. Релација уверења адолесцената и развијеност и манифестација *Когнитивних, Емоционалних, Социјалних и Радно акционих* компетенција адолесцената, истакла је значај: *Рационалних уверења, Потребе за обезвређивањем, Потребе за правдом и Потребе за постигнућем*. Најзначајнији предиктор манифестације свих врста компетенција је **Рационално уверење**.
2. Релација особина личности и развијеност и манифестација *Когнитивних, Емоционалних, Социјалних и Радно акционих* компетенција адолесцената, указала је и издвојила неколико димензија личности: *Неуротицизам, Отвореност, Сарадљивост, Савесност*, које су директно и индиректно повезане са манифестацијом компетенција адолесцената. Димензија личности **Отвореност** утиче на доживљај прихваћености од стране мајке.
3. Релација *Квалитета породичних интеракција* и развијеност и манифестација *Когнитивних, Емоционалних, Социјалних и Радно акционих* компетенција адолесцената, истакла је значај доживљаја блискости и тоpline породичног окружења. Најзначајнији предиктор манифестације свих врста компетенција је **Прихватање од стране мајке**. Уочена је директна и индиректна повезаност са *Породичним интеракцијама, Рационалним уверењима и Радно акционим компетенцијама*.

4. Релација развијености и манифестације *Когнитивних, Емоционалних, Социјалних* и *Радно акционих* компетенција адолесцената и *Злоупотребе алкохола адолесцената* и потврдила је очекиване корелације. Корелације су значајне, али ниске вредности. Уочена је највећа негативна повезаност између ***Радно акционих компетенција*** и *Злоупотребе алкохола адолесцената*.
5. Релација развијености и манифестације *Когнитивних, Емоционалних, Социјалних* и *Радно акционих* компетенција адолесцената и *Социодемографских варијабли у истраживању*, указала је да су испитаници, ***женског пола***, процењивали више своје *Емоционалне* и *Социјалне* компетенције, и да је школски ***успех*** позитивно повезан са проценом развијености *Радно акционих* компетенција адолесцената.
6. Релација уверења адолесцената и *Злоупотреба алкохола* адолесцената, указала је на значај потребе за ***Самообезвређивањем***.
7. Релација особина личности и *Злоупотребе алкохола* адолесцената, издвојила је две најзначајније димензија личности повезане са учесталом конзумацијом алкохола: ***Отвореност, и Сарадљивост***.
8. Релација *Квалитета породичних интеракција* и *Злоупотреба алкохола* адолесцената, истакла је значај доживљаја блискости са родитељима. Најзначајнији предиктор и злоупотребе алкохола адолесцената је ***Прихватање од стране мајке***.
9. Релација *Социодемографских варијабли у истраживању* и *Злоупотребе алкохола* указала је да су испитаници ***мушког пола***, склонији злоупотреби алкохола, а у категорији „опасно конзумирање алкохола“ два пута више су заступљени испитаници мушког пола обухваћени узорком. Школски ***успех*** је негативно повезан са *Злоупотребом алкохола* адолесцената.
10. Компарацијом доприноса *Уверења* адолесцената - *Злоупотреби алкохола*, у групи адолесцената неконзумента и адолесцената конзумента, издвојене су разлике у уверењима: потреба за ***Прихватањем***, потреба за ***Конфором***, потреба за ***Правдом*** и ***Обезвређивање других***.
11. Компарацијом доприноса димензија личности *Злоупотреби алкохола* адолесцената, у групи адолесцената неконзумента и адолесцената конзумента, истакнуте су разлике у димензији личности ***Неуротицизам***.
12. Компарацијом доприноса компетенција адолесцената *Злоупотреби алкохола* адолесцената, у групи адолесцената неконзумента и адолесцената

конзументата, истакнуте су разлике у развијености и манифестацији **Радно – акционих компетенција**. Испитаници конзументи имају мање изражену способност извршавања радних задатака и преузимања одговорности за различита остварења.

13. Компарацијом доприноса *Квалитета породичних интеракција Злоупотреби алкохола*, у групи адолесцената неконзументата и адолесцената конзументата, издвојене су разлике у процени родитеља: адолесценти конзументи више *процењују своје родитеље* као **Одбацујуће**; адолесценти неконзументи позитивније *процењују своје родитеље* као прихватајуће.

Дакле, ово истраживање чинилаца који доприносе злоупотреби алкохола и манифестацији компетенција адолесцената је показало у великој мери постојање заједничке етиолошке основе, која се огледа у комплексном садејству већег броја унутрашњих фактора: *Димензија личности* и *Уверења адолесцената*, као и *Квалитета породичних интеракција*, при чему су се димензија личности **Отвореност**, **Рационално уверење**, **Прихватање од стране мајке** и **Радно акционе компетенције** издвојили као најзначајни фактори који доприносе развоју компетенција. Најзначајнији фактори повезани са *Злоупотребом алкохола* адолесцената су: димензије личности **Отвореност**, **Сарадљивост**, **Самообезвређивање**, **Прихватање од стране мајке**, **Мушки пол** и **Школски успех**.

Уопштено, резултати овог истраживања, складни са теоријским поставкама РЕБТ теорије и теоријом родитељског прихватања и одбацивања - ПАРТ теоријом (*PART - parental acceptance- rejection theory*) указују на следеће: *Ирационална уверења*, *Димензије личности*, *Квалитет породичниј интеракција*, *Склоност ка злоупотреби алкохола* и *Компетенције адолесцената* имају динамичан сложен међусобни однос који се мења уласком у нову развојну фазу живота младог човека и са развојем свести о здравим начинима постизања задовољства.

Резултати наводе на промишљање у циљу доношења квалитетнијих одлука за креирање делотворног програма едукације родитеља, наставника и ученика.

LITERATURA

- Abrami, P.C., Chambers, B., Poulsen, C., DeSimone, C., D'Appollonia, S., and Howden, J. (1995). *Classroom connections*. London: Harcourt Brace.
- American Psychiatric Association*. Diagnostic and statistical manual of mental disorders IV (DSM-IV). Washington: American Psychiatric Press; 1994.
- Anđelković, V. (2008). Anksioznost i samopoštovanje u kontekstu uzrasta, pola i profesionalnog usmerenja. *Godišnjak za psihologiju*, 5 (6-7), 111–130.
- Arnett, J.J. (1992). Reckless behavior in adolescence: A developmental perspective. *Developmental Review*, 12, 339-373.
- Arthur, M.W., Hawkins, J.D., Pollard, J.A., Catalano, R.F., & Baglioni, A.J., Jr. (2002). Measuring risk and protective factors for substance use, delinquency, and other adolescent problem behaviors. *Evaluation Review*, 26(6), 575-601.

- Babić, N. (2007), Kompetencije i obrazovanje učitelja. U: Babić, N. (ur.), Zbornik radova znanstvenog skupa Kompetencije i kompetentnost učitelja. Učiteljski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku i Kherson State University, Ukraine, str. 23-66
- Babić Pavlović, D., Baucal, A., (2013). *Podrži me, inspiriši me. PISA 2012. U Srbiji: prvi rezultati*. Beograd. Centar za primenjenu psihologiju.
- Babor TF, Higgins-Biddle JC.(2001). Brief Intervention For Hazardous and Harmful Drinking. A Manual for Use in Primary Care. Geneva: World Health Organization;
- Backovic, D., Maksimovic, M. i Stevanovic, D. (2007). Psihosocijalni faktori rizika i zloupotreba psihoaktivnih supstancija kod adolescenata. *Vojnosanitetski pregled*, 64(5), 331–336.
- Baranović, B. (2006), Društvo znanja i nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje. U: Baranović, B. (ur.), Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje u Hrvatskoj: različite perspektive. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Barnes, G.E., Mitic, W., Leadbeater, B., & Dhimi, M.K. (2009). Risk and protective factors for adolescent substance use and mental health symptoms. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 28(1), 1-15.
- Baumrind, D. (1966). Effect of Authoritative Parental Control on Child Behavior, *Child Development*, 37 (4), 887-907
- Belsky, J. (1997). Theory testing, effect-size evaluation, and differential susceptibility to rearing influences: The case of mothering and attachment. *Child Development*, 68, 598-600.
- Beck, R. C. (2000). *Motivacija – Teorije i načela*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Bowen, M. (1988). *Family therapy in clinical practice* (2nd ed.) Northvale, NJ, Jason-Aronson.
- Bernet, C. Z., Ingram, R. E., & Johnson, B. R. (1993). Self-esteem. In C. Costello (Ed.), *Symptoms of depression* (pp. 141–159). New York:Wiley.
- Bridges, K. R. & Roig, M. (1997). Academic procrastination and irrational thinking: a re-examination with context controlled. *Personality and Individual Differences* 22, 941–944.
- Brook, J.S., Balka, E.B., Brook, D.W., Win, P.T., & Gursen, M.D. (1998). Drug use among African Americans: Ethnic identity as a protective factor. *Psychological Reports*, 83(3), 1427-1446.
- Brown, J. D., & Marshall, M. A. (2006). The three faces of self-esteem. In M. H. Kernis (Ed.), *Self-esteem issues and answers: A source book of current perspectives* (pp.4-9). New York: Psychology Press.
- Bukelić, J. (2002). *Droga u školskoj klupi*. Beograd. Sveti Sava.
- Champion HL, Foley KL, DuRant RH, Hensberry R, Altman D, Wolfson M.(2004). Adolescent sexual victimization, use of alcohol and other substances, and other health risk behaviors. *J Adolesc Health* 35(4): 321–8.
- Comeau, N., Stewart, S.H., & Loba, P. (2001). The relations of trait anxiety, anxiety sensitivity, and sensation seeking to adolescents' motivations for alcohol, cigarette, and marijuana use. *Addictive Behaviors*, 26, 803-825.
- Cloninger, C.R., Sigvardsson, W., & Bohman, M. (1988). Childhood personality predicts alcohol abuse in young adults. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 12, 494-505.
- Cooper, M.L., Wood, P.K., Orcutt, H.K., & Albino, A. (2003). Personality and the predisposition to engage in risky behaviors during adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(2), 390-410.

- Costa, F.M., Jessor, R., Turbin, M.S., Dong, Q., Zhang, H., & Wang, C. (2005). The role of social contexts in adolescence: Context protection and context risk in the United States and China. *Applied Developmental Science, 9*(2), 67–85.
- Costa, P.T., Jr. & McCrae, R.R. (1992). Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) manual. Odessa, FL: Psychological Assessments Resources.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1995). Human autonomy: The basis for true self-esteem. In M Kernis (Ed.), *Efficacy, agency, and self-esteem* (pp. 31-49). New York: Plenum Publishing Co.
- Deković, M., & Meeus, W. (1997). Peer relations in adolescence: Effects of parenting and adolescences self concept. *Journal of Adolescence, 20*, 163-176.
- Deković, M., & Janssens, J. (1992). Parents' child-rearing style and child's sociometric status. *Developmental Psychology, 28*(5), 925-932.
- Deković, M., & Meeus, W. (1997). Peer relations in adolescence: Effects of parenting and adolescences self concept. *Journal of Adolescence, 20*, 163-176.
- Eisenberg, N., Shepard, A. A., Fabes, R. A., De Young, C.G., Seguin, J.R., Peterson, J.B., & Tremblay, R.E. (2008). Externalizing behavior and the higher order factors of the Big Five. *Journal of Abnormal Psychology, 117*(4), 947-953.
- Dunphy, D. C. (1972): *Peer group socialisation*. U: Hunt, P. J. (Ed.), *Socialisation in Australia*. Sydney: Angus & Robertson
- Dryden, W. (2002). *Fundamentals of Rational emotive behaviour therapy*. London, Whurr.
- Ellis, A. (1977): *Anger: how to live with and without it*. New York: Carol Publishing Group.
- Ellis, A. (1980). Rational-emotive therapy and cognitive behavior therapy: Similarities and differences. *Cognitive Therapy and Research, 4*(4), 325–340. doi:10.1007/BF01178210
- Ellis, A., McInerney, J. F., DiGiuseppe, R., & Yeager, R. J. (1988). *Rational-emotive therapy with alcoholics and substance abusers*. Needham, MA: Allyn & Bacon.
- Ellis, A. & DiGiuseppe, R., (1993). Are inappropriate or dysfunctional feelings in rational-emotive therapy qualitative or quantitative? *Cognitive Therapy and Research, 17*, 471–477.
- Ellis, A. (1994). *Reason and Emotion in Psychotherapy*. New York, Birch Lane, Press.
- Ellis, A. & Dryden, W. (2002). *Primjena racionalno-emocionalne bihevioralne terapije*. Zagreb. Naklada Slap.
- Ellis, A. (1999). The theories and practices of REBT and how they have been augmented and revised during the last three decades. *Journal of Rational Emotive & Cognitive Behavior Therapy, 17*, 69-95.
- Eraut, M. (1994). *Developing professional knowledge and competence*. London: Routledge.
- Erikson, E.H. (1964). *Insight and Responsibility*. New York: Norton.
- Galambos, N. L., Barker, E. T., & Almeida, D. M. (2003). Parents do matter: Trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child Development, 74*, 578–594.
- Gamble, W.C., Ramakumar S., & Diaz A., (2007) Maternal and paternal similarities and differences in parenting: An examination of Mexican-American parents of young children, *Early Childhood Research Quarterly, 22*, 72–88.
- Glišić, T., Ilić, J., Jadrijević Mladar, D., (2013): *Ocenjivanje zasnovano na kompetencijama u stručnom obrazovanju*. Beograd: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.
- Goldberg, L.R. (1990). An alternative "description of personality": The Big Five" factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*, 1216-1229.

- Greenwald, A. G. (1980): *The totalitarian ego: Fabrication and revision of personal history*. American Psychologist, br. 35, str. 603 – 618.
- Feshbach, S. (1970). Aggression. In P. H. Mussen (Ed.), *Carmichael's manual of child psychology*, Vol. 11 (pp. 159-259). New York:
- Grant BF, Dawson DA. (1997). Age at onset of alcohol use and its association with DSM-IV alcohol abuse and dependence: results from the National Longitudinal Alcohol Epidemiologic Survey. *J Subst Abuse*; 9: 103–10.
- Green, P. C. (1999). *Building Robust Competencies: Linking Human Resource Systems to Organizational Strategies*. San Francisco : Jossey-Bass.
- Hager. P. (1995). Competency Standards a Help or a Hindrance? An Australian Perspective. *The Vocational Aspect of Education*, 47 (2), str. 141-151. (<http://dx.doi.org/10.1080/0305787950470203>).
- Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., & Kraus, L. (2009). *The 2007. ESPAD Report: Substance use among students in 35 European countries*. Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN).
- Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlstrom, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., & Johnston, L.D., O'Malley, P.M., Bachman, J.G., & Schulenberg, J.E. (2008). *Monitoring the Future national results on adolescent drug use: Overview of key findings, 2007* (NIH Publication No. 08-6418). Bethesda, MD: National Institute on Drug Abuse.
- Hiller-Sturmhöfel S, Swartzwelder HS. Alcohol's effects on the adolescent brain: What can be learned from animal models. *Alcohol Res Health* 2005; 28(4):213–221.
- Kashdan, T.B., Vetter, C.J., & Collins, R.L. (2005). Substance use in young adults: Associations with personality and gender. *Addictive Behaviors*, 30, 259–269.
- Kraus, L. (2009). *The 2007 ESPAD Report: Substance use among students in 35 European countries*. Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN).
- Himle, D., Thyer, B., Papsdorf, J. (1982). Relationships between Rational beliefs and anxiety. *Cognitive Therapy and Research*, vol. 6, No. 2, pp. 219–223.
- Hodkinson, P., and Issitt, M., eds. (1995). *The Challenge of Competence*. New York: Cassell.
- Institut za Javno zdravlje „Dr Milan Jovanović - Batut“ (2009). Rezultati istraživanja o upotrebi alkohola i drugih droga među mladima u Srbiji, uzrasta 16 godina u 2008. godini. Beograd: Institut; 2008. Dostupno na: http://www.batut.org.rs/activenews_view.asp?articleID=249.
- Jessor R, Jessor SL. (1977). A problem of behavior and psychosocial development: a longitudinal study of youth. New York: Academic Press; 1977.
- Johnston, L.D., O'Malley, P.M., Bachman, J.G., & Schulenberg, J.E. (2008). *Monitoring the Future national results on adolescent drug use: Overview of key findings, 2007* (NIH Publication No. 08-6418). Bethesda, MD: National Institute on Drug Abuse.
- John, O.P. & Srivastava, S. (1999). The Big Five Trait Taxonomy: History, Measurement and Theoretical Perspective. In L.A. Pervin & O.P. John (Eds.), *Handbook of Personality: Theory and Research* (pp. 102-139). New York: The Guilford Press.
- Johnson B. A., Ruiz P., Galanter M. (Eds.) 2003. *Handbok of Clinical Alcoholism Treatment*. Baltimore, MD. Lippincott Williams & Wilkins.

- John, O.P. & Srivastava, S. (1999). The Big Five Trait Taxonomy: History, Measurement and Theoretical Perspective. In L.A. Pervin & O.P. John (Eds.), *Handbook of Personality: Theory and Research* (pp. 102-139). New York: The Guilford Press.
- Joiner, T.E., & Schmidt, N.B. (1995). Dimensions of perfectionism, life stress, and depressed and anxious symptoms: prospective support for diathesis-stress but not specific vulnerability among male undergraduates. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 14, 165-183.
- Kapor-Stanulović, N. (1988). *Na putu ka odraslosti- psihicki razvoj i psihosocijalni aspekti zdravlja mladih*. Beograd: Zavod za udzbenike i nastavna sredstva.
- Kerka, S. (1998), Competency-based education and training. Myths and Realities. (<http://www.calpro-online.org/er>)
- Kilibarda, B. (2014). *Nacionalno istraživanje o stilovima života stanovništva Srbije 2014.godine*. Beograd. Institut za javno zdravlje Srbije „Dr.Milan Jovanović Batut“.
- Knežević, G., Džamonja, I., T. i Đuric, J., D. (2004). *Petofaktorski model ličnosti*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Kosić, D., Đurković, D., Ilić, D., Brandić, I., Kilibarda, B. i Stojšić, D. (2009). Evropska agencija za kontrolu droga i bolesti zavisnosti (EMCDDA): Srbija- Pregled zazemlju 2009 (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction: Serbia-Country overview 2009). Luksemburg: Publications Office of the European Union.
- Knežević, G., Džamonja, I., T. i Đurić, J., D. (2004). *Petofaktorski model ličnosti*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Krstić D. (1996). *Psihološki rečnik*. Beograd.Savremena administracija.
- Kurz, R. & Bartram, D. (2002). Competency and Individual Performance : Modelling the World of Work. In I. T. Robertson, M. Callinan and D. Bartram (Eds), *Organizational Effectiveness : The Role of Psychology* (pp. 225-255). Chichester : John Wiley.
- Jay Belsky, (1984). The determinants of parenting : A process model. *Child Development*, No. 55, 83-96.
- Kuhn, C.,Swartzwelder, S.,Wilson, W.,Foster, J. &Wilson, L. H. (2003). *Buzzed: The straight facts about the most used and abused drugs from alcohol to ecstasy (2nd ed.)*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Lazarević, D., Trebješanić, B. (2007). Motiv postignuća budućih nastavnika fizičkog vaspitanja. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, god.39, br. 2 , 271-288. Beograd, Institut za pedagoška istraživanja
- Malouff, J.M., Thorsteinsson, E.B., & Schutte, N.S. (2006). The five-factor model of personality and smoking: A meta-analysis. *Journal of Drug Education*, 36(1), 47-58.
- Mandić-Gajić. G. (2008). Psihoaktivne supstancije i mladi: Da li smo svesni stvarne opasnosti? *Vojnosanitetski pregled*, 65(6), 421-423.
- Marić, Z. (2004): *Priručnik za primarni kurs iz Racionalno-emotivno bihevioralne terapije*. Prirucnik za internu upotrebu. REBT Pridruzeni trening centar Instituta Albert Elis. Beograd.
- Muuss, R. E. (1996): *Theories of Adolescence*. New York: McGraw - Hill.
- McLennan, J. P. (1987). Irrationalbeliefs in relation to self-esteem and depression. *Journal Of Clinical Psychology*, Vol. 43, No. 1, pp. 89–91.
- McClelland. D. C.. Atkinson. J. W.. Clark. R. A.. Lowell. E. L. (1953). *The achievement motive*. New York: Appleton- Centuy- Crofts. inc.
- McClelland. D. C. (1989). *Human motivation*. New York: Cambridge University Press.
- McDevit, T. M., Ormrod, J. E. (2002). *Child development and education*. New Jersey, Pearson Education.

- Maric, Z. (2000). Racionalno emotivno bihevioralna terapija. u: Stojnov D. (ur.) Psihoterapije, Beograd: Zavod za udzbenike i nastavna sredstva.
- Mazefsky, C. A., & Farrell, A. D. (2005). The role of witnessing violence, peer provocation, family support, and parenting practices in the aggressive behavior of rural adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 14, 71–85.
- McCrae, R.R., & Costa, P.T. (1991). Adding liebe und arbeit: The full five-factor model and well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17, 227-232.
- Mitrović, D., Smederevac, S., Grujicčić, S. i Čolović, P. (2006). Tipoloski pristup rizičnom ponašanju adolescenata. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 1, 264-278.
- Mugoša B, Đurišić T, Golubović Lj. (2008). *Evropsko istraživanje o upotrebi duvana, alkohola i droga među učenicima. Nacionalni izvještaj za Crnu Goru*. Podgorica. Institut za javno zdravlje.
- Muran, J. C., Kassinove, H., Ross, S., Muran, E. (1989). Irrational thinking and negative emotionality in college students and applicants for mental health services. *Journal Of Clinical Psychology*, Vol. 45 (2), pp. 188–93.
- Norris, N. (1991) „The”. trouble with competence *Cambridge Journal of Education*, 21(3): 1-11.
- Nastasić, P. (1998). *Alkoholizam i međugeneracijsko prenosenje*. Beograd. Tehnis.
- Nastasić, P. (2011). *Bolesti zavisnosti u adolescenciji*. Beograd. Publikum.
- Nastasić, P. i sar. (2011). *Nacionalni vodič za dijagnostikovanje i lečenje alkoholizma*. Beograd. Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut”.
- Newmark, C. S., Frerking R. A, Cook L., Newmark, L. (1973). Endorsement of Ellis’ irrational beliefs as a function of psychopathology. *Journal of Clinical Psychology*, 29, 300–302.
- OECD (2013). *First Results from PISA2012*. Paris: OECD.
- Oliver P.H., Guerin D.W., & Coffman J.K., (2009). Big five parental personality traits, parenting behaviors, and adolescent behavior problems: A mediation model, *Personality and Individual Differences* 47, 631–636
- Pavlović Z, Jakovljević B.(2008). *Frequency and risk factors of the use of psychoactive substances among the young*. *Vojnosanit Pregl*.65(6):441-8.
- Pedersen W, Skrandal A. Alcohol consumption debut: predictors and consequences. *J Stud Alcohol* 1998; 59(1): 32–42.
- Pipp, S., Jennings, S., Shaver., Lamborn, S., & Fisher, K. W. (1985): *Adolescents’ theories about the development of their relationships with parents*. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 48, Br. 4, str. 991 - 1001.
- Pitić, G., Šećirović, R., Maksimović, I. (2008). Razvoj novog kurikuluma u visokom obrazovanju u Srbiji i formiranje fleksibilnih profila za tržište rada. *Miločerski ekonomski forum 2008. „Tranzicija i posle u region nekadašnje Jugoslavije”*. Beograd. Univerzitet Singidunum.
- Plant M, Miller P. *Young people and alcohol: an international insight*. *Alcohol Alcohol* 2001; 36(6): 513-5.
- Popov B., Novović Z., (2007). *Psihologija*. Negativan feedback, uverenja i značajnost cilja u predikciji disfunkcionalnih emocija. Vol. 40 (2) 277-292
- Prokokić A. i sur. (2004). *Zbirka psihologijskih skala i upitnika II*. Sveučilište u Zadru, 24-33.

- Ramah A. 2001. *Psihoaktivne supstance*. Beograd: Interprint.
- Rohner E.C., Rohner R.P., Roll S. (1984). Perceived parental acceptance - rejection and children's reported behavioral disposition. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol.11, No.2, 221-225.
- Rohner E.C., Rohner R.P., Roll S. (1984) Perceived parental acceptance - rejection and children's reported behavioral disposition, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol.11, No.2, 221-225.
- Rohner R.P. (1999) Acceptance and rejection, u Levinson D., Ponzetti J., Jorgensen P., (Eds.) *Encyclopedia of Human Emotions*, New York:Macmillan Reference, Vol.1, 6-14.
- Rohner R.P. & Britner P.A. (2002) Worldwide mental health correlates of parental acceptance - rejection: Review of cross - cultural and intracultural evidence. *Cross-Cultural Research*, 36,16-47.
- Rohner, R. P., Khaleque, A., Cournoyer, D.E. Introduction to Parental Acceptance-Rejection Theory, methods, evidence, and implications (revised April 10, 2009), preuzeto 27. decembra 2011 sa http://www.cspar.uconn.edu/INTRODUCTION%20TO%20PARENTAL%20ACCEPTANCE_09.pdf
- Rončević, N., Stojadinović, A., Radovanov, D. i Marinković, L. (2001).Zdravlje adolescenata i rizično ponasanje. *Zbornik Matice Srpske za društvene nauke*, 21(8), 110111.
- Rot, N. (1994). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Sameroff, A.J. (2000). Developmental systems and psychopathology.*Development and Psychopathology*, 12, 297-312.
- Rychen & Salganik (2002), DeSeCo Symposium – discussion Paper (<http://www.deseco.admin.ch/bfs/deseco/en/index/04.parsys.29226.downloadList.67777.DownloadFile.tmp/2002.desecodiscpaperjan15.pdf>)
- Savic, D. (1987).*Droge i mladi*. Novi Sad: Dnevnik, Crveni krst Vojvodine.
- Selman, R. L. (1980). *The growth of interpersonal understanding: Developmental and clinical analyses*. New York: Academic Press.
- Smederevac, S. (2000). *Istraživanje faktorske strukture ličnosti na osnovu leksičkih opisa ličnosti u srpskom jeziku*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Smederevac, S. (2002). *Govor i ličnost ili govor ličnosti*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Smederevac, S. i Mitrović., D. (2006). *Licnost - metodi i modeli*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Straetmans, G. (1998). *Toetsing van Competenties*. (Publicaties Voortgezet Onderwijs), Arnhem: CITO.
- Stanković, Z., Trbić, V., Nastasić, P., Mladenović, I., (2009). *Dijagnosticko –terapijske smernice za alkoholizam*.Beograd.Institut za mentalno zdravlje.
- Schuckit MA. (2000). *Drug and Alcohol Abuse; A Clinical Guide to Diagnosis and Treatment*. New York. Kluwer Academic/ Plenum Publishers.
- Schunk, D. H. (2004). *Learning theories-An educational perspective*. New Jersey, Pearson Prentice Hall.
- Safranjan, A. (2010). Povezanost mehanizama suočavanja sa stresom, neuroticizma i Neuroticizam i iracionalna uverenja iracionalnih uverenja kod adolescenata. *Godisnjak za psihologiju*, 7 (9), 123–139.

- Schunk, D. H. (2004). *Learning theories-An educational perspective*. New Jersey, Pearson Prentice Hall.
- Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent–adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Research on Adolescence*, 11, 1–19.
- Svetska zdravstvena organizacija Ženeva (1992). MKB–10 Klasifikacija mentalnih poremećaja i poremećaja ponašanja: Klinički opisi i dijagnostička uputstva. Beograd.Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Suzic, N. (2005). *Pedagogija za XXI vijek*. Banja Luka: TT-Centar.
- Šolaja, D. (2007). *Droga i mladi*.Ruma. Srpska knjiga.
- Tennen, H., & Affleck, G. (1993). The puzzles of self-esteem: A clinical perspective. In R. F. Baumeister, (Ed.), *Plenum series in social/clinical psychology* (pp. 241–262.) New York: Plenum Press.
- Tovilovic, S. (2004). Latentna struktura skale socijalne anksioznosti i relacije između socijalne anksioznosti i iracionalnih uverenja.*Psihologija*, 37 (1), 63–88
- Vandervoort, D., Divers, P., Madrid, S. (1999). Ethno-culture, anxiety and irrational beliefs.*Current Psychology: Developmental, Learning, Personality, SocialFall*, vol. 18, No. 3, 287–293.
- Valen R.S.,DiGiuseppe, R.,Dryden V. (2011).*Terapijski vodič za racionalno emotivno bihevioralnu terapiju.Psihopolis institut. Novi Sad.*
- Vasta, Marshall & Miller, (2005). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Vizek-Vidović, V., Štetić, V. V., Rijavec, M. i Miljković, D. (2003). Psihologija obrazovanja. Zagreb: IEP, VERN.
- Vlajkov, M. (2011). *Racionalno-emotivno bihevioralna terapija*. Novi Sad: Futura publikacije.
- Vujović, M. (1999).Bolesti zavisnosti kod dece i omladine. Novi Sad Lito Studio.
- Vukosavljević-Gvozden, T. (2009). *Racionalno-emotivna bihevioralna terapija: teorija i metod*. Beograd, Kreativni centar.
- Vukov, M. (1994). *Putevi i stramputice porodice*. Beograd, GIP Kultura.
- Wenar, C. (2003). *Razvojna psihopatologija i psihijatrija: Od dojenacke dobi do adolescencije*.Jastrebarsko. Naklada Slap.
- Walton, K.E. & Roberts, B.W. (2004). On the relationship between substance use and personality traits: Abstainers not maladjusted. *Journal of Research in Personality*, 38, 515-535.
- Wagner, M.K. (2001). Behavioral characteristics related to substance abuse and risk-taking, sensation-seeking, anxiety sensitivity, and self-reinforcement. *Addictive Behaviors*, 26, 115-120.
- Walton, K.E. & Roberts, B.W. (2004). On the relationship between substance use and personality traits: Abstainers not maladjusted. *Journal of Research in Personality*, 38, 515-535.
- Warr, P. & Conner, M. (1992). Job Competence and Cognition. *Research in Organizational Behavior*, 14, 91-127.
- Weinert, F. E. (2001), Concept of Competence: A Conceptual Clarification. U: Rychen, D. S. i Salganik, L. H. (ur.), *Defining and Selecting Key Competencies*. Göttingen: Hogrefe & Huber.
- Westera, W. (2001), Competences in education: a confusion of tongues. *Journal of Curriculum studies*, 33 (1), str. 75-88. (<http://www.open.ou.nl/WIM/publicationspdf/CompetencesWW.pdf>)

- Wesselink, R., Biemans, H.J.A., Mulder, M., & Elsen, E. van den (2007). Competence&based VET as seen by Dutch researchers. *European Journal Vocational Training*, 40 (1), 38&51.
- Weinert, Franz E. (2001). Concept of Competence: A Conceptual Clarification. In: Rychen, Dominique Simone/Salganik, Laura Hersh (Hrsg.): *Defining and Selecting Key Competencies*. Seattle u. a.: Hogrefe & Huber, S. 45–65.
- Wenar, C. (2003). *Razvojna psihopatologija i psihijatrija: Od dojenacke dobi do adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- WHO. The ICD 10 Classification of mental and behavioral disorders.(1992).Clinical descriptions and diagnostic guidelines. Geneva: WHO.
- WHO. Global Status Report on Alcohol (2004). World Health Organization, Department of Mental Health and Substance Abuse. Geneva.
- WHO. Framework for alcohol policy in the WHO European Region. WHO Regional Office for Europe, Copenhagen, 2006
- Woodruffe, C. (1991). Competent by any other name. *Personnel Management*, 23 (9), 30-34

ПРИЛОЗИ

Упитници коришћени у овом истраживању

БФИ

ОВАЈ УПИТНИК САДРЖИ ТВРДЋЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ОСЕЋАЊА, МИШЉЕЊА И ПОНАШАЊА ЗАЈЕДНИЧКА СВИМ ЉУДИМА. МОЛИМО ВАС ДА ЗАОКРУЖИТЕ ИЛИ ПРЕЦРТАТЕ БРОЈ КОЈИ НАЈВИШЕ ОДГОВАРА ВАШЕМ СТЕПЕНУ СЛАГАЊА СА ИЗНЕТОМ ТВРДЊОМ.

БРОЈЕВИ ИМАЈУ СЛЕДЕЋЕ ЗНАЧЕЊЕ:

1. УОПШТЕ СЕ НЕ СЛАЖЕМ
2. УГЛАВНОМ СЕ НЕ СЛАЖЕМ
3. НИСАМ СИГУРАН
4. УГЛАВНОМ СЕ СЛАЖЕМ
5. ПОТПУНО СЕ СЛАЖЕМ

1.	је причљива	1	2	3	4	5
2.	је склона да тражи мане у другима	1	2	3	4	5
3.	темељно обавља посао	1	2	3	4	5
4.	је депресивна, утучена	1	2	3	4	5
5.	је оригинална, пуна нових идеја	1	2	3	4	5
6.	је уздржана	1	2	3	4	5
7.	је несебична и воли да помаже другима	1	2	3	4	5
8.	је понекад непажљива	1	2	3	4	5
9.	је опуштена, добро подноси стрес	1	2	3	4	5
10.	је заинтересована за многе ствари	1	2	3	4	5
11.	је пуна енергије	1	2	3	4	5
12.	започиње свађе са другима	1	2	3	4	5
13.	је поуздан сарадник	1	2	3	4	5
14.	је понекад напета	1	2	3	4	5
15.	је довитљива	1	2	3	4	5
16.	је пуна ентузијазма	1	2	3	4	5
17.	уме да опрости другима	1	2	3	4	5
18.	је неорганизована	1	2	3	4	5
19.	много брине	1	2	3	4	5
20.	је маштовита	1	2	3	4	5
21.	је углавном тиха	1	2	3	4	5
22.	је поверљива	1	2	3	4	5

23	уме да буде лења	1	2	3	4	5
24	је емоционално стабилна, не узнемири се лако	1	2	3	4	5
25	је креативна	1	2	3	4	5
26	уме да се избори за своја права	1	2	3	4	5
27	је хладна и затворена	1	2	3	4	5
28	не одустаје док не заврши посао	1	2	3	4	5
29	је углавном расположена	1	2	3	4	5
30	цени естетске и уметничке вредности	1	2	3	4	5
31	је понекад стидљива и спутана	1	2	3	4	5
32	је брижна и пријатна скоро према свима	1	2	3	4	5
33	ефикасно обавља посао	1	2	3	4	5
34	у напетим ситуацијама остаје хладнокрвна	1	2	3	4	5
35	више воли рутинске послове	1	2	3	4	5
36	је дружељубива, друштвена	1	2	3	4	5
37	је понекад непријатна према другима	1	2	3	4	5
38	планира и држи се тог плана	1	2	3	4	5
39	се лако изнервира	1	2	3	4	5
40	воли да размишља, да се игра идејама	1	2	3	4	5
41	је заинтересована за уметност	1	2	3	4	5
42	воли да сарађује са другима	1	2	3	4	5
43	се лако деконцентрише	1	2	3	4	5
44	има истанчан укус за сликарство, музику или књижевност	1	2	3	4	5

БЕЛ индекс

ОВАЈ УПИТНИК САДРЖИ ТВРДЊЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА КОМПЕТЕНЦИЈЕ УЧЕНИКА. МОЛИМО ВАС ДА ЗАОКРУЖИТЕ ИЛИ ПРЕЦРТАТЕ БРОЈ КОЈИ НАЈВИШЕ ОДГОВАРА ВАШЕМ СТЕПЕНУ СЛАГАЊА СА ИЗНЕТОМ ТВРДЊОМ.

БРОЈЕВИ ИМАЈУ СЛЕДЕЋЕ ЗНАЧЕЊЕ:

1- УОПШТЕ СЕ НЕ СЛАЖЕМ; 2- УГЛАВНОМ СЕ НЕ СЛАЖЕМ
;3- КАКО КАД; 4- УГЛАВНОМ СЕ СЛАЖЕМ; 5- ПОТПУНО СЕ СЛАЖЕМ

Бр.	Тврдње	Одговори				
		1	2	3	4	5
1	Када читам или учим текст, када решавам задатак, прво размотрим шта је битно.	1	2	3	4	5
2	Најрадије учим све одреда, не издвајам информације које сматрам посебно важним	1	2	3	4	5
3	Најбоље је да наставник издвоји чињенице које ми ђаци треба да запамтимо тако да се ми не мучимо с тим	1	2	3	4	5
4	Када учим, издвојим кључне речи и покушам да их објасним својим речима.	1	2	3	4	5
5	Када учим неко градиво, прво се упитам зашто то учим.	1	2	3	4	5
6	У току учења неког градива сам/а себи постављам питања.	1	2	3	4	5
7	Након учења увек сам/а себи постављам низ питања како бих проверио/ла да ли сам добро савладао/ла градиво.	1	2	3	4	5
8	Када нешто учим увек се питам да ли ћу постати паметнији/а, способнији/а ако то савладам.	1	2	3	4	5
9	Знам да ми је Бог дао довољно памети да савладам свако градиво које учим.	1	2	3	4	5
10	Често не разумем градиво које учимо у неким наставним предметима.	1	2	3	4	5
11	Готово све што учимо у школи ја добро разумем.	1	2	3	4	5
12	Најважнија ствар за мене је да разумем градиво колико год је више могуће.	1	2	3	4	5
13	Трудим се да запамтим све градиво одреда како бих касније показао/ла знање.	1	2	3	4	5
14	Кад учим, памтим само најважније информације, а када одговарам за оцену својим речима објашњавам остало.	1	2	3	4	5
15	Када ми треба нека информација или неко знање, потрудим се да то брзо нађем.	1	2	3	4	5
16	Оно што научим, а знам да ће ми касније требати, забележим у књизи, свесци или на неком другом месту и оставим тамо где ћу га касније брзо и лако наћи.	1	2	3	4	5
17	Када читам добру причу или роман, јављају ми се нове идеје које бих желео/ла и сам/а да напишем.	1	2	3	4	5
18	У нашој школи наставници траже само исправне одговоре, нама деци није дозвољено да грешимо .	1	2	3	4	5

19	Волео/ла бих да наставници чешће дозволе да о градиву расправљамо по моделу “бујна машта лупа свашта”.	1	2	3	4	5
20	Покушавам да не мислим о школи све док нисам приморан на то.	1	2	3	4	5
21	Сваки пут кад учим, сам/а себе оценим.	1	2	3	4	5
22	Када учим неко градиво замишљам колико ће ми то користити у животу.	1	2	3	4	5
23	Знам да не могу да будем успешан у неким наставним предметима	1	2	3	4	5
24	Када сам љут/а или бесан/на осећам напетост мишића.	1	2	3	4	5
25	Увек препознам када су људи према мени сараднички расположени, а кад нису.	1	2	3	4	5
26	Када имам трему од испита или док одговарам на часу, кажем себи: смири се, трема ти само смета.	1	2	3	4	5
27	Могу да савладам чак и најтеже градиво само ако хоћу.	1	2	3	4	5
28	Ја знам у чему сам најбољи/а и то највише радим.	1	2	3	4	5
29	Нервира ме кад у некој области стално покушавам, а не успевам. Боље је да одустанем него да се нервирам.	1	2	3	4	5
30	Када осетим да сам љут/а, кажем себи: смири се – и то функционише - заиста се смирим.	1	2	3	4	5
31	Лако ме изнервирају глупости, неправда и провоцирање.	1	2	3	4	5
32	На лицу људи и по тону гласа лако препознам кад се неко љути, кад је престао или узбуђен.	1	2	3	4	5
33	Када је мој друг узбуђен или када плаче, приђем му, разговарам с њим како бих му помогао/ла.	1	2	3	4	5
34	Осећам се врло лепо када неком могу да помогнем.	1	2	3	4	5
35	Прави пријатељ ти увек каже истину, макар ти се та истина и не свиђала.	1	2	3	4	5
36	Људи не воле истину, зато се и не трудим да им је кажем .	1	2	3	4	5
37	Важније је успети него сачувати понос и част.	1	2	3	4	5
38	Волим да учим ново градиво, да научим нешто што пре нисам знао/ла.	1	2	3	4	5
39	Када се у нечему не слажем с вршњацима/групом, ја остајем при своме макар сви мислили другачије .	1	2	3	4	5
40	Понекад човек мора попустити ако већина мисли другачије, макар знао да је у праву.	1	2	3	4	5
41	Увек настојим да се усавршим, да будем бољи/а него што сам био/ла у спорту, музици, математици..., у ономе што радим.	1	2	3	4	5
42	Радо гледам филмове и читам радове из области научне фантастике.	1	2	3	4	5
43	Када читам нешто интересантно, изгубим осећај за време.	1	2	3	4	5
44	Ако наставник у школи прича нешто интересантно, ја ћу код куће, сам/а за себе, радо читати о томе.	1	2	3	4	5
45	Међу ђацима са којима се дружим често уђе неки “ђаво” тако да не разумем њихово понашање .	1	2	3	4	5
46	Кад се у групи с којом се дружим појави проблем, сви се обраћају мени да помогнем.	1	2	3	4	5
47	Често разговарам са друговима како бих објаснио/ла своје и њихово понашање.	1	2	3	4	5
48	Када договарам неку активност или циљ са вршњацима, настојим пошто-пото да они прихвате моје мишљење .	1	2	3	4	5
49	Када ми неко изнесе чињенице и увери ме да нисам у праву, ја променим своје мишљење.	1	2	3	4	5
50	Волим да радим и учим у групи.	1	2	3	4	5
51	Када ме у групи изабере за вођу, трудим се да сви чланови групе буду активни и задовољни.	1	2	3	4	5
52	Волим да будем вођа и да наређујем својим вршњацима .	1	2	3	4	5
53	Брзо успостављам везе и познанства са вршњацима које раније нисам познавао/ла.	1	2	3	4	5
54	Када је у групи неки други ученик вођа, ја слушам заповести и извршавам одлуке групе.	1	2	3	4	5
55	Када неко прича, не могу да сачекам да заврши, прекинем га да бих рекао/ла оно што мислим.	1	2	3	4	5

56	Ја увек пажљиво и до краја саслушам онога с ким разговарам.	1	2	3	4	5
57	Увек говорим отворено и саговорника гледам у очи.	1	2	3	4	5
58	Ако људи неће да слушају оно што им говорим, ја подигнем тон .	1	2	3	4	5
59	Волео/ла бих да сам једини/а у разреду који има све петице и све зна .	1	2	3	4	5
60	Волим када људи око мене успеју, волим да будем у друштву успешних људи.	1	2	3	4	5
61	Када неки од мојих вршњака оствари нешто изузетно успешно, ја се осећам шугаво, јер ће моји родитељи и људи око мене рећи: Како он може, а ти не можеш .	1	2	3	4	5
62	Волим када ђаци од мене преписују домаћи или контролни.	1	2	3	4	5
63	Волим да се дружим са децом друге нације.	1	2	3	4	5
64	Могу да се дружим са црнцима и припадницима друге нације, али не бих склопио/ла брак са неким од њих .	1	2	3	4	5
65	Неки од мојих пријатеља и нису баш савршени, мало су “смотани”.	1	2	3	4	5
66	Поносан/а сам што сам припадник своје нације.	1	2	3	4	5
67	Жао ми је кад деца просе. Увек им дам новчић ако имам.	1	2	3	4	5
68	Трудим се да у школи научим што више како бих та знања применио/ла у професији коју ћу обављати.	1	2	3	4	5
69	Дивим се људима који знају свој занат, који су врхунски професионалци.	1	2	3	4	5
70	Важна је диплома, а не знање које стоји иза ње.	1	2	3	4	5
71	Знам да користим компјутер.	1	2	3	4	5
72	Волим технику. Увек проучим оно шта ми техника нуди, нпр. упутства на мобилном, ТВ или видео и сл	1	2	3	4	5
73	Знам да сурфујем на интернету.	1	2	3	4	5
74	Од страних језика најбоље знам енглески.	1	2	3	4	5
75	Кад нешто радим, не прекидам док не завршим.	1	2	3	4	5
76	Кад нешто обећам, ја то и извршим.	1	2	3	4	5
77	Нисам ја одговоран за то што не знам да урадим домаћи задатак.	1	2	3	4	5
78	Ако волим неку активност, могу данима да се њоме бавим.	1	2	3	4	5
79	Кад себи зацрташ неки циљ, нема те препреке која може да ме заустави.	1	2	3	4	5
80	Ја лако одустанем ако ми нешто не иде од руке .	1	2	3	4	5
81	Када не разумем проблем или задатак, настављам да радим на њему све док не схватим или научим га.	1	2	3	4	5
82	Један од мојих главних циљева је да имам боље оцене у школи.	1	2	3	4	5
83	Осећам се стварно успешним/ном када оно што учим могу и да применим конкретно, у пракси.	1	2	3	4	5
84	Волим тешке изазовне књиге.	1	2	3	4	5
85	Волим када ме питања из књиге или школски задаци терају на размишљање.	1	2	3	4	5
86	Ако је градиво интересантно, радо га учим макар било и тешко.	1	2	3	4	5
87	Сваки ученик може бити паметнији ако упорно ради и труди се.	1	2	3	4	5
88	Верујем у бољу будућност.	1	2	3	4	5
89	Човек је ковач своје среће, то значи да ћу своју срећу остварити ако будем довољно учио/ла или радио/ла.	1	2	3	4	5

ГАБС 55

ИНСТРУКЦИЈА: Испод су наведене тврдње којима људи могу изразити своје мишљење и ставове о себи, другим људима и неким ситуацијама у животу. Пажљиво прочитајте сваку тврдњу као целину и заокружите онај број на скали поред ње који целини највише одговара вашем мишљењу

БРОЈЕВИ ИМАЈУ СЛЕДЕЋЕ ЗНАЧЕЊЕ:

- 1- НИ МАЛО
- 2- МАЛО
- 3- СРЕДЊЕ
- 4- МНОГО
- 5- ПОТПУНО

.	Тврдње	Одговори				
		1	2	3	4	5
1	Лоше је бити напет, нервозан и оптерећен, али није ужасно и катастрофално и ја могу да живим са тим	1	2	3	4	5
2	Ако не постижем добре резултате у ономе што ми је важно, то значи да сам безвредан човек	1	2	3	4	5
3	Ја уопште не могу да поднесем свој неуспех у важним стварима и неиздрживо је погрешити у таквим стварима	1	2	3	4	5
4	Ја уопште не могу поднети да ме одбаце људи до чијег ми је мишљења стало и одбацивање ми је неиздрживо	1	2	3	4	5
5	Ако неко нема довољно обзира према мени, то значи да је он лош и безвредан човек	1	2	3	4	5
6	Пожељно је да ме прихвате људи који ми се допадају, али није неопходно и могу бити срећан и без тога	1	2	3	4	5
7	Ако ми се обичне ствари у животу не одвијају глатко и без проблема, то је катастрофа и ужас	1	2	3	4	5
8	Не могу да поднесем када људи нису пажљиви према мени и неподношљив ми је такав третман	1	2	3	4	5
9	Ако се осећам напето, нервозно или раздражљиво то показује колико сам лоша и безвредна особа	1	2	3	4	5
10	Ја апсолутно морам добро урадити ствари које су ми важне и не прихватам да их не урадим добро	1	2	3	4	5
11	Људи апсолутно морају да се према мени понашају онако како ја заслужујем и нећу да прихватим да се не понашају тако	1	2	3	4	5
12	Ужасно је ако људи који су ми значајни имају лоше мишљење о мени и катастрофа је ако ми се то деси	1	2	3	4	5
13	Пожељно је да добро урадим ствари које су ми значајне, али то не значи да апсолутно морам да их урадим добро	1	2	3	4	5
14	Ако ме не прихватају неки значајни људи, то показује колико сам ја безвредна особа	1	2	3	4	5
15	Ужасно је и грозно лоше урадити неке важне ствари и катастрофално је ако ја не урадим добро важне ствари	1	2	3	4	5
16	Ако не урадим добро ствари које сматрам важним у животу, ја и даље вредим као људско биће и могу да прихватим сам себе	1	2	3	4	5
17	Ако ми неко не указује довољно уважавања или поштовања, то је ужасно и грозно	1	2	3	4	5
18	Ја морам имати удобан, пријатан и неоптерећен живот и не смеју ми се у животу	1	2	3	4	5

	дешавати ствари које ја не желим					
19	Када се неко према мени понаша некоректно, то указује колико је он сам тотално безвредна особа	1	2	3	4	5
20	Ако ме одбаци неко ко ми је значајан, ја и даље вредим као људско биће и могу да прихватим сам себе	1	2	3	4	5
21	Ако не успевам у стварима које су ми јако важне, то је зато што сам ја безвредна особа	1	2	3	4	5
22	Ја не могу поднети да лоше урадим неке важне ствари и неиздрживо је ако постижем лоше резултате	1	2	3	4	5
23	Не могу поднети ако ме неко третира онако како не заслужујем и неиздрживо је ако се понаша некоректно	1	2	3	4	5
24	Ужасно је када у животу постоје неприлике и оптерећења и катастрофално је ако ја имам неке неприлике	1	2	3	4	5
25	Ја морам оставити повољан утисак на значајне људе, и не прихватам да имају неповољно мишљење о мени	1	2	3	4	5
26	Непожељно је да се према мени неко понаша без поштовања и уважавања, али могу поднети ако не добијем нечије поштовање и уважавање	1	2	3	4	5
27	Ако ме одбацују људи који се мени допадају, то значи да сам ја безвредна особа	1	2	3	4	5
28	Ја не могу поднети да не постигнем ствари које су ми важне и неиздрживо ми је ако у томе не успем	1	2	3	4	5
29	Ако се неко према мени понаша онако како не заслужујем, онда је он тотално лош и безвриједан човјек	1	2	3	4	5
30	Ужасно је доживљавати стања напетости, нервозе или фрустрираности и таква осећања су за мене катастрофа	1	2	3	4	5
31	Ако се неко према мени понаша лоше, онда је он тотално безвриједна и лоша особа	1	2	3	4	5
32	Ако људи до којих ми је стало имају лоше мишљење о мени, то јесте неповољно, али није катастрофа и ужас и ја могу да живим са тим	1	2	3	4	5
33	Ако о мени имају неповољно мишљење неки људи који су ми значајни, то указује колико сам ја безвредна особа	1	2	3	4	5
34	Ако не бих био успешан у ономе што ми је важно, то би за мене било ужасно и катастрофално	1	2	3	4	5
35	Ужасно је ако се неко према мени понаша онако како ја сматрам да не заслужујем, и катастрофа је ако неко није коректан према мени	1	2	3	4	5
36	Не могу поднети када имам проблеме и када ми је живот нечим оптерећен и апсолутно је неиздрживо када ми се дешавају ствари које не желим	1	2	3	4	5
37	Ја уопште не могу поднети када се не допадам неким људима и не могу да издржим могућност да имају неповољно мишљење о мени	1	2	3	4	5
38	Неповољно је када сам спречен или ометен да урадим оно што желим, али сам ипак у стању да издржим такву врсту фрустрације или ометања	1	2	3	4	5
39	Ако имам проблеме у животу, то значи да сам безвредна особа када имам такве проблеме	1	2	3	4	5
40	Ја апсолутно морам бити успешан у стварима које су важне и не могу да прихватим да не успем	1	2	3	4	5
41	Неиздрживо је када ми не указују дужно поштовање и не могу поднети када ме неко третира без довољно уважавања	1	2	3	4	5

42	Ја не смем да се осећам напето, нервозно и лоше и не могу да прихватим да се осећам лоше у животу	1	2	3	4	5
43	Од суштинске је важности да значајни људи имају повољно мишљење о мени и не могу да прихватим да им се не допадам или да лоше мисле о мени	1	2	3	4	5
44	Важно ми је да се људи према мени понашају коректно, али прихватам да не морају	1	2	3	4	5
45	Ако ме неко третира без довољно уважавања, онда је он тотално лоша и безвредна особа	1	2	3	4	5
46	Ја морам бити прихваћен од људи до чијег мишљења ми је стало и не могу да прихватим да о мени имају неповољно мишљење	1	2	3	4	5
47	Неиздрживо је бити напет, нервозан или оптерећен било чиме и ја не могу поднети кад сам у таквом стању	1	2	3	4	5
48	Ја не могу поднети да људи који су ми важни имају неповољно мишљење о мени и неиздрживо ми је ако лоше мисле о мени	1	2	3	4	5

АУДИТ

ОВАЈ УПИТНИК САДРЖИ ПИТАЊА КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ВАШУ УПОТРЕБУ АЛКОХОЛА У ПРОТЕКЛОЈ ГОДИНИ ДАНА. МОЛИМО ВАС ДА ЗАОКРУЖИТЕ БРОЈ ИСПРЕД ОДГОВОРА КОЈИ ОДАБЕРЕТЕ.

1. Колико често пијете алкохолна пића?
 - (0) Никад
 - (1) Месечно или мање
 - (2) 2 до 4 пута месечно
 - (3) 2 до 3 пута недељно
 - (4) 4 или више пута недељно
2. Колико алкохолних пића попијете, у типичном дану када пијете?
 - (0) 1 или 2
 - (1) 3 или 4
 - (2) 5 или 6
 - (3) 7, 8, или 9
 - (4) 10 или више
3. Колико често попијете 6 или више пића?
 - (0) Никад
 - (1) Мање од месечно
 - (2) Месечно
 - (3) Недељно
 - (4) Свакодневно или скоро свакодневно
4. Колико често сте, у току протеклих годину дана, схватили да не можете да престанете да пијете када једном почнете?
 - (0) Никад
 - (1) Мање од месечно
 - (2) Месечно
 - (3) Недељно
 - (4) Свакодневно или скоро свакодневно
5. Колико често, у току протеклих годину дана, због пијења нисте успели да урадите оно што се од Вас очекивало?
 - (0) Никад
 - (1) Мање од месечно
 - (2) Месечно
 - (3) Недељно
 - (4) Свакодневно или скоро свакодневно
6. Колико често, у току протеклих годину дана, Вам је било потребно пиће ујутру да би Вас покренуло после тешког пијења?
 - (0) Никад
 - (1) Мање од месечно
 - (2) Месечно
 - (3) Недељно
 - (4) Свакодневно или скоро свакодневно
7. Колико сте често, у току протеклих годину дана, имали осећај кривице и кајања после пијења?
 - (0) Никад
 - (1) Мање од месечно
 - (2) Месечно
 - (3) Недељно
 - (4) Свакодневно или скоро свакодневно
8. Колико често, у току протеклих годину дана, због тешког пијења нисте успели да се сетите неких детаља од претходне ноћи?
 - (0) Никад

- (1) Мање од месечно
 - (2) Месечно
 - (3) Недељно
 - (4) Свакодневно или скоро свакодневно
9. Да ли сте Ви или неко други били повређени због пијења?
- (0) Не
 - (2) Да, али не у току протеклих годину дана
 - (4) Да, у току протеклих годину дана
10. Да ли је неко од рођака или пријатеља или лекар или други здравствени радник био забринут због вашег пијења или Вам предлагао да смањите пијење?
- (0) Не
 - (2) Да, али не у току протеклих годину дана
 - (4) Да, у току протеклих годину дана
-

КОБИ

У овом упитнику налазе се тврдње које описују како се осећаш у својој породици, у односу с мајком и оцем. Прочитај пажљиво сваку тврдњу и заокружи одговарајући број са десне стране који означава колико је та тврдња за тебе тачна. БРОЈЕВИ ИМАЈУ СЛЕДЕЋЕ ЗНАЧЕЊЕ:

1. ПОТПУНО НЕТАЧНО
2. УГЛАВНОМ НЕТАЧНО
3. НИСАМ СИГУРАН
4. УГЛАВНОМ ТАЧНО
5. ПОТПУНО ТАЧНО

Бр.	Тврдње	Одговори				
		1	2	3	4	5
1	За мене је породица извор утехе и задовољства.	1	2	3	4	5
2	Моја породица ми иде на живце.	1	2	3	4	5
3	Кад одрастем и будем имао своју породицу она ће у много чему бити слична мојој садашњој породици.	1	2	3	4	5
4	Желео бих да нисам члан моје породице.	1	2	3	4	5
5	Осећам се као странац у својој породици.	1	2	3	4	5
6	У поређењу с другим породицама мислим да је моја јако добра.	1	2	3	4	5
7	У мојој породици ме нико не разуме.	1	2	3	4	5
8	Поносан сам на своју породицу.	1	2	3	4	5
9	Моја породица је једна несрећна породица.	1	2	3	4	5
10	Чланови моје породице чине добро једни другима.	1	2	3	4	5
11	Могу се заиста поуздати у своју породицу.	1	2	3	4	5
12	Мајци се могу обратити за помоћ кад ми је тешко.	1	2	3	4	5
13	Чини ми се да би моја мајка била срећнија да ме нема.	1	2	3	4	5
14	Имам осећај да би моја мајка све жртвовала за мене.	1	2	3	4	5
15	Моја мајка често виче на мене.	1	2	3	4	5
16	Моја мајка превише тражи од мене.	1	2	3	4	5
17	С мајком могу причати о многим стварима.	1	2	3	4	5
18	Мојој мајци није уствари важно шта ја осећам.	1	2	3	4	5
19	Моја мајка је пуна љубави према мени.	1	2	3	4	5
20	Моја мајка ме понекад кажњава само зато што је нерасположена.	1	2	3	4	5
21	Моја мајка ми поставља немогуће захтеве.	1	2	3	4	5
22	Мајци се увек могу поверити.	1	2	3	4	5
23	Моју мајку мало занима како ја уствари живим.	1	2	3	4	5
24	Моја мајка ми даје све што ми је потребно.	1	2	3	4	5
25	Моја мајка је понекад груба према мени.	1	2	3	4	5
26	Моја мајка од мене тражи само оно што ја стварно могу учинити.	1	2	3	4	5
27	С мајком могу причати о интимним стварима.	1	2	3	4	5
28	Кад погрешим мајка ме назива погрдим именима (идиот, будала).	1	2	3	4	5
29	Моја мајка пред мене поставља такве захтеве као да сам чудо од детета.	1	2	3	4	5
30	Моја мајка има пуно разумевања за моје проблеме.	1	2	3	4	5
31	Моја мајка нема баш довољно времена за мене.	1	2	3	4	5
32	Моја мајка улаже велике напоре да би мени било боље.	1	2	3	4	5
33	Кадкад ми није јасно шта сам скривио да ме моја мајка треба казнити.	1	2	3	4	5
34	Оцу се могу обратити за помоћ увек кад ми је тешко.	1	2	3	4	5
35	Чини ми се да би мој отац био срећнији да ме нема.	1	2	3	4	5
36	Имам осећај да би мој отац жртвовао за мене све.	1	2	3	4	5
37	Мој отац често виче на мене.	1	2	3	4	5
38	Мој отац превише тражи од мене.	1	2	3	4	5
39	Са оцем могу причати о многим стварима.	1	2	3	4	5
40	Мом оцу није важно шта ја уствари осећам.	1	2	3	4	5
41	Мој отац је пун љубави према мени.	1	2	3	4	5

42	Мој отац ме понекад кажњава само зато што је нерасположен.	1	2	3	4	5
43	Отац пред мене поставља немогуће захтеве.	1	2	3	4	5
44	Свом оцу се могу увек поверити.	1	2	3	4	5
45	Мог оца слабо занима како ја уствари живим.	1	2	3	4	5
46	Мој отац ми даје све што ми је потребно.	1	2	3	4	5
47	Мој отац је понекад груб према мени.	1	2	3	4	5
48	Мој отац тражи од мене само оно што стварно могу учинити.	1	2	3	4	5
49	Са оцем могу причати о интимним стварима.	1	2	3	4	5
50	Кад нешто погрешим мој отац ме назива погрдим именима (идиот, будала).	1	2	3	4	5
51	Мој отац пред мене поставља такве захтеве као да сам чудо од детета.	1	2	3	4	5
52	Мој отац има пуно разумевања за моје проблеме.	1	2	3	4	5
53	Мој отац нема довољно времена за мене.	1	2	3	4	5
54	Мој отац улаже велике напоре да би мени било боље.	1	2	3	4	5
55	Кадкад ми није јасно шта сам скривио да би ме мој отац требао казнити.	1	2	3	4	5

Марија Ђорђевић је рођена 16.11.1963. године у Нишу у коме је завршила основну и средњу Уметничку школу. Основне студије завршила на Департману за психологију Филозофског факултета Универзитета у Нишу 2006. године. Као апсолвент на СГ Психологија обављала је послове демонстратора на предмету Психодијагностика.

Од 01.09. 2006. године Марија Ђорђевић ради у више средњих школа у Нишу и Алексинцу где предаје предмете: Психологија, Основе саобраћајне психологије и Вештине комуникације. Ментор је бројним колегама приправницима а пружа и менторску подршку ученицима средњих школа ромске националности.

Од 2009. године налази се на докторским академским студијама на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, просечна оцена 9,60.

Учествовала је на бројним научним стручним скуповима. Аутор је и коаутор више научних радова. Марија Ђорђевић је 2016. године у време писања ове биографије имала пет објављених радова.

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

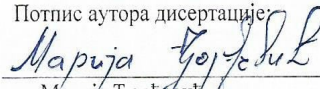
КОМПЕТЕНЦИЈЕ АДОЛЕСЦЕНАТА СКЛОНИХ ЗЛОУПОТРЕБИ АЛКОХОЛА У КОНТЕКСТУ РЕБТ ТЕОРИЈЕ

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

У Нишу, 13.01.2017.

Потпис аутора дисертације:

Марија Борјовић

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ**

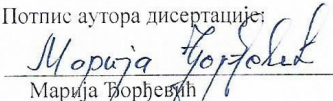
Наслов дисертације:

**КОМПЕТЕНЦИЈЕ АДОЛЕСЦЕНАТА СКЛОНИХ ЗЛОУПОТРЕБИ АЛКОХОЛА
У КОНТЕКСТУ РЕБТ ТЕОРИЈЕ**

Изјављујем да је електронски облик моје докторске дисертације, коју сам предао/ла за уношење у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, истоветан штампаном облику.

У Нишу, 13.01.2017.

Потпис аутора дисертације:


Марија Ђорђевић

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом

**КОМПЕТЕНЦИЈЕ АДОЛЕСЦЕНАТА СКЛОНИХ ЗЛОУПОТРЕБИ АЛКОХОЛА
У КОНТЕКСТУ РЕБТ ТЕОРИЈЕ**

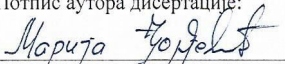
која је одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 13.01.2017.

Потпис аутора дисертације:


Марија Борђевић

Прилог 6. Изјаве аутора докторских дисертација

Изјава 1.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом
„Компетенције адолесцената склоних злоупотреби алкохола у контексту РЕБТ
теорије“.

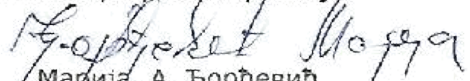
која је одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у
Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 05.06.2017.

Потпис аутора дисертације:


Марија, А. Борђевић
(Име, средње слово и презиме)

Изјава 2.

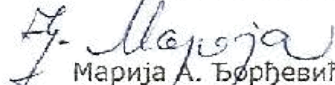
**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ЕЛЕКТРОНСКОГ И ШТАМПАНОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Наслов дисертације: Компетенције адолесцената склоних злоупотреби алкохола у контексту РЕБТ теорије”.

Изјављујем да је електронски облик моје докторске дисертације, коју сам предао/ла за уношење у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу**, истоветан штампаном облику.

У Нишу, 05.06.2017.

Потпис аутора дисертације:


Марија А. Ђорђевић
(Име, средње слово и презиме)

Изјава 3:

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

Компетенције адолесцената склоних злоупотреби алкохола у контексту РЕБТ теорије“.

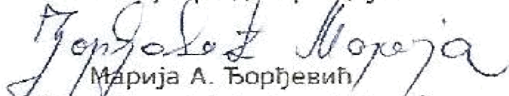
Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)⁴

У Нишу, 05.06.2017.

Потпис аутора дисертације:


Марија А. Борђевић
(Име, средње слово и презиме)

⁴ Аутор дисертације обавезан је да изабере и означи (заокружи) само једну од шест понуђених лиценци; опис лиценци дат је у наставку текста.

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
НАЗИВ ФАКУЛТЕТА

Филозофски факултет у Нишу

Образац Д4

Примљено: 13.04.2017.

Б.Т. Ј.С.Д.: Б.Р.О.:

0303061

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Презиме, име једног
родитеља и име
Датум и место рођења

Ђорђевић, Александар, Марија
16.11.1963. Ниш

Основне студије

Универзитет
Факултет
Студијски програм
Звање
Година уписа
Година завршетка
Просечна оцена

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет Ниш
Психологија
Дипломирани психолог
2000/2001. година
2005/2006.
7,86

Мастер студије, магистарске студије

Универзитет
Факултет
Студијски програм
Звање
Година уписа
Година завршетка
Просечна оцена
Научна област
Наслов завршног рада

Докторске студије

Универзитет
Факултет
Студијски програм
Година уписа
Остварен број ЕСПБ бодова
Просечна оцена

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет Ниш
Психологија
2009/2010.
140
9,60

НАСЛОВ ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Наслов теме докторске
дисертације
Име и презиме ментора,
звање
Број и датум добијања
сагласности за тему
докторске дисертације

Компетенције адолесцената склоних злоупотреби алкохола у контексту "РЕБТ"
теорије
проф. др Бојана Димитријевић
НСВ број 8/18-01-003/16-013, 14.04.2016.

ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Број страна
Број поглавља
Број слика (шема, графикона)
Број табела
Број прилога

142 стране текста
Састоји се из шест делова: *Увод, Теоријски део, Методолошки део, Резултати истраживања, Дискусија и закључак и Литература.* На почетку рада налази се апстракт на српском и енглеском језику.
2
43
5

ПРИКАЗ НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КАНДИДАТА који садрже резултате истраживања у оквиру докторске дисертације		
Р. бр.	Аутор-и, наслов, часопис, година, број волумена, странице	Категорија
1	<p>Марија Ђорђевић, Бојана Димитријевић, Јелисавета Тодоровић „Димензије личности адолесцената и склоност ка злоупотреби алкохола „часопис „Настава и васпитање“ ISSN 0547-3330 UDK 37 Br.1/2011.</p> <p><i>У раду се испитује повезаност димензија личности адолесцената са склоношћу ка злоупотреби алкохола. У уводном делу рада дат је приказ дела проблема са којима се сусрећу млади људи у адолесцентном периоду. Један од учесталих облика понашања је злоупотреба алкохола. Истраживање је обухватило 200 ученика средњих школа који не припадају клиничкој популацији. За процену одабраних варијабли коришћени су следћи инструменти: НЕО-ПИ-Р упитник, за процену базичних димензија личности адолесцената, Мичиген тест за испитивање злоупотребе алкохола.</i></p> <p><i>Анализом резултата корелације установљено је да је склоност ка злоупотреби алкохола код адолесцената повезана са свим доменима личности, са различитим степеном повезаности ових варијабли. Упоредна анализа резултата конзумента и неконзумента у погледу карактеристика личности адолесцената, приказала је јаснију слику о разликама између ових група.</i></p>	M24
2	<p>Марија Ђорђевић „Критицизам родитеља, агресивност и склоност ка злоупотреби алкохола код адолесцената“ Зборника радова „Млади и породица“ ISBN 978-86-7379-170- 8 Универзитет у Нишу, Департман за психологију</p> <p><i>Основни циљ истраживања је био испитивање повезаности критицизма родитеља и агресивности адолесцената са склоношћу ка злоупотреби алкохола. Истраживање је спроведено на узорку од 180 испитаника, ученика трећег разреда средњих школа у Нишу. Коришћена батерија тестова се састоји од скале КРИ-БМ/1990 која испитује критицизам родитеља (на основу процене деце), теста агресивности Т-15 и Мичиген теста који мери склоност злоупотреби алкохола. Резултати истраживања су показали да постоји значајна позитивна корелација између критицизма родитеља, агресивности адолесцената и склоности злоупотреби алкохола.</i></p>	M53
3	<p>Виолета мр Милетић, Марија Ђорђевић, Алекса Токић –2008. год. Темпераменти људи – интердисциплинарни приступ. Завод за унапређење образовања и васпитања, База знања „Креативна школа“ школска 2007/2008. Идентификациони број: 249КРСОК</p> <p><i>Темџ овог рада приступило се са интердисциплинарног аспекта. Повезивањем садржаја различитих предмета: филозофије, грађанског васпитања и производње пецива и колача у логичке целине, остварено је да сазнања из наведених предмета буду у функцији вишеструког расветљавања теме темперамента личности људи.</i></p> <p><i>Интердисциплинарни приступ омогућава мултиперспективни и мултидимензионални процес сазнања, који се није ограничио у оквирима филозофије, грађанског васпитања, презентације и продаје пецива и колача, већ је тему темперамента личности људи осветлио са различитих аспеката.</i></p> <p><i>Интердисциплинарни приступ ствара природан приступ сазнању на тему темперамента личност људи који је примењив у свакодневном животу, а сличнији децијој игри него апстрактном језику дисциплина које ученици много теже усвајају.</i></p>	
НАПОМЕНА: уколико је кандидат објавио више од 3 рада, додати нове редове у овај део документа		
ИСПУЊЕНОСТ УСЛОВА ЗА ОДБРАНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ		
Кандидат испуњава услове за оцену и одбрану докторске дисертације који су предвиђени Законом о високом образовању, Статутом Универзитета и Статутом Факултета.		ДА
<p><i>Докторска дисертација је урађена сагласно поднетој пријави.</i></p> <p><i>Резултати истраживања су приказани прегледно и методолошки исправно. Тумачење резултата је исцрпно, информативно и представља логичну и кохерентну целину.</i></p> <p><i>Имајући ово у виду комисија даје ПОЗИТИВНУ оцену докторске дисертације кандидаткиње Марије Ђорђевић.</i></p>		
ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ		
Кратак опис појединих делова дисертације (до 500 речи)		
<p>Докторска дисертација Марије Ђорђевић имала је следеће циљеве- испитивање односа ирационалних уверења, димензија личности, квалитета породичних интеракција, склоности злоупотреби алкохола и компетенција адолесцената, односно утврђивање фактора који су повезани са појавом злоупотребе алкохола и одражавају се на компетенције адолесцената. Испитивана је такође и разлика у степену</p>		

изражености зависних и независних варијабли у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента, да би се добила јаснија слика о факторима који су повезани са стварањем и одржавањем поремећаја.

Резиме рада на српском и енглеском језику, у коме су укратко приказани најважнији налази истраживања, прате делови рада под називом Увод и Теоријски део. У делу Увод указано је на значај и допринос ирационалног начина размишљања и димензија личности за злоупотребу алкохола и посебно на конкретне последице таквог понашања, сагледане кроз развијеност компетенција и постигнути школски успех. Подвлачећи неопходност испитивања фактора ризика који леже у основи злоупотребе алкохола адолесцената у циљу ближег разумевања овог облика понашања, кандидаткиња у први план ставља РЕБТ теорију и ирационалан начин размишљања, осврћући се на претпостављене „корене“ ових способности – карактеристике личности и квалитет породичних интеракција, чиме нуди објашњење мотивације за избор конструката и узорка истраживања.

Следи поглавље Теоријски део у коме су на темељан и обухватан начин представљени основне карактеристике компетенција адолесцената, феномен настанка злоупотребе алкохола у адолесцентном периоду, особине личности адолесцената са нагласком на теоријски модел РЕБТ који обједињује мишљење, емоције и понашање и региструје ирационална уверења која могу довести до ризичних понашања, и квалитет породичних интеракција, као и њихова повезаност. Интересовање за РЕБТ теорију подстакнуто је налазима истраживања спроведених на узорцима испитаника, при чему налази бројних истраживања, наведени у раду, представљају доказ оправданости препознатог потенцијала РЕБТ теорије од стране многих аутора за боље разумевање дисфункционалног понашања адолесцената.

Ово поглавље праћено је поглављем Методолошки део коме су изложени поступци и методе коришћене у реализацији истраживања. У емпијском делу рада изложен је исцрпан приказ спроведеног истраживања и чинилаца који су повезани са злоупотребом алкохола код неклиничке популације адолесцената и одражавају се на развијеност компетенција адолесцената, са акцентом на анализи добијених резултата у светлу одабране теоријске перспективе и посебно на могућим видовима њихове примене.

Део Резултати истраживања приказује добијене разлике у изражености повезаности испитиваних варијабли између адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента. У овом делу приказани су и резултати изражености мерних димензија и поузданости скала, који су подразумевали анализу садржаја добијених одговора. Са циљем испитивања релација димензија личности, ирационалних уверења, квалитета породичних интеракција, са појавом злоупотребе алкохола и компетенцијама адолесцената, користили су се статистички поступци Пирсонове линеарне корелације, који показују квалитет и јачину везе између варијабли, као и метод хијерархијска регресија и структурално моделовање, при чему је једну од две критеријумске варијабле представљао сумациони скор на АУДИТ скали који мери злоупотребу алкохола и сумациони скор на субскалама Бел-индекс које мере компетенције адолесцената. Упоредна анализа изражености и повезаности испитиваних варијабли у подгрупи адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента дала је јаснију слику о факторима који су повезани са стварањем и одржавањем поремећаја.

Следи Дискусија и Закључак у коме кандидаткиња разматра добијене резултате, пореди их и повезује са резултатима претходних истраживања. На дискусију се надовезује закључак у коме се кандидаткиња осврће на главне налазе истраживања. Последњи део докторске дисертације јесте Литература у коме се наводи 161 коришћених референци.

ВРЕДНОВАЊЕ РЕЗУЛТАТА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ниво остваривања постављених циљева из пријаве докторске дисертације (до 200 речи)

Комисија констатује:

- Да је дисертација написана у складу са образложењем у пријави теме
- Да дисертација садржи све битне елементе
- Да дисертација садржи одговоре на постављене циљеве из пријаве докторске дисертације

Вредновање значаја и научног доприноса резултата дисертације (до 200 речи)

Докторска дисертација представља оригинални допринос науци јер даје податке о карактеристикама личности адолесцената (димензијама личности и начину тазмишљања), карактеристикама породичног функционисања (квалитету породичних интеракција) и компетенцијама адолесцената, као и о њиховој међусобној повезаности код адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента.

Недостаци дисертације произилазе из недостатка коришћених метода (тестови самопроцене) и делимично из величине узорка која је примерена уколико се узме у обзир његова специфичност и обимност примењене батерије тестова, али доноси извесна ограничења приликом обраде података.

Резултати добијени у истраживању указују на факторе ризика, истичу допринос и важност димензија личности и квалитета породичних интеракција за злоупотребу алкохола, као и конкретне последице таквог понашања, сагледане кроз развијеност компетенција и постигнути школски успех. Указало је да постоје разлике између адолесцената конзумента и адолесцената неконзумента у начину размишљања, димензијама личности, квалитету породичних интеракција као и на постојање доприноса ових варијабли развијености компетенција. Студија је проширила досадашња сазнања о природи тешкоћа са којим се суочавају адолесценти услед недоследности у вербалним и невербалним порукама својих родитеља и других значајних ауторитета а које се односе на промовисање штетног дејства алкохола уз истовремену конзумацију алкохола. Ваљаност научног доприноса спроведеног истраживања огледа се у контроли већег броја варијабли, па се може рећи да ово истраживање остварује допринос разумевању фактора ризика за злоупотребу алкохола у адолесцентном периоду.

Оцена самосталности научног рада кандидата (до 100 речи)

Комисија сматра да је кандидаткиња јасно показала да на научно адекватан начин може интерпретирати резултате овог истраживања. Из целокупног рада је видљиво да кандидаткиња добро влада проблематиком коју је истраживала. При објашњавању резултата које је добила у појединим фазама истраживачког поступка била је врло успешна у дискусији налаза користећи искуства из других истраживања.

Кандидаткиња је показала потребну самосталност у раду.

ЗАКЉУЧАК (до 100 речи)

1. Дисертација је довршена у складу са садржајем пријаве теме.
2. Дисертација садржи све битне елементе који је квалификују као научно дело, у садржајном и методолошком смислу.
3. Дисертација је оригиналан допринос науци.
4. Оригиналност је видљива у садржајном смислу. Новост је у чињеници да се кандидаткиња бави проблемом на нов начин, сагледавајући факторе ризика, за злоупотребу алкохола као и уочавајући конкретне последице таквог понашања, сагледане кроз развијеност компетенција и постигнути школски успех, у контексту РЕБТ теорије.
5. Кандидаткиња је истакла научни допринос своје идеје употребом анализе постојеће документације и извора података, њиховим повезивањем и анализирањем у новом контексту, али и употребом низа научних метода и техника за обраду података.

КОМИСИЈА

Број одлуке НСВ о именовану Комисије	8/18-01-002/17-022	
Датум именовања Комисије	27.03.2017.	
Р. бр.	Име и презиме, звање	Потпис
1.	др Весна Аиђелковић, ванредни професор Психологија (Научна област)	председник Филозофски факултет у Нишу (Установа у којој је запослен)
2.	др Бојана Димитријевић, редовни професор Психологија (Научна област)	ментор, члан Филозофски факултет у Нишу (Установа у којој је запослен)
3.	др Тијана Мировић, доцент Психологија и педагогија (Научна област)	члан Факултет музичке уметности у Београду (Установа у којој је запослен)
4.	др Гордана Мандић Гајић, ванредни професор Психијатрија (Научна област)	члан Медицински факултет ВМА Универзитета одбране у Београду (Установа у којој је запослен)

Датум и место:
05.04. 2017. Ниш

